

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi,
Christa Haataja & Tenka Issakainen (toim.)

I choose to
travel sustainably

YMPÄRISTÖTAIDETTA
LAPIN MATKAILUUN

**YMPÄRISTÖTAIDETTA
LAPIN MATKAILUUN**

YMPÄRISTÖTAIDETTA

Lapin matkailuun

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi,
Christa Haataja & Tenka Issakainen (toim.)

Rovaniemi 2018

© Kirjoittajat, kuvaajat ja Lapin yliopisto

Taitto: Anna-Mari Nukarinen

Kannen kuva: Maija Kovari,

luonnoskuva teokseen *Seven Steps to Save the Ocean*

Painettu:

ISSN 1236-9616

ISBN 978-952-337-093-7

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja.

Sarja C, Katsauksia ja puheenvuoroja 57

Pohjolan Palvelut Oy, Rovaniemi 2018

Pdf:

ISBN 978-952-337-094-4

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja.

Sarja C, Katsauksia ja puheenvuoroja 57

Esipuhe

Suomen matkailuelinkeino tukeutuu voimakkaasti luontoon ja siellä harjoitettaviin aktiviteetteihin. Erityisesti painotus näkyy Lapissa, jossa lähes jokainen matkailuyritys on kytköksissä luontomatkailuun. Kuitenkin tiedetään, että luonnon lisäksi paikallinen elämäntapa ja kulttuuri ovat yhä voimakkaammin matkailijoiden mielenkiinnon kohteena. Elä kuin paikallinen toistuu usein matkailumainonnassa. Matkailija on kuitenkin pohjimmiltaan vierailija, mutta hänelle voidaan mahdollistaa tutustuminen paikalliseen elämäntapaan.

Eräs mahdollisuus tuoda paikallista elämäntapaa lähemmäs matkailijaa on hyödyntää ympäristötaidetta. Parhaimmillaan ympäristötaide tuottaa, ylläpitää ja uudistaa paikallista identiteettiä niin, että myös matkailija pääsee lähelle paikalliskulttuuria. Ympäristötaide laittaa matkailijan pohtimaan paikallisuutta, luontoa ja kohteen omaleimaisuutta. Ympäristötaide erottaa kohteen muista samantyyppisistä paikoista ja näin toimii osaltaan attraktiona. Samalla sen avulla on mahdollista kertoa tärkeistä asioista, niin kuin luonnon ja kulttuurin erityisyydestä sekä herkkyydestä.

Ympäristötaidetta tehtäessä lähtökohtana tulisi olla paikalliskulttuurin ja luonnon välinen yhteys. Tämä ei tarkoita, että suunnittelussa ei voitaisi huomioida matkailun tarpeita. Parhaimmillaan ympäristötaide yhdistää näiden kaikkien intressit. Matkailuympäristö tarjoaa taiteilijoille mahdollisuuksia luoda uusia teoksia samalla kun taiteilijoiden työn tulos hyödyttää matkailuelinkeinoa lisäämällä kiinnostusta aluetta kohtaan.

Tämä julkaisu on syntynyt Ympäristötaidetta matkailun alueille (YMA) -hankkeessa, jossa on pohdittu ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyötä kehittäessä uusia matkailupalveluja ja -ympäristöjä kestävässä kehityksessä. Artikkelikokoelma kertoo laajoista mahdollisuuksista, joita taiteen ja matkailun yhdistäminen avaa. Hanke on loppumaisillaan, mutta toivottavasti se on vasta alku ympäristötaiteen hyödyntämiselle matkailuelinkeinossa.

Antti Honkanen

Matkailualan tutkimus- ja koulutusinstituutin (MTI) johtaja

SISÄLLYS

00 JOHDANTO

Timo Jokela, Maria Huhmarniemi,
Christa Haataja & Tenka Issakainen

Ympäristötaide matkailun lisäarvoksi
ja matkailuala taiteilijan työksi 9

Maria Huhmarniemi

Avainkäsitteitä ympäristötaiteen
ja matkailun yhteistyöhön Lapissa 23

01 YMPÄRISTÖTAIDETTA LAPIN MATKAILUUN

Timo Jokela & Maria Huhmarniemi

Ympäristötaide
kertoo paikan tarinoita 28

Maria Huhmarniemi

Ympäristötaidetta Lapin matkailuarkki-
tehtuuriin: funkkishotelleihin, elämys-
puistoihin ja puuhotelleihin 37

Outi Rantala, Miia Mäkinen ja Kaarina
Tervo-Kankare

Asuttaen väylänvartta – vuorovaikutteisia
menetelmiä luontomatkailukohteiden
suunnitteluun 46

Christa Haataja

Kohti kulttuurista kestävyyttä
– paikan aika ja tarinat suunnittelutyössä . 62

Maija Kovari

Eväitä ympäristötaiteen tilaajille 70

02 KESKUSTELUA MATKAILUN JA TAITEEN YHTEISTYÖSTÄ

Maria Huhmarniemi

Mikä ihmeen taidehotelli? Hotelliyrittäjän
ja taiteilijoiden yhteistyötä 75

Glen Coutts

Being in Place: Environmental
art and tourism in Scotland 88

Maria Huhmarniemi

Porotaide turistitaiteena 96

03 TAIDEMAAILMAN JA TAITEILIJAN NÄKÖKULMA

Maria Huhmarniemi & Timo Jokela

Ympäristötaide taiteilijan soveltavana
ja integroituna osaamisena 107

Maija Kovari	
Ympäristötaide esityksenä	122
Tuuli Seppälä	
Pienoismalli suunnittelun työkaluna . . .	127

04 KEHITTÄMISTYÖ

Christa Haataja, Maria Huhmarniemi & Timo Jokela	
Ympäristötaiteen suunnitteluprosessit yrityksissä	132
Tonttulan Elämyskylän Tornisilta ja Maahistunneli	133
Maavalleista maataidetta	140
Ranua	144
Risto Immonen	
Taide & Kakslauttanen Arctic Resort . .	148

Raisa Hautamäki, Terhi Kuokkanen, Matilda Matsi, Tommi Sandberg & Miina Vainio	
Taidekartat opastavat Kakslauttanen taidekokoelmaan	153

Maria Huhmarniemi	
Art Äkäslompola – yhteisöllisyyttä ja vastarintaa	157

05 TOIMINTAMALLI JA TAITEILIJAT

Maria Huhmarniemi & Timo Jokela	
Ympäristötaidetta matkailualueille askel askeleelta	163
Hankkeessa työskennelleet taiteilijat . . .	167
Ympäristö- ja yhteisötaiteilijoita sekä julkisen taiteen tekijöitä Lapissa . .	169
Toimittajat	176

00 JOHDANTO

Antti Stöckell, Guillermo Esparcia, Tseng-Mu Kao,
Anna Suhajova, Karin Czermak, Katerina Janotova
& Jana Krausová, *Lintu Kalajoella* (2009).

*Timo Jokela, Maria Huhmarniemi,
Christa Haataja & Tenka Issakainen*

Ympäristötaide matkailun lisäarvoksi ja matkailuala taiteilijan työksi

Suunnittelukohteissa, joissa luonto ja rakennettu ympäristö kohtaavat, voidaan hyödyntää arkkitehdin, maisema-arkkitehdin ja taiteilijan osaamista. Osa arkkitehtitoimistoista, kuten norjalainen Rintala Eggertsson Architects, esittäytyy myös taidemaailmassa. Kuvassa Rintala Eggertsson Architects -toimiston suunnittelema silta vuodelta 2013 Suldalin kunnassa Norjassa. Kuva: Rintala Eggertsson Architects.

Taide vetoaa tunteisiin: se kiehtoo, yllättää ja hämmästyttää. Taide panee myös ajattelemaan, muistamaan ja oivaltamaan. Taide puhuttelee kehollisestikin – se tuntuu väreinä iholla, herkistää ja aistimukset herättävät mielikuvia. Ympäristötaide on yksi nykytaiteen muodoista. Se on yleensä ulkotiloihin tehtyä taidetta, joka lisää rakennetun ympäristön viihtyisyyttä ja johdattaa sensitiivisiin ja kehollisiin kokemuksiin luonnonympäristössä.

Tämän julkaisun tarkoituksena on tukea ympäristötaiteen käyttöä Lapin matkailussa ja taiteilijoiden ansaintamahdollisuuksia matkailusta. Luontomatkailu ja luontoa hyödyntävät matkailupalvelut ovat merkittävä elinkeino Lapissa. Matkailuelinkeinoa pidetään niin sanottuna kärkialana, jossa hyödynnetään pohjoisia olosuhteita ja joka on työllistävä. Matkailupalveluita tuotetaan niin laskettelukeskuksissa, joulupukki-kohteissa, kaupungeissa kuin kylissä maaseutu- ja kulttuurimatkailuna. Matkailu pitää Lapin asuttuna ja tuo mieluisia työpaikkoja ihmisille, jotka haluavat työskennellä luonnossa ja asua lähellä erämaita. Suomessa matkailun odotetaan kasvavan yhä edelleen, erityisesti yhteistyössä kulttuurisektorin ja luovien alojen kanssa (OKM, 2018; ks. myös Sandell & Skarveli, 2016).

Matkailun nopeaan kasvuun liittyy lukuisia kestävään kehityksen haasteita. Huolena on, että vesistöjen jäät muuttuvat moottorikelkkaletkojen valtateiksi, tunturit laskettelu-rinteiden runtelemiksi ja matkailukohteiden kesäiset lähimetsät talvimatkailurakenteiden kaatopaikoiksi. Hallitsematon matkailurakentaminen ja ihmisten liikkuminen vaurioit-tavat herkkää luontoa. Myös esimerkiksi moottorikelkkasafareiden ympäristövaikutukset ovat huomattavia. Ekologisten haasteiden lisäksi Lapin matkailupalveluita voi kritisoida kulttuurisen kestävyuden puutteesta. Esimerkiksi koiravaljakkoajelut eivät perustu paikalliseen kulttuuriin. Perinteisesti matkailuyritysten rekvisiittana on käytetty eri kulttuu-reista, etenkin saamelaiskulttuurista lainattuja elementtejä esimerkiksi matkaoppaiden työvaatteissa. Monissa ohjelmalveluissa luonnon ja kulttuurin kohtaaminen on hyvin välineellisestä, eikä yhteyttä aitoon ja paikalliseen kulttuuriin ole olemassa.

Matkailun edistämiskeskus on kartoittanut kulttuurimatkailun nykytilaa ja kehittä-mistarpeita. Matkailu- ja kulttuuritoimijoiden yhteistyön kehittäminen on sekä matkailusektorin että luovien alojen toimijoiden yhteinen tavoite. Kulttuurimatkailun tärkeimpiä tavoitteita on erityisesti yksittäisille matkailijoille suunnattujen tuotteiden kehittäminen. Matkailun erityisasiantuntija Nina Vesterisen mukaan: ”Tarvitaan uusia

yhteistyömuotoja ja innovatiivisia tapoja kehittää ja luoda, erityisesti kansainvälisille asiakkaille sopivia kulttuurimatkalutuotteita, joilla on kannattavat jakelukanavat, joita on helppo ostaa ja jotka ovat autenttisia, kestäviä ja laadukkaasti tehtyjä kulttuurin eri osa-alueita ja luontoa yhdistäviä. Erityisesti suomalaista elämäntapaa esittelevien arjen ja juhlan tuotteiden kehittäminen, sekä maaseudun kulttuuria esille nostavien kokonaisuuksien aikaansaamiseen tulee panostaa lähivuosina. Tuotteistamalla kulttuuri tuodaan näkyväksi, aistittavaksi, tunnettavaksi ja koettavaksi.” (Vesterinen, 2010, 19.) Lapin näkökulmasta tämä tavoite on relevantti, mutta sitä voidaan täydentää kesämatkailun edistämisen haasteella. Tällä hetkellä matkailu painottuu talveen, mikä synnyttää työpaikkojen sesonkiluonteisuutta ja infrastruktuurin vajaakäyttöä.

Opetusministeriön työryhmän laatiman Kulttuurin matkailullinen tuotteistaminen -toimintaohjelman mukaan tämän päivän matkailijat etsivät kokonaisvaltaisia kokemuksia. He kaipaavat merkityksellisiä kokemuksia, jotka vahvistavat heidän arvojaan ja antavat uusia näkökulmia. He haluavat toteuttaa itseään luovan ja eettisen matkailun kautta. Ympäristöystävällisyys ja kestävä kehityksen edistäminen ovat tekijöitä, jotka vaikuttavat enenevässä määrin kuluttajavalintoihin. (OPM, 2008.) Esimerkiksi Booking.com -sivuston asiakastutkimuksen mukaan 65 % matkailijoista haluaa valita seuraavalla kerralla majoituksensa ympäristöystävällisen majoituksen (Booking.com, 2017).

Lapissa jo olevien palvelujen rinnalle on kehitettävä uusia palveluja, joissa luonto- ja kulttuurikokemus on entistä sensitiivisempi ja autenttisempi sekä perustuu paikalliseen kulttuuriin ja luonnon kokemiseen. Kuten maisema-arkkitehti Tiina Merikoski ja arkkitehti-tutkija Aija Staffans (2011) ovat todenneet, kestävä toiminnan vaatimukset korostuvat Lapissa. On yksinkertaisesti välttämätöntä huolehtia siitä, että matkailu ei kuluta sitä luontoa, johon matkailun vetovoima perustuu. Ekologisen kestävä kehityksen rinnalla on huolehdittava kulttuurisesta kestävästä kehityksestä. Se tarkoittaa muun muassa paikalliskulttuurin huomioimista ja jopa elvyttämistä matkailupalvelujen tuotteistamisessa. Kysymys ei ole kulttuuriperinteen staattisesta säilyttämisestä, vaan kulttuurien muutoksen ymmärtämisestä ja tukemisesta. Kuten Opetus- ja kulttuuriministeriön alueiden kehitystä koskevassa raportissa tuodaan esiin, luovien alojen toiminta lisää alueellista elinvoimaisuutta ja luo uusia työpaikkoja: taide- ja kulttuuritapahtumat palvelevat sekä kulttuurimatkailijoita että paikallisia (OKM, 2018).

Maailmalla taidematkailu on merkittävä matkailun muoto, joka luo työpaikkoja taide- ja kulttuurisektorille: matkailijoille tehdään teatteri- ja musiikkiesityksiä, ja suurkaupunkien taidehallit ja nykytaiteen keskuskeskukset täyttyvät turisteista tuoden näyttelyiden järjestäjille lipputulot ja yritysyhteistyökumppaneita. Lapissa taide- ja kulttuurialan toimijat ovat kuitenkin jääneet suurelta osin syrjään Lapin matkailun tuomasta hyvinvoinnista: taidetta ja kulttuuria ei nosteta esiin Lapin matkailumarkkinoinnissa. Kun merkittävä osa matkailijoista on pakettimatkailijoita, joille ohjelmanpalvelut on myyty etukäteen, eivät he löydä taidekohteisiin ja kulttuuripalvelujen äärelle. Taide- ja kulttuurisektorilla on kuitenkin halua laajentaa rahoitus pohjaansa, mikä herättää kiinnostusta yhteistyöhön matkailualan kanssa.

Monimuotoinen ympäristötaide Lapin yliopistossa

Koska Lapissa luonto on matkailun merkittävin vetovoimatekijä, on luontevaa kohdistaa huomio ympäristötaiteeseen. Ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyö on yksi mahdollisuus uusien matkailupalvelujen kehittämiseen. Ympäristötaide on moni-ilmeinen taidemuoto, jossa on toisistaan poikkeavia suuntauksia. Ympäristötaide on niin pysyviä monumentteja kuin harkitusti tallattuja lumikengän jälkiäkin. Ympäristötaide tarkoittaa teoksia retkeilyreiteillä ja taajamissa, matkailijoiden itsensä tekemiä katoavia merkkejä maastoon ja paikkasidonnaisia teoksia, jotka kertovat matkailijoille jotakin pohjoisesta kulttuurista ja pohjoisen ihmisistä. Teokset tukevat ja tuottavat paikallista kulttuuri-identiteettiä, joka puolestaan kiinnostaa matkailijoita.

Ympäristötaiteeseen perustuva matkailuympäristöjen ja -palvelujen kehittäminen sisältää paikallisten tarinoiden ja kulttuuriperinnön esiin nostamista. Silloin ympäristötaiteen toteuttaminen matkailuympäristöihin ja ohjelmanpalveluiden tuotteistaminen ja kaupallistaminen tuottavat sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäviä matkailupalveluja. Ympäristötaidetta sovellettaessa on mahdollista huomioida ekologinen, sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys matkailuympäristöissä ja -palveluissa ja samalla tukea myös taloudellista hyvinvointia Lapissa. Kehitystyö edellyttää alueellista asiantuntemusta ja yhteisöllisyyttä sekä matkailuyrittäjien ja taidealan toimijoiden yhteistyötä. Lapin yliopistossa on hyvät edellytykset tällaisiin kehittämishankkeisiin taiteiden tiedekunnan ja matkailututkimuksen yhteistyönä.

Lapin yliopiston taiteiden tiedekunta on työskennellyt yhteistyössä matkailuyrittäjien kanssa 1990-luvulta alkaen ja aiheesta on tehty useita julkaisuja (ks. Esim. Hiltunen, 2009; Jokela, Coutts, Huhmarniemi & Härkönen, 2013; Jokela, Härkönen & Yliharju, 2014). Kuvataidekasvatuksen opintoihin kuuluvia ympäristötaideleirejä on järjestetty matkailuyrityksissä ja yhteistyötä on tehty monissa aluekehityshankkeissa erityisesti lumi- ja jääveistoon liittyen. Tekstiilimuotoilun alalla on puolestaan tehty tekstiilisuunnittelua matkailuyrityksiin. Viime vuosina niin sanotun hiljaisuusmatkailun kehittäminen on noussut yhdeksi yhteistyömuodoksi (ks. esim. Veijola & Säynäjängas, 2018). Kuvataiteen professori Jaana Erkkilä-Hillin vetämissä kehittämishankkeissa on pyritty yhdistämään taiteellinen ajattelu, kävely ja hiljaisuus (Erkkilä-Hill, 2017). Hiljaisuuskävelyllä voidaan keskittyä esimerkiksi metsän ääniin, ja tällaisista kävelyistä on tarkoitus kehittää matkailun ohjelmopalveluja. Taiteen ja matkailun yhteistyötä tehdään laaja-alaisesti, mutta tässä julkaisussa keskitytään lähinnä ympäristötaiteeseen ja integroituun taiteeseen matkailualueilla.

Veistosreitit ja ympäristötaidemetsiä Lapissa

Lapissa on jo olemassa muutamia veisto- ja ympäristötaidekokonaisuuksia. Osa niistä on toteutettu taidemaailman lähtökohdista siten, ettei kohteiden suunnittelussa ole erityisesti huomioitu yhteistyömahdollisuutta matkailualan kanssa. Huomattavin ympäristötaidekokonaisuus on Oranki Art Pellossa. Se perustuu ympäristötaidetapahtumaan, joka on järjestetty joka kesä vuodesta 2000 alkaen. Tapahtumaan osallistuvat taiteilijat ovat kansainvälisiä ympäristötaiteilijoita ja lappilaisia kuvataiteilijoita. Suurin osa teoksista on väliaikaisia, eli ne ovat esillä vuodesta muutamiin vuosiin. Teoksista on syntynyt taidepuisto, jossa on noin 80 teosta. Teoksilla ei ole temaattista yhteyttä toisiinsa vaan jokainen taiteilija tekee teoksen omista lähtökohdistaan. Kohdetta ei alun perin tarkoitettu matkailunähtävyydeksi, mutta nykyään Oranki Art esitellään joissakin matkaoppaissa kuten Atlas Obscura -verkkopalvelussa.

Myös Kemijärven kuvanveistoviikot ovat tuottaneet laajan kokoelman kansainvälistä puukuvanveistoa. Teoksia on sijoitettu kaupungin puistoihin ja julkiseen tilaan sekä kokoelmaa varten rakennettuun Taidekeskus Puustelliin. Teosten tekijät ovat kansainvälisiä kuvanveistäjiä. Kokoelma kuitenkin edustaa perinteistä kuvanveistoa,

Oranki Art -ympäristö-
taidemetsän teokset si-
joittuvat polun varteen
mäntyharjulle. Kuva:
Maria Huhmarniemi.

jossa teoksilla ei ole suhdetta sijaintipaikkaansa. Tässä julkaisussa keskitymme ympäristötaiteeseen, jonka ytimenä on paikkasidonnaisuus ja jossa kehitetään uudenlaista yhteistyötä matkailuyrittäjien kanssa.

Kakslauttanen Arctic Resort, Hullu Poro Oy ja toimintansa jo lopettanut Tunturin taidepaja ovat toimijoita, jotka ovat hyödyntäneet ympäristötaidetta matkailupalvelujen tuottamisessa Lapissa. Kakslauttasan toimintakonseptia avataan tässä julkaisussa artikkelissa Mikä ihmeen taidehotelli? sekä yhtenä YMA-hankkeen kehittämiskohteista. Hullu Poro Oy:n Elämymetsää ja Tunturin taidepajan kehittämistyötä tarkastellaan artikkelissa Ympäristötaidetta Lapin matkailuarkkitehtuuriin.

Uusin ympäristötaidetapahtuma Lapissa on vuonna 2017 käynnistynyt Art Äkäslompolo. Se on taiteilijavetoinen ja aktivistinen tapahtuma, jossa taiteilijat, matkailuyrittäjät ja Äkäslompolon kyläyhteisö osallistuvat Hannukaisen kaivossuunnitelman vastustamiseen. Tapahtuman yhtenä tavoitteena on tuottaa ympäristötaiteen kokoelma, joka tuo lisäarvoa Ylläksen luontomatkailuun. Toisaalta tapahtuma pyrkii vahvistamaan Äkäslompolon yhteisöllisyyttä. Esittelemme tässä julkaisussa Art Äkäslompoloa yhtenä taiteen ja matkailusektorin yhteistyön kehittämiskohteena.

Norjassa taidemaailman ja matkailusektorin yhteistyötä on tehty paljon enemmän kuin Suomessa. Artscape Nordland (Skulpturlandskap Nordland) on maailmanlaajuisesti tunnettu veistosreitti. Se on nykytaiteen professori Maaretta Jaukkurin kuratoima koko-

naisuus, joka ulottuu 34 kunnan alueelle ja sisältää 35 taideteosta. Taiteilijoita on 35 ja he ovat 18 maasta. Suurin osa teoksista on toteutettu vuosina 1992–1998, mutta kokoelmaa on täydennetty uusilla teoksilla vuonna 2009 ja 2010. Hankkeen rahoittajina on ollut taiteen ja kulttuurin alan säätiötä, kuntia ja yritys-sponsoreita. (Skulpturlandskap Nordland, 2018.)

Ympäristötaiteen merkitystä matkailualalle on tutkittu melko vähän, mutta joitakin tutkimuksia muun muassa veistosreittien vetovoimaisuudesta on tehty. Veistosreittien menestystekijöinä pidetään kolmea keskeistä tekijää: 1) taiteen ja vapaa-ajan liitto, 2) teosten sijoittaminen olemassa oleville retkeilyreiteille tai virkistysalueille, 3) vahva yhteistyöverkosto, johon kuuluu taidealan visionäärisiä toimijoita, virkamiehiä, arvostettuja taiteilijoita ja sponsoreita. Taiteen ja vapaa-ajan liitto tarkoittaa taiteen, luonnon-ympäristön ja historian läsnäolon synergiaa, joka tuottaa ulkoiluun ja vapaa-ajanviettoon houkuttelevan kohteen. Tästä näkökulmasta osa teoksista voi soveltua esimerkiksi lasten leikin tilaksi. Menestyvien taiteilijoiden varhainen osallistuminen hankkeisiin on tärkeää, koska se houkuttelee muitakin taiteilijoita osallistumaan. (du Cros & Jolliffe, 2016.) Ympäristötaidekohteisiin pätevät vastaavat vetovoimatekijät kuin veistosreitteihin.

YMA-hanke edistää ympäristötaiteen käyttöä Lapin matkailussa

Ympäristötaidetta matkailun alueille (YMA) on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ja Lapin taiteilijaseuran yhteistyöhanke, jossa tavoitteena on ollut tukea matkailuympäristöjen kehittämistä ympäristötaiteen keinoin. Hankeen tavoitteena on ollut lisätä ympäristötaiteen käyttöä matkailussa sekä tuottaa tietoa yhteistoiminnan tavoista taiteen ja matkailun kesken.

Neljä käytännön kehittämiskohteeseen tehtyä suunnitelmaa ja tämä julkaisun toteuttaminen ovat hankkeen keskeisiä toimenpiteitä vuosina 2017 ja 2018. Yrityspartnereja ovat olleet neljä Lapissa toimivaa matkailualan yritystä: Hullu Poro Oy:n Tonttula Kittilän Könkäällä, Kakslauttanen Arctic Resort Saariselällä, Arctic Snow Hotel Lehtojärvellä ja Ranuan eläinpuisto. Kaikissa kohteissa tavoitteena oli tukea erityisesti kesämatkailua. Kakslauttasessa ja Lehtojärvellä suunnittelutarpeita todettiin muun muassa talvimatkailurakentamisen jälkien maisemointiin. Tonttulassa suunniteltävä puolestaan liittyi tarinallisen elämysympäristön suunnitteluun ja Ranuan eläinpuistossa jääkauden ja sen väistymisen jättämien jälkien esittelyyn.

Hankkeeseen avattiin taiteilijahaku, jossa etsittiin neljää taiteilijaa työskentelemään neljän kuukauden ajan teosten suunnittelijoina. Hakuun vastasi 46 hakijaa, jotka olivat kuvataiteilijoita, arkkitehtejä ja muotoilijoita eri puolelta Suomea. Valitut taiteilijat olivat kuvanveistäjä Risto Immonen, taiteilija-arkkitehti-taidekonsultti Maija Kovari, muotoilija-kuvataiteilija Katri Konttinen ja lavastaja Tuuli Seppälä. Heidän osaamisensa vastasi yritysten tarpeita ja toi hankkeeseen laaja-alaisen asiantuntijuuden. Kukin taiteilija työskenteli yhden yrityspartnerin kanssa ja muodosti tiimin Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan opiskelijoiden kanssa. Opiskelijat olivat kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen aloilta. Immosen työ kohdistui Kakslauttaseen, Konttisen Lehtojärvelle, Kovarin Ranualla ja Seppälän Tonttulaan. Myös yliopiston opettajat osallistuivat suunnittelutyöhön sekä itsenäisesti että yhteistyössä tiimien kanssa.

YMA-hankkeessa tehtiin nimenomaan suunnittelua; teosten mahdollinen toteuttaminen on yritysten vastuulla. Hanke on toistaiseksi johtanut yhteen ympäristötaiteen tilaukseen: Ranuan eläinpuisto tilasi Kovarilta teoksen *Seven Steps to Save the Ocean* eläinpuiston keskellä sijaitsevalle kivirakalle, joka on muinaista merenrantaa. Teos toteutettiin kesällä 2018. Lehtojärvellä ja Tonttulassa suunnittelutyö tähtäsi integroituvaan taiteeseen siten, että kohteisiin ei suunniteltu varsinaisesti erillisiä teoksia, vaan taiteilijat antoivat osaamistaan laajempaan kohteiden ja konseptien suunnitteluun. Kakslauttassa Immosen työ painottui taidekonsultointiin samalla, kun yrityksessä toteutetaan monia rinnakkaisia taidehankintoja, -tapahtumia ja palvelujen suunnittelua.

Lapin taiteilijaseuran vastuulla hankkeessa on ollut kehittää digitaalista palvelukonseptia ympäristötaiteen tavoitettavuuden ja tunnettavuuden lisäämiseksi. Taiteilijaseura on tuottanut sisältöä Taiteen paikannin -mobiilipalveluun, jonka tavoitteena on välittää yleisölle taustatietoa ympäristötaideteoksista. Palvelu löytyy osoitteesta www.artlocator.fi. Siihen on tallennettu teoskuvia ja -tietoja suuresta osasta Lapissa sijaitsevasta pysyvästä ympäristötaiteesta ja julkisesta taiteesta. Ideana on, että matkailija voi käyttää samaa mobiilipalvelua Lapin kaikissa kaupungeissa ja matkailukohteissa.

YMA-hankkeessa on tullut esiin ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyömahdollisuuksien monimuotoisuus ja kiinnostavuus. Kirjallisuuskartoitukset ja kehittämispilotit ovat valottaneet taiteilijan työnkuvan muutosta ja paikkasidonnaisen taiteen erilaisia ilmenemismuotoja. Myös esimerkiksi taiteilijoiden tekijäoikeuskysymykset ja teosten

rakentamiseen liittyvät lupatarpeet ovat nousseet esiin. Olemme koonneet syntyneen asiantuntemuksen yrittäjille tarkoitettuun toimintaohjeeseen.

Keskustelunavauksia taiteen ja matkailun yhteistyöhön

Tämän kirjan alkuosa koostuu luvuista, joissa kirjoittajat avaavat matkailun ja taidealan yhteistyötä monista näkökulmista. Kirjoitukset koskettavat matkailualaa, matkailututkimusta, taidemaailmaa ja soveltavaa taidetta Lapissa ja muualla maailmassa. Kirjan toinen osa koostuu YMA-hankkeessa tehtyjen toimenpiteiden kuvauksista. Lopuksi esittelemme toimintamallin mahdollisista ympäristötaidehankkeista matkailuyrityksissä. Esittelemme lyhyesti myös YMA-hankkeessa työskennelleet taiteilijat sekä Lapissa asuvia taiteilijoita, jotka voivat toimia asiantuntijoina ja taiteen tekijöinä ympäristötaiteen ja julkisen taiteen hankinnoissa ja sovelluksissa.

Kuvataidekasvatuksen professori, ympäristötaiteilija Timo Jokela ja yliopistonlehtori ja taiteilija Maria Huhmarniemi kuvailevat luvussaan *Ympäristötaide kertoo paikan tarinoita* ympäristötaiteen mahdollisia paikkoja ja tarkoituksia matkailuympäristössä. Lapissa monet matkailupalvelut sijoittuvat luonnon ja rakennetun ympäristön välitilaan, joka soveltuu hyvin myös ympäristötaiteen tilaksi. Teokset voivat olla muistomerkkejä, paikkakunnan imagoa tuottavia symboleita, pysähtymispaikkojen taiteellista suunnittelua ja niin edelleen. Kirjoittajat pohtivat taideosten luonnetta kulttuurin representatona: teokset kertovat paikan tarinoita mutta kulttuurisesti moninaisessa ympäristössä on syytä kysyä, kenen tarinoita. Luvun lopussa kirjoittajat pohtivat ympäristötaiteen kohdentamista erilaisille matkailijaryhmille, kuten luontomatkailejoille.

Huhmarniemi tarkastelee Lapin hotelliarkkitehtuuria ja ympäristötaiteen käyttöä sen osana luvussa *Ympäristötaidetta Lapin matkailuarkkitehtuuriin: funkkishotelleihin, elämyspuistoihin ja puuhotelleihin*. Hän taustoittaa aihetta Lapin matkailuarkkitehtuurin historian näkökulmasta, mutta keskittyy sitten uusiin hotellirakentamisen muotoihin, joissa arkkitehtuuri lähenee installaatio- ja ympäristötaidetta: hotellihuoneita puissa, teltoissa, igluissa ja lumi- ja jäärakenteissa.

Matkailututkimuksen apulaisprofessori Outi Rantala, arkkitehti ja tohtorikoulutettava Miia Mäkinen ja maantieteen tutkijatohtori Kaarina Tervo-Kankare kuvaavat luvussa *Asuttaen väylänvartta* yhteistyötään matkailun, arkkitehtuurin ja maantieteen

välillä. Heidän tutkimus- ja kehittämisprojektinsa tavoitteena on ollut lisätä luontomatkailun kohteiden suunnittelun vuorovaikutteisuutta. Tutkijat ovat muun muassa testanneet Varangin niemimaalla Norjassa sijaitsevia Biotope-arkkitehtitoimiston suunnittelema moderneja laavuja. He totesivat, että laavut auttavat rajaamaan maisemasta näkymiä, keskittämään luonnon aistikokemuksia sekä johdattamaan viipymään pidempään luonnossa. Tutkijat toteavat, että laavut kutsuvat, välittävät ja korostavat. Projektissa on tehty tilakonsepteja, jotka pyrkivät tukemaan ja vahvistamaan eri luonno-
nelementtien, kuten veden, taivaan ja tuulen, herkkää kokemista. Tutkimusprojektiin on liittynyt yliopisto-opiskelijoiden kenttätökurssi Tornionjokilaaksossa. Tutkijat kuvaavat kurssin toteutusta ja pohtivat, miten opiskelijoita voidaan ohjata vuorovaikutteiseen suunnitteluprosessiin, jossa huomioidaan luonto ja paikalliset toimijat.

YMA-hankkeen projektipäällikkö, tutkija Christa Haataja tarkastelee artikkelissaan *Kohti kulttuurista kestävyttä – paikan aika ja tarinat suunnittelutyössä*, kulttuurisen kestävyden merkitystä ja periaatteita matkailuympäristöihin kohdistuvissa suunnitteluprosesseissa. Hän pohtii paikkaan liittyvää merkityksenantoa ja tarinoita, jotka tuottavat ja ylläpitävät paikkoja. Haataja näkee paikan tarinoiden toimivan suunnittelutyön materiaalina ja esittää niihin tutustumisen olevan olennaista kulttuurisesti kestävä tuotoksen toteuttamiseksi. Riittävä paikkakartoitus antaa hänen mukaansa pohjaa arvioida kuinka hyvin suunnitelmat sopivat kohteisiinsa ja kuinka aidoiksi ne ympäristössään koetaan. Kulttuurisesti kestävä toiminta ja paikkojen uudet kerronnat tukevat paikallisuutta ja paikallisten itsensä määrittelemiä arvoja. Paikalliset eivät kuitenkaan ole homogeeninen ryhmä, vaan usein moniääninen ja ristiriitainenkin joukko toimijoita. Kulttuurinen kestävyys tarkoittaakin eri näkökulmien tunnistamista ja huomioimista. Artikkelissa käsitellään kulttuurista kestävyttä yhtenä suunnittelua ohjaavana tekijänä ja aktiivisena vaikuttajana.

Arkkitehti, taidekonsultti ja julkisen taiteen tekijä Maija Kovarin luku *Eväitä matkailuyrittäjälle ympäristötaiteen tilaamiseen* on käytännönläheinen ohjenuora. Kovari taustoittaa taiteen merkitystä matkailuympäristöissä sekä kuvaa teoksen hankkimisen prosessia vastuualueineen ja budjetineen. Kovarin luku päättää julkaisun ensimmäisen artikkeliosuuden, jonka tavoitteena on kuvata perusteet Lapin matkailun ja taidealan yhteistyöhön.

Artikkelin toinen osakokonaisuus avaa näkökulmia taiteen ja matkailun vuorovaikutukseen Lapissa ja muualla maailmassa. Tämän osion aluksi Huhmarniemi esittelee taidehotellien konsepteja artikkelissaan *Mikä ihmeen taidehotelli?* Hän toteaa, että

hotellien taidekokoelmien painopiste on vaihtunut taiteen keräilystä paikkasidonnaisten tilausteosten hankkimiseen. Joissakin 2000-luvun hotelli- ja matkailupalvelukonsepteissa taidegalleria sulautuu hotelliin, asiakkaalle tarjotaan taideperustaisia palveluja ja hotellit pyrkivät toimimaan myös taiteilijoiden kohtaamispaikkoina. Huhmarniemi tarkastelee lähemmin kahta kohdetta, Urkin piilopirttiä ja Kakslauttanen Arctic Resort -yritystä, joita yhdistää moninainen kuva-, veisto- ja ympäristötaiteen hankkiminen.

Skotlantilainen kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen professori Glen Coutts on kirjoittanut englanniksi luvun *Ympäristötaidetta matkailuun*. Hän rinnastaa aluksi Skotlannin ja Suomen Lapin todeten, että näitä alueita yhdistää luonnon vaikuttavuuden kunnioitus sekä lisääntyvä yhteistyö taidemaailman, kulttuuritoimijoiden, ulkoilma-aktiiviteettien järjestäjien ja matkailuelinkeinon välillä. Coutts kertoo, että Skotlannissa on lukemattomia julkisia taideteoksia ja ympäristötaideteoksia, jotka sijaitsevat maaseudulla, puistoissa sekä kävely- ja pyöräilyreitistöjen varsilla. Näillä teoksilla on merkitystä matkailualalle mutta myös paikallisten asukkaiden virkistytymiselle sekä fyysiselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille. Kävijän täytyy olla aktiivinen teosten kokija, joka voi kävellä, vaeltaa, kiipeillä ja toimia kehollisesti paikan päällä.

Yksi kiinnostava näkökulma, jonka Coutts nostaa esiin, on taiteen ja puutarhahoidon yhteys. Skotlannissa on taiteilijoita, jotka ovat tehneet niin vaikuttavia puutarhoja, että niistä on tullut matkailunähtävyyksiä. Coutts mainitsee myös Skotlannin ympäristötaiteen festivaalin Environmental Art Festival Scotland (EAFS), joka on järjestetty ensimmäisen kerran vuonna 2013 ja toisen kerran vuonna 2015. Siellä on esitetty yli viisikymmentä monialaista ympäristötaideprojektia, joissa on tarkasteltu paikallisuuden kautta maailmanlaajuisia kysymyksiä, kuten ympäristötietoisuutta. Artikkelinsa lopuksi Goutts toteaa, että Skotlannissa taide- ja kulttuurialan toimijat tunnistetaan entistä useammin matkailuelinkeinon yhteistyökumppaneiksi. Haasteena on kehittää vastuullista matkailua sekä sosiaalisesti, kulttuurisesti ja ekologisesti kestävää taidetta kohteissa, joissa on upea luonto. Taiteen tulee olla sensitiivistä ja eettistä.

Porotaide turistिताiteena -luvussa Huhmarniemi esittelee Lapin ja erityisesti Rovaniemen poroaiheista julkista taidetta sekä pohtii autenttisuuden ja kulttuurisen kestävyuden merkitystä taidehankinnoissa. Turistिताiteen käsite tarkoittaa matkamuistoja, joiden suhde kulttuuriperinteeseen on katkennut. Huhmarniemi pohtii, onko ympäristötaiteessa vastaavaa turistिताiteen kenttää, jossa taiteen ensisijainen tehtävä on

matkailukohteen brändäys ja markkinoiden tukeminen. Näin Huhmarniemi laajentaa turistaiteen käsitteen matkailualuiden julkisen taiteen ja veistotaiteen aloille. Turistitaiteeksi tehdyt teokset eivät kiinnosta taidematkailijoita, jotka ovat orientoituneet korkeatasoiseen nykytaiteeseen ja tunnettujen taiteilijoiden tuotannon näkemiseen. Toisaalta Huhmarniemi esittää, että olemassa olevat poroihteiset teokset tulisi hyödyntää matkailupalveluna tuotteistamisen avulla.

Julkaisun kolmas osakokonaisuus keskittyy taidemaailman ja taiteilijan näkökulmiin. Nämä luvut käsittelevät taiteilijan työnkuvan ja osaamisen muutosta sekä taiteilijan osaamistarpeita ja työtapoja teosten suunnitteluun ja suunnitelmien havainnollistamiseen tilaajille. Jokela ja Huhmarniemi jäsentävät luvussa *Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroivana osaamisena* taiteen paikkasidonaisuutta suhteessa kuvanveiston murrokseen: ympäristön suhteen autonomisesta veistotaiteesta on siirrytty tila- ja paikkasidonnaisiin teoksiin, sovellettuun taiteeseen sekä taiteeseen, joka integroituu arkkitehtuuriin ja muuhun rakennettuun ympäristöön. Kirjoittajat käyttävät kuvanveiston laajentuneen kentän käsitettä hahmottaessaan ympäristötaiteen nykysuuntauksia. He alleviivaavat tila- ja paikkasidonnaisen teoksen eroa: paikkasidonnaisuuteen kuuluu yhteisöllisyys, tilasidonnaisuuteen ei. Jokela ja Huhmarniemi kuvailevat taiteilijan työnkuvan ja osaamisen muutosta käsityöläisestä suunnittelijaksi, yhteisötaiteilijaksi, työryhmien asiantuntijajäseneksi, palvelumuotoilijaksi ja taidekonsultiksi. Etenkin soveltavassa ja integroidussa taiteessa korostuu tarve taiteilijan suunnittelutaidoille ja käsitteellinen ajattelu. Työnkuvan murrokseen liittyy myös kaupallisuuden hyväksyminen.

Luvussa *Ympäristötaide esityksenä* Kovari avaa teossuunnitelman esitystekniikkaan liittyviä näkökulmia ja pohtii, kuinka suunnittelun ja esitystekniikan taitoja voitaisiin paremmin tukea taiteilijakoulutuksessa. Pienoismalli on yksi väline ympäristötaidesuunnitelman esitystekniikkana. Teatterilavastaja Tuuli Seppälän artikkeli *Pienoismalli suunnittelun työkaluna* käsittelee pienoismallia yhteisöllisen suunnittelun, koemallintamisen ja palvelumuotoilunkin välineenä. Pienoismalli mahdollistaa ikään kuin leikin, joka tukee elämiskokonaisuuden ideointia, suunnittelua ja suunnitelman esittämistä tilaajalle.

Kirjan neljännessä osassa kuvaamme YMA-hankkeen kehittämiskohteet yrityksissä. Olemme koostaneet nämä yhteenvedot raporteista, joita ovat kirjoittaneet sekä hankkeessa työskennelleet taiteilijat, että Lapin yliopiston opiskelijat. Hankkeen neljän osaprojektin kuvausta on täydennetty Art Äkäslompolo -tapahtuman esittelyllä. Se

nostaa esiin ympäristötaiteen menetelmänä yhteisöllisyyden ja luonnonsuojelun tukemiseen alueilla, joita uhkaa luonnonvarojen riskialtis hyödyntäminen.

Kirjan lopuksi esittelemme toimintamallin ympäristötaiteen hankkimiseen matkailuyrityksiin. Toimintamalli perustuu tämän hankkeen tuloksiin ja kokemuksiin, kirjoittajien asiantuntemukseen sekä kirjallisuuteen. Toimintamallissa on useita osa-alueita, joita sovelletaan taideteoksen hankinnan tai taideprojektin luonteesta ja mittakaavasta riippuen.

YMA-hankkeen suunnittelun aikana vuosina 2014 ja 2015 käytännöllistä ohjeistusta ympäristötaiteen hankkimiseen ja suunnitteluun oli saatavilla hyvin vähän, ja tarve YMA-hankkeelle oli ilmeinen. Vuoden 2015 lopussa Suomen Taiteilijaseura julkaisi kuitenkin kaksi teosta, jotka sivuavat YMA-hankkeen kanssa hieman samaa tavoitetta, eli ympäristötaiteen käytön lisäämistä: Nämä teokset ovat Prosenttiperiaatteen käsikirja Taiteen tilaajalle (Pulkinen & Hannus, 2015a) sekä Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle (Pulkinen & Hannus, 2018b). Käsikirjat keskittyvät taidehankintoihin julkisissa rakennushankkeissa, kun YMA-hanke on keskittynyt Lappiin ja matkailukontekstiin ja ovat kiinteässä suhteessa luontoon. Prosenttitaiteen käsikirjoissa kuvataan kuitenkin myös taiteilijan työnkuvan muutosta samansuuntaisesti kuin YMA-hankkeen kokemukset osoittavat: muuhun ympäristörakentamiseen integroitu taide sekä tarve taidekonsultoinnille nostetaan esiin sekä näissä käsikirjoissa että YMA-hankkeen tuloksissa. Myös rakennuslupaprosessit sekä teosten kunnossapitosuunnitelmat tulevat esiin hieman vastaavilla tavoilla.

Ympäristötaidetta matkailuun -toimintamallin tavoitteena on kannustaa Lapin matkailuyrittäjiä lisääntyvään yhteistyöhön taidealan toimijoiden ja taiteilijoiden kanssa. Julkaisun lopuksi esittelemme lyhyesti hankkeessa työskennelleet taiteilijat sekä Lapissa toimivia taiteilijoita, joilla on osaamista ympäristötaiteesta, julkisen taiteen tekemisestä ja yhteisöllisestä taidetoiminnasta.

Toivomme, että tämä julkaisu edistää ympäristötaiteen käyttöä matkailukohteissa ja matkailupalveluiden kehittämisessä ja johtaa tulevaisuudessa entistä laadukkaampiin matkailuympäristöihin. Toivomme myös, että julkaisu tukee taiteilijoiden osaamisen tunnistamista ja taiteilijoiden työllistymistä matkailualla sekä toisaalta avartaa taiteilijoiden käsitystä matkailualasta potentiaalisena yhteistyötahona.

Lähteet

- Booking.com's 2017 Sustainable Travel Report. Haettu osoitteesta <https://news.booking.com/bookingcoms-2017-sustainable-travel-report/>
- Erkkilä-Hill, J. (2017). Walking on water, living adventurously: Travelling Laboratories for Artistic Thinking. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: Practising Place, Heritage, Art & Design for Creative Communities* (s. 132-148). Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus. Performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Jokela, T., Coutts, G., Huhmarniemi, M. & Härkönen, E. (Toim.) (2013). Cool – Applied Visual Arts in the North. *Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland C 41* Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T., Härkönen, E. & Yliharju, A.-J. (toim.) 2014. *Snow Design in Lapland – Initiating Cooperation*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- OPM (2008). Kulttuurin matkailullinen tuotteistaminen: Esitys toimintaohjelmaksi 2009–2013. Helsinki: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:34. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-464-1>
- OKM (2018). Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä; Näkymä vuoteen 2025. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:20. Haettu <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-566-2>
- Pulkkinen, M. & Hannus, H. (toim.), (2015a). *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteen tilaajalle*. Helsinki: Suomen taiteilijaseura. Haettu 20.8.2018 osoitteesta <http://prosenttiperiaate.fi/kasikirja/>
- Pulkkinen, M. & Hannus, H. (toim.), (2015b). *Prosenttiperiaatteen käsikirja taiteilijalle*. Helsinki: Suomen taiteilijaseura. Haettu 20.8.2018 osoitteesta <http://prosenttiperiaate.fi/kasikirja/>
- Sandell, T. & Skarveli, L. (2016). Mapping exercise: How could creative industries foster innovation in tourism in the Northern Dimension area? Country Report – Finland. The Northern Dimension Partnership on Culture. Haettu 28.8.2018 osoitteesta <https://www.ndpculture.org/studies/mapping-exercise-how-could-creative-industries-foster-innovation-in-tourism-in-the-northern-dimension-area>
- Staffans, A. & Merikoski, T. (2011). Miten kestävä matkailualue tehdään? Käsikirja suunnitteluun ja rakentamiseen. *Aalto-yliopiston julkaisusarja. Tiede + teknologia, 13/2011*. Haettu osoitteesta: http://matkahanke.aalto.fi/fi/julkaisut/matka_kasikirja_2011_web.pdf
- Veijola, S. & Säynäjäkangas, J. (toim.) (2018). *Matkasanakirja hiljaisuuteen*. Helsinki: Ntamo.
- Vesterinen, N. (2010). *Yhteenveto kulttuurimatkailun nykytilasta & kehittämistarpeet toimenpiteiksi*. Kalajoki: femEmare Oy. Haettu 8.6.2018 osoitteesta <http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2013/04/2010-Kulttuurimatkailun-kartoitus-2010.pdf?dl>

Maria Huhmarniemi

Avainkäsitteitä ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhön Lapissa

Tämä taiteen, matkailun ja luonnon kolmio opastaa julkaisun käsitteisiin. Taide-
maailma kohtaa matkailun taideturismissa, kun taas turistitaide on matkailuun
liittyvä ilmiö. Lapissa luonto on matkailun keskeinen syy. Taidemaailma voi tuot-
taa ympäristötaidetta luonnon ja rakennetun ympäristön välimaastoon matkaili-
joiden koettavaksi ja matkailualalla voidaan välittää taideperustaisia ja luonnossa
toteutuvia taiteeseen perustuvia ohjelmalveluja asiakkaille.

Arktinen taide (Arctic art) Arktisella taiteella tarkoitetaan yleensä taidetta ja kulttuuria, joka heijastaa, jatkaa ja uusintaa arktisten alueiden kulttuuriperintöä. Käsite sisältää alkuperäiskansojen ja ei-alkuperäiskansojen taiteen sekä näiden vuorovai- kutuksen. Arktinen taide viittaa nykytaiteen lisäksi muun muassa perinne- ja taidekäsityöhön sekä uusiin taidemuotoihin, kuten lumi- ja jääveistoon. Myös esimerkiksi mediatuotannot, jotka kuvaavat arktista kulttuuria, lukeutuvat arktiseksi taiteeksi.

Arktisen taiteen käsite on kulttuuripoliittisesti latautunut. Sen avulla pyritään tunnistamaan pohjoisten alueiden taiteen ja kulttuurin erityispiirteitä ja edistämään kestävää kehitystä. Lapin yliopisto koordinoi Arktisen yliopiston taiteen koulutusorganisaatioiden verkostoa Arctic Sustainable Art and Design ja antaa koulutusta arktisen taiteen maisteriohjelmassa Arctic Art and Design.

Autenttisuus (authenticity) tarkoittaa alkuperäisyyttä. Matkailukohteiden autenttisuudella tarkoitetaan matkailuympäristöjen, -palvelujen ja -tapahtumien perustumista paikalliseen perinteeseen ja kulttuuriin. Kuvitteelliset tarinat, keinotekoiset ympäristöt ja muualta lainatut elementit voivat kuitenkin vakiintua matkailukohteesta osaksi nykykulttuuria.

Ekomatkailu (ecotourism) tarkoittaa matkailukoh- teita ja -palveluita, joilla oletetaan olevan vähäinen ekologinen jalanjälki. Ekologisuus on kasvava kilpailutekijä ja ekologisuutta voidaan hyödyntää markkinoinnissa. Ekologisuuden laaja-alainen arviointi on haastavaa. Ekologista matkailua, jolla on pieni ympäristövaikutus, on esimerkiksi kotiseu- tumatkailu ja pyöräretkeily. Kansainvälisessä mat- kailussa ekologisuus yhdistetään usein luksukseen: ekoluksuskohteina markkinoidaan esimerkiksi luonnonympäristössä sijaitsevia tyylikkäitä ja hyvin varusteltuja puuhotelleja.

Integroitu taide (integrated art) tarkoittaa taiteilijan osaamisen käyttämistä ympäristön suunnittelu- tiimissä. Teos voi integroitua esimerkiksi raken- nuksen arkkitehtuuriin. Taiteilijan osaaminen voi

integroitua muuhun suunnitteluun siten, ettei eril- listä teosta edes valmisteta.

Lappilainen taide (art in Lapland) Lappilaiseksi tai- teeksi ymmärretään usein Lapissa asuvien taiteili- joiden teokset, jotka käsittelevät pohjoisia teemoja, kuvaavat Lapin maisemia tai sisältävät paikallisia materiaaleja. Toisaalta lappilaisella taiteella voi- daan tarkoittaa kaikkea Lapissa tehtyä taidetta vastaavasti kuin käytetään esimerkiksi suomalaisen taiteen määrittelyä.

Luova matkailu (creative tourism) tarkoittaa matkai- lupalveluja, jotka sisältävät osallistavaa ja vuorovai- kutteista toimintaa. Taiteilijat voivat esimerkiksi avata paikallista kulttuuria matkailijoille ja ohjata esimerkiksi matkamuiston valmistamista käsityönä.

Kulttuurinen ja sosiaalinen kestävä kehitys (social and cultural sustainability) tarkoittaa muun muassa kulttuurin elävyyttä, kulttuuriperinteen läsnä- oloa nykykulttuurissa, ihmisten osallisuutta oman kulttuurinsa ja kulttuuriympäristönsä vaalimiseen sekä eri väestöryhmien kulttuurista vuorovaiku- tusta. Sosiaalinen kestävä kehitys tarkoittaa muun muassa tasa-arvoisuutta ja hyvinvointia.

Kulttuurimatkailupalvelu (cultural tourism service) ovat autenttiseen kulttuuriin perustuvia ohjelma- palveluja. Tuotteistamisella pyritään siihen, että kulttuuri tuodaan matkailijoille helposti nähtäväksi, koettavaksi ja ostettavaksi.

Kulttuurisensitiivisyys (cultural sensitivity) tarkoite- taan muun muassa tahtoa, taitoa ja herkkyyttä eri taustoista tulevien ihmisten huomioimiseen ja ym- märtämiseen. Lapissa kulttuurisensitiivisyys liittyy erityisesti saamelaiskulttuurin käyttöön.

Käsityömatkailu (handicraft tourism) on melko uusi käsite, joka voidaan rinnastaa muun muassa tai- dematkailuun. Käsityömatkailu tarkoittaa muun muassa sitä, että matkailijat voivat ostaa käsitöitä matkamuistoiksi, tutustua paikallisiin käsityöpe- rinteisiin museoissa ja näyttelyissä, seurata käsi- työläisten työnäytöksiä sekä valmistaa itselleen

matkamuiston käsityönä osana käsityöhön tai taiteeseen perustuva ohjelmanpalvelua. Kun matkailija itse tekee käsityötä, voidaan puhua myös luovasta matkailusta.

Soveltava kuvataide (applied visual arts) on taidetta, joka on vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa. Se sisältää muun muassa kuvataidekasvatuksen, yhteisötaiteen ja ympäristötaiteen sekä taideperustaiset palvelut sosiaali- ja terveystieteiden alalla. Toiminnan tavoitteet, osallistuvat yhteisöt ja sosiokulttuuriset ympäristöt ovat osaltaan määrittämässä soveltavan taiteen toiminta- ja ilmaisukeinoja. Soveltava kuvataide matkailukohteessa voi tarkoittaa esimerkiksi taideteosten suunnittelua yrityksen eri tarpeisiin.

Maisema-arkkitehti (landscape architect) Maisema-arkkitehti on yksi osa-alue arkkitehtuurista, eli rakennusten ja maankäytön suunnittelua. Maisema-arkkitehti suunnittelee ulkotiloja, viherympäristöä ja julkisia tiloja kaikissa mittakaavoissa. Maisema-arkkitehdillä on yleensä taiteen, luonnontieteiden ja tekniikan osaamista. Esteettisyys, ekologisuus ja toiminnallisuus ovat maisema-arkkitehtuurin pilareita. Osa arkkitehteistä ja maisema-arkkitehteistä tekee myös julkisen tilan taidetta ja osa työskentelee yhteistyössä taiteilijoiden kanssa huomioiden taiteen sisällyttämisen suunnitteluun.

Paikkasidonnainen taide (place-specific art) Paikkasidonnainen ympäristötaide on suunniteltu tiettyyn paikkaan. Sen taustalla on usein jokinlainen tarve teokselle. Paikkasidonnainen taide kommunikoi paikkaan liittyvien kokemusten ja muistojen kanssa. Tämä edellyttää taiteilijalta taustatutkimusta, kuten paikkaan liittyvien fyysisten, fenomenologisten, narratiivisten ja sosio-kulttuuristen oluttuuksien analysointia.

Reilu matkailu (fair trade tourism, sustainable tourism) tarkoittaa kestävän kehityksen huomioimista matkailupalveluissa laaja-alaisesti. Tavoitteena on

matkailun suhteellinen ekologisuus, oikeudenmukaiset kohtaamiset ihmisten välillä, paikallisen kulttuurin kunnioittaminen ja taloudellisen hyödyn tuottaminen paikallisyhteisölle. Reilun matkailun rinnalla käytetään kestävän ja vastuullisen matkailun käsitteitä.

Taidehotelli (art hotel) on hotelli, jota markkinoidaan taidematkailijoille ja jossa investoidaan taidekoelmaan sekä taiteen integroimiseen osaksi hotellin arkkitehtuuria ja ympäristöä. Hotelli voi sisältää taidegallerian ja tuottaa taidetapahtumia.

Taideperustainen ohjelmanpalvelu (art-based service) on matkailijoille tuotettu aktiviteetti, jossa sovelletaan taideperustaisia menetelmiä. Esimerkiksi revontulivalokuvauksen tausta on luontokuvauksessa. Opastetut galleriakierrokset, graffitimaalaus katutaiteilijan kanssa ja vierailu kuvataiteilijan työhuoneelle ovat myös taideperustaisia ohjelmanpalveluja.

Taideturismi (art tourism) on matkailua, jonka vetonaulana on taidekohteet, kuten taidemuseot, näytellyt ja konsertit. Taidematkailukohteet voivat olla massamatkailukohteita tai pienelle yleisölle kohdennettuja tapahtumia.

Tienvarsitaide (roadside art) on ympäristötaidetta, jota toteutetaan muun muassa valtateiden varsille, kiertoliittymiin, alikulkutunneleihin ja levähdyspaikoille. Teoksia toteutetaan tiehankkeiden yhteydessä sekä kaupunkien ja kuntien tilauksesta. Teoksen suunnittelua ohjaa se, nähdäänkö teos ohi ajaessa vai pysähdyksissä.

Turistitaide (tourist art) on käsitöitä ja taideteoksia sekä matkamuistoina myytävää käsi- ja taideteollisuutta. Turistitaide viittaa yleensä paikalliseen, alueelliseen tai kansalliseen kulttuuriin, mutta sen merkitys ja tehtävä on muuttunut turismin myötä. Turistitaide viittaa matkakohteen kulttuuriin mutta ei enää kannan alkuperäisiä merkityksiä. Esimerkiksi samaanirumpuaiheinen koriste-esine on osuva esimerkki turistitaiteesta.

Veistospuisto (sculpture park) on veistotaiteen kokoelma, joka voi esillä esimerkiksi julkisessa puistossa, taidemuseon piha-alueella tai hotellin puistossa ja niin edelleen.

Veistosreitti (sculpture trail) Veistosreitit ovat julkisen taiteen kokoelmia, joissa veistotaidetta on sijoitettu maisemakohteisiin paikallisväestön ja matkailijoiden nähtäville. Veistosreittejä toteutetaan monivuotisissa taidehankkeissa, joihin osallistuu sekä taidealan instituutioita että paikallisia tahoja ja sponsoreita.

Yhteisötaide (community art) tarkoittaa muun muassa taideprojekteja, joissa taiteilija ja jokin yhteisö työskentelevät yhdessä ajankohtaiseksi kokemansa teeman äärellä. Yhteisötaideprojektissa voidaan tehdä ympäristötaidetta, kuten kouluyhteisö koulun pihalle tai lähiön asukasyhteisö oman kaupunginosansa alueelle.

Ympäristötaide (environmental art) Ympäristötaiteella tarkoitetaan luonnonympäristöön tehtyjä katoavia teoksia sekä väliaikaisia ja pysyviä julkisia teoksia, jotka on suunniteltu ympäristönsä kanssa vuoropuheluun.

Ympäristötaiteilija (environmental artist) Ympäristötaiteilijoilla on yleensä taiteilijakoulutus. Osa ympäristötaiteilijoista toteuttaa lähinnä katoavia teoksia esimerkiksi vaellustaiteena, kun osa toteuttaa myös pysyviä teoksia. Osa ympäristötaiteilijoista työskentelee kuvanveiston ja installaatiotaiteen työtavoilla tuottaen teoksia taidenäyttelyihin. Monet ympäristötaiteilijat esittävät ympäristötaiteensa dokumentaatioita näyttelykeskeisessä taidemaailmassa. Taiteilijan työnkuva on laajentunut viime vuosikymmeninä ja taiteilijat voivat työskennellä myös tuottajina, kuraattoreina, taidekonsultteina, suunnittelijoina ja niin edelleen.

Ympäristötaidepuisto ja -metsä (environmental art park and forest) Ympäristötaidepuisto tai -metsä on alue, johon on toteutettu pysyviä tai väliaikaisia ympäristötaideteoksia. Teoskokonaisuus voi sijaita

esimerkiksi kaupungin puistossa tai matkailukohteen lähimetsässä.

Ympäristötaidereitti (environmental art trail) Ympäristötaidereiteillä on toteutettu ympäristötaidetta maisemakohteisiin paikallisväestön ja matkailijoiden nähtäville.

01 YMPÄRISTÖTAIDETTA LAPIN MATKAILUUN

The Blue Cone eli Sininen kartio on arkkitehtitoimisto SandellSandbergin suunnittelema ja sijaitsee Treehotelissa Ruotsissa. Kuva: Johan Jansson.

Timo Jokela & Maria Huhmarniemi

Ympäristötaide kertoo paikan tarinoita

Ympäristötaide voi kertoa matkailijoille jotakin kiehtovaa ja erityistä Lapin luonnosta ja kulttuurista. Teokset voivat olla osa arkkitehtuuria, pihaa, retkeilyreittiä ja muuta aluetta. Ne voivat olla pysyviä, väliaikaisia, tapahtumallisia tai hetkellisiä teoksia. Paikkasidonnaiset, paikan tarinoita välittävät teokset ovat yleensä myös yhteisöllisiä. Esittelemme aluksi ympäristötaiteen mahdollisia paikkoja ja tarkoituksia matkailuympäristössä. Jäsennämme ympäristötaiteen monimuotoisuutta luokittelemalla teoksia alla oleviin kategorioihin niiden sijaintipaikkojen ja käyttötarkoitusten, ajallisen keston ja vuodenajan suhteen. Ympäristötaide on sidoksissa vuodenkiertoon, kuten Lapin matkailu. Pohdimme myös kulttuuria heijastelevan taiteen merkityksiä kulttuurisesti moninaisessa yhteisössä. Lopuksi pohdimme ympäristötaiteen kohdentamista erilaisille matkailijaryhmille, kuten luonto- ja ekomatkailijoille.

Pysyvät julkiset taideteokset sekä soveltava taide rakennetussa ympäristössä

- Taide voi luoda paikkakunnan imagoa ja tukea markkinointia matkailukeskuksissa ja taajamissa
- Paikallisyhteisöt voivat tehdä omaan kulttuuriperintöönsä ja perinteisiinsä liittyviä teoksia, jotka toimivat yhteisinä paikallisina symboleina
- Muistomerkit kertovat historiallisista tapahtumista joko kansakunnan tai paikallisyhteisön näkökulmasta
- Soveltavaa taidetta voidaan tehdä osana valaisuun, opastamiseen, akustiikkaan ja näkösuojiin liittyvää ympäristörakentamista

Vardøssa Pohjois-Norjassa on vaikuttava muistomerkki noitavainojen uhreille. Se suunnittelijoita ovat kansainvälisesti tunnetut tekijät: taiteilija Louise Bourgeois ja arkkitehti Peter Zumthort. Vuonna 2011 valmistunut teos on matkailunähtävyys. Kuvat: Elina Härkönen.

Rakennetun ympäristön ja luonnon välitilaan sijoittuvat teokset

- Ympäristötaidereitit, -puistot ja -metsät, joita tuotetaan yleensä olemassa oleviin matkailukohteisiin
- Luonto-, kulttuuri- ja vaellusreitteihin liittyvä soveltava kuvataide ja integroitu taide: taiteilijan työskentely suunnittelijana tai suunnittelutiimissä suunniteltaessa opasteita, laavuja, istuimia, siltoja, nuotiopaikkoja, käymälöitä, luontoteatterien katsomoita ja muita vastaavia rakennelmia
- Tienvarsitaide: teokset, joita toteutetaan tienvarsille, kiertoliittymiin, alikulkutunneleihin ja levähdyspaikoille
- Vaurioituneita paikkoja hoitavat maisemointiteokset esimerkiksi polkujen varsilla, ojituksissa ja maakaasoissa
- Ympäristötaiteen ja arkkitehtuurin yhteistyönä suunnitellut teokselliset majoitusrakenteet, kuten hotellihuoneet puissa ja kammeissa

Kulttuurimatkailu- ja elämisympäristöjen sisältöä ja viihtyisyyttä luovat teokset

- Kulttuurin esittäminen taiteen ja visuaalisuuden keinoin matkailukohteiden sisä- ja ulkotiloissa
- Lumi- ja jääarkkitehtuuri ja muotoilu, talvitaide
- Teokset, jotka luovat tilan yhteisölliselle ja tapahtumalliselle taidetoiminnalle, esimerkiksi käsityöhön tai taiteelliseen työskentelyyn ohjelmalveluna

Saunarakennuksen muotokieli on peräsin perinteisistä puurakenteista, joita on käytetty kalojen kuivaukseen Pohjois-Norjassa. Moderni sauna on Rintala Eggertsson Architects -arkkitehtitoimiston suunnittelema. Kuva: Rintala Eggertsson Architects.

Timo Jokelan teos *Huttukon jäljillä* vuodelta 2009 Pyhätunturin kiertoliitymässä nostaa esiin perinteitä ja paikkakunnan ympäristöön liittyviä tarinoita. Teos luo myös viihtyisyyttä Pyhätunturin matkailukeskukseen. Kuva: Timo Jokela

Tilapäiset tapahtumalliset taideteokset ja visuaaliset rakenteet

- Pienoisarkkitehtuuri yleisötapahtumiin
- Media-, valo- ja äänitaiteen yhdistäminen paikkasidonnaiseen taiteeseen

Luonnon vuosikiertoa esiin nostavat teokset

- Talvitaide, lumi- ja jäärakentaminen ja -muotoilu
- Tulitaide, valotaide ja pimeys
- Puutarhat, maataide ja maisemanhoito

Taiteeseen liittyy yleensä sisällöllisiä merkityksiä riippumatta teoksen pysyvyydestä tai tarkoituksesta. Taideteokset voivat esimerkiksi symboloida arvoja, kertoa tarinoita tai osallistua yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Matkailijalle ne voivat toimia kulttuurin representaatioina: ne voivat esimerkiksi nostaa esiin tarinan paikallisesti luonnosta ja kulttuurista.

Lumiveistoksia Tonttulassa lasten leikki-
paikkana kevättalvella 2018. Kuva: Shi Si.

Antti Stöckell on ympäristötaiteilija, joka tekee katoavia
teoksia luontoretkillä ja vaelluksilla. Kuvassa on hänen
lumesta sahaamiaan kappaleita, jotka muodostavat
katoavan installaation. Kuva: Antti Stöckell.

Lapin kulttuuriperinteen rikkaus

Perinteinen julkinen taide on vallan symboleita. Esimerkiksi kaupunkien aukoiden ratsastajapatsaat muistuttavat vallan haltijasta samaan tapaan kuin kirkkojen ristit näkyvät maisemassa kauas kirkon valta-asemaa tukien. Samalla tavalla muistomerkeillä voi olla politisoituneita merkityksiä: esimerkiksi sisällissodan muistomerkit merkitsevät ihmisille erilaisia kokemuksia, mikä johtaa joihinkin teoksiin kohdistuvaan säännölliseen ilkkvalttaan. Toisin kuin perinteisessä julkisessa taiteessa, nykytaiteessa nostetaan esiin usein pieniä tarinoita suurten kaanonien sijaan. Arjen näkökulma, paikallisuus ja henkilökohtaiset tarinat ovat keskeisessä asemassa taiteilijoiden kerronnassa.

Ympäristötaiteen aiheena voi olla esimerkiksi perinteet ja tarinat: teoksessa niitä nostetaan esiin ja niille annetaan uusia merkityksiä. Voidaan kuitenkin kysyä, kenen perintöä ja kenen tarinoita. Tällaiset kysymykset ovat olleet esillä esimerkiksi Yhdysvalloissa keskusteltaessa julkisesta taiteesta jo vuosikymmeniä (Baca, 1995; Gablik, 1995). Lapissa kysymys ulottuu suomalaisesta taiteesta saamelaisiin ja edelleen myös maahanmuuttajiin.

Taide sekä esittää kulttuuria, että samalla luo ja lujittaa sitä. Tavoitteena ei ole kulttuuriperinteen staattinen säilyttämisestä, vaan kulttuurisen muutoksen ymmärtäminen ja tukeminen kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. Kulttuurinen kestävä kehitys tarkoittaa muun muassa kulttuurin elävyyttä, kulttuuriperinteen läsnäoloa nykykulttuurissa, ihmisten osallisuutta oman kulttuurinsa ja kulttuuriympäristönsä tekijyyteen sekä eri väestöryhmien välistä kulttuurista vuorovaikutusta.

Outi Pieskin teos *eatnu, eadni, eana* (2012) Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa Inarissa koostuu kullatuista ja valkokullatuista teräslautasista, jotka muodostavat ikään kuin virran salin seinälle. Teoksen visuaalisena lähtökohtana on ollut naisten saamelaispuvuissa käytetty risku solki, jossa roikkuvat kullatut laukkaset suojelevat käyttäjänsä karkoittamalla pahaa väkikkeellään ja helinällään. Kuva: Marja Helander.

Taiteessa pyritään välttämään kulttuurista omimista, joka tarkoittaa erilaisten elementtien ottamista toisesta kulttuurista esimerkiksi tavoiteltaessa eksotiikkaa. Matkailussa kulttuurista omimista on kritisoitu jo vuosikymmeniä, kun saamelaiskulttuurista on lainattu elementtejä ohjelmapalveluihin. Taiteilijat, jotka kertovat omasta kulttuuristaan taideteoksissaan, voivat kuitenkin kertoa myös kulttuuriperinnöstä, joka on kulttuurienvälistä: sekoitus monesta suunnasta tulleita elementtejä ja vaikutteita. Taidetta voidaan käyttää myös välineenä toiseen kulttuuriin tutustumisessa. Alkuperäiskulttuurien ja muiden pohjoisten kansallisuuksien elämäntavan sekoitus on pohjoiselle alueelle tyypillistä rikkautta. Esimerkiksi Enontekiön alueella kenkäheiniä ovat käyttäneet niin saamelaiset kuin suomalaiset, mikä oli yhden Enontekiön taidepolun teosten aiheena.

Matkailukohde taiteen ympäristönä

Tuomas Hovi (2017) on selvittänyt kulttuurimatkailu-käsitteen määrittelyjä matkailututkimuksessa. Kulttuurimatkailulla tarkoitetaan matkakohteen valintaa sen kulttuurisen arvon perusteella. Kulttuurimatkailijan tavoitteena on ymmärtää matkakohteen kulttuuria ja kulttuuriperintöä. Kulttuurimatkailu on hyvin laaja käsite ja ilmiö. Merkittäväällä osalla matkailijoista on ainakin jonkinlainen intressi kohteen kulttuuriin tutustumiseen. Kulttuurimatkailu sisältää paikalliskulttuurin ja korkeakulttuurin ulottuvuudet. Rajatumpi käsite on taidematkailu, jonka avulla kuvataan matkailijan intressiä lähteä nimenomaan konsertteihin, musiikkijuhlille ja nykytaiteen biennaaleihin. (Hovi, 2017.) Kulttuuri- ja taidematkailu voivat olla massamatkailua. Esimerkkinä voi tarkastella suuria nykytaidenäyttelyitä, kuten Venetsian biennaalia, joka vetää valtavat määrät taiteen ystäviä

Lapissa matkailurakentaminen kohtaa luonnon. Ympäristötaide voi johdattaa matkailijan luonto- ja kulttuurikokemuksiin.

yleisökseen. Taidematkailu tuo yleensä lähinnä mieleen suurkaupunkien taidemuseot ja taidekeskukset. Alueellinen syrjäisyys ei kuitenkaan välttämättä estä taiteen matkailuelinkeinoihin liittyvää taloudellista vaikutusta, kuten on todettu esimerkiksi Skotlannin taidematkailukohteissa (MacDonald, 2013).

Matkailukohteissa ympäristötaiteella ja veistosreiteillä on merkitystä esteettisyyden, viihtyisyyden, markkinoinnin ja ohjelmapalvelujen osana. Yksi esimerkki tällaisista matkailukohteista on taidehotellit. Toinen esimerkki on matkailureitit, joilla tarkoitetaan maakunnallisia ja rajoja ylittäviä reittejä automatkailijoille tai pyöräilijöille. Ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyöhankkeissa lähtökohtana voi pitää ajatusta siitä, että ympäristötaideteos voi johdattaa yleisön entistä syvempään kulttuuri- ja luontokokemukseen. Teos voi tehdä näkyväksi esimerkiksi luonnon värejä ja muotoja tai ympäristön prosesseja, kuten veden virran tai tuulen vireen. Teos voi myös nostaa esiin paikallista kulttuuriperintöä. Tällaisella ympäristötaiteella voi olettaa olevan tilausta kulttuuri-, luonto-, ja taidematkailun kehittämisessä sekä erityisesti niiden synteeseissä, kuten kulttuurisesti orientoituneessa luontomatkailussa ja ekologisessa taidematkailussa.

Outi Rantala on kartoittanut luontomatkailu-käsitteen käyttöä matkailututkimuksessa. Sillä määritellään niin massa- kuin ekomatkailua, jossa luontoa käytetään keskeisenä resurssina (Rantala, 2017). Esimerkiksi Lapin lumihotellit ovat 2010-luvulla niin isoja, että ne palvelevat massoja luontomatkailun saralla. Niissä lumi- ja jääveisto kohtaa siis massamatkailun. Kaukosen kylässä Hiljaisuus-festivaalilla ja Pellossa Oranki Art -tapahtumassa yleisömäärät ovat tapahtumien konseptien mukaisesti hyvin pieniä.

Kuvissa on kyläläisten lumeentallaamia lumikengänjälkiä Enontekiöllä vuonna 2017 osana Enontekiön taidepolkua, eli ympäristötaidetahtumien sarjaa. Kyseessä on Juho Hiilivirran suunnittelema yhteisöllinen taideteos. Vastaava menetelmä voi soveltaa myös matkailupalveluksi. Kuva: Juho Hiilivirta.

Ympäristötaidetyöpajassa Lapin yliopiston kansainväliset opiskelijat tutustuivat Enontekiön paikallisiin perinteisiin, kuten kenkäheinien tekoon, Elina Härkösen ohjaamina. Teos on osa Enontekiön taidepolkua, jossa on toteutettu väliaikaisia ympäristötaideteoksia Enontekiön kyliin. Kuvat: Tanya Kravtsov.

Hiljaisuus-festivaali Kauoksen kylässä. Kuva: Jouni Ihalainen.

Olennaista näissä tapahtumissa on muun muassa taiteilijan ja yleisön kohtaaminen ja korkeataiteen esittäminen kaupunkikeskusten ulkopuolella.

Luontomatkailu ei välttämättä ole ekologista. Sen sijaan ekomatkailuun liittyy oletuksia matkailukohteiden ja -palvelujen vähäisestä ekologisesta jalanjäljestä. Ekomatkailun piirissä on todennäköisesti kiinnostusta ympäristötaiteeseen, esimerkiksi vaeluksiin integroituna ohjelmapalveluna. Ekomatkailun kontekstissa on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomioita myös taiteen ekologisuuteen. Ympäristötaiteessa on monia suuntauksia, joista osassa painotetaan hienovaraista kosketusta luontoon pysyviä jälkiä jättämättä toisten teosten ollessa ympäristövaikutuksiltaan rakennushankkeita vastaavia. On myös huomioitava, että ympäristötaiteella voi pyrkiä lisäämään ympäristötietoisuutta ja ympäristötaiteeseen lukeutuu teoksia, joilla on ympäristöaktivistisia piirteitä.

Lähteet

- du Cros, H. & Jolliffe, L. (2016). Sculpture trails: investigating success factors. *Journal of Heritage Tourism*, 12(5), 536–545, DOI: 10.1080/1743873X.2016.1243120
- Baca, J. F. (1995). Whose monument where?. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s. 131–138). Seattle: Bay Press.
- Gablik, S. (1995). Connective aesthetics: art after individualism. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s. 74–87). Seattle: Bay Press.
- Hall, S. (1992). *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
- Hovi, T. (2017). Kulttuurimatkailu. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailuntutkimuksen avainkäsitteet* (s. 64–69). Rovaniemi, Suomi: Lapland University Press.
- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts in the North. Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland C 41* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lüthje, M. (2017). Autenttisuus. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailuntutkimuksen avainkäsitteet* (s. 218–223). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Macdonald, S. W. (2013). Designing Engagement: The New Edge. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied Visual Arts in the North. Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland C 41* (s. 54–67). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Rantala, O. (2017). Luontomatkailu. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailuntutkimuksen avainkäsitteet* (s. 59–63). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Skulpturlandskap Nordland* (2018). Haettu 2.4.2018 osoitteesta <http://www.skulpturlandskap.no/>
- Stöckell, A. (2015). Spring: An artistic process as a narrative project. Teoksessa T. Jokela & G. Coutts (toim.), *Relate North: art, heritage & identity* (s. 38–59). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Maahisten maja Mettänväenmaassa (2007). Tekijöinä Mari Aarni, Marjo Pernu, Elina Jauhiainen, Kristiina Kari, Sanna Ahola, Asta Markus, Priita Pohjanen, Linda Sjöholm, Hannele Nissinen, Lotta Vuorma, ja Hanna Immonen. Kuva: Timo Jokela.

Maria Huhmarniemi

**Ympäristötaidetta Lapin
matkailuarkkitehtuuriin:**
funkkishotelleihin, elämys-
puistoihin ja puuhotelleihin

Lapin matkailuarkkitehtuurin historiaa tutkinut Harri Hautajärvi kuvaa väitöskirjassaan, miten matkailu ja arkkitehtuuri ovat vaikuttaneet toisiinsa Lapissa 1800-luvulta nykypäivään ja millainen suhde niillä on ollut maisemiin ja paikalliseen kulttuuriin. Hänen mukaansa matkailun kasvu perustui 1960-luvulle asti maisemiin ja arkkitehtuuriin. Lapin hotellien suunnittelijoina käytettiin parhaita arkkitehteja ja sisustusarkkitehteja, ja rakennukset sisustettiin yksilöllisesti. Kun matkailu sen jälkeen muuttui massailmiöksi, alkoi se vaikuttaa luonto- ja kulttuuriympäristöön haitallisesti: laskettelurinteet rikkovat tunturien rinteitä ja lavastemaiset matkailupalvelut korvasivat autenttista kulttuuriympäristöä. Lapin matkailukohteiden vetovoimaisuuden ja kilpailukyvyyn kehittäminen edellyttävät tulevaisuudessa entistä ammattitaitoisempaa ja laadukkaampaa arkkitehtuuria ja ympäristösuunnittelua. (Hautajärvi, 2014.)

Lapin matkailuarkkitehtuurissa ovat näkyneet sekä suomalaiset että kansainväliset vaikutteet. Pohjanhovi Rovaniemellä ja Pallastunturin ensimmäinen hotelli Pallaksella ovat olleet tunnetuimpia funktionalistisia hotelleja. Arkkitehtuurillaan ne ovat viestittäneet moderniutta ja kansainvälisyyttä. (Hautajärvi, 2014.) Pallastunturin hotellin ympäristöön retkeilyreittien varrelle on tehty ympäristötaidetta kansainvälisessä ympäristötaideprojektissa jo vuonna 2004.

Ympäristötaideteosten kokonaisuuteen kuuluu neljän kansainvälisen taiteilijan teoksia. Lisäksi Pallastunturin maisematien varressa on Kaija Kiurun taideteos Maan Kansi. Näitä teoksia ei kuitenkaan tällä hetkellä lainkaan nosteta esiin hotelli Pallaksessa eikä sen markkinoinnissa. Teoksia ei myöskään ole juuri huollettu, joten osa niistä maastoutuu luontoon ajan kuluessa. Pallas kuuluu Lapland Hotels -ketjuun, joka ei erityisemmin nosta esiin Pallaksen erityistä kulttuurihistoriaa ja taidetta markkinoinnissaan. Vastaavasti Pohjanhovi kuuluu Cumulukseen, eikä sekään juuri hyödynnä hotellin historiaa nykymarkkinoinnissaan. Ympäristötaideteokset ja hotellien kulttuurihistoria voisivat tuoda matkailijalle lisäarvoa luonto- ja kulttuurikokemukseen, mutta ilman markkinointia ne jäävät suurimmalta osalta huomaamatta.

Hautajärvi (2014) kuvailee, miten Lapin monista aiemmista maisemakohteista on tullut matkailukeskuksia ja osasta jopa lomakaupunkeja massaturismin myötä. Kansallisromanttinen, esteettinen ja vaaliva suhtautuminen tärkeisiin maisemanähtävyyksiin on

Ympäristötaideteokset esimerkiksi Pallaksella voisivat tuoda matkailijalle lisäarvoa luontokokemukseen, mutta ilman markkinointia ne jäävät suurimmalta osalta huomaamatta.

korvautunut toiminnallista matkailua palvelevalla rakentamisella. Kasvanut matkailurakentaminen on hävittänyt maisemanähtävyyksiä, joihin matkailu oli alun perin pohjautunut. Samalla matkailuarkkitehtuuri on muuttunut vaatimattomaksi ja lavastemaiseksi ja arkkitehtonisten arvojen merkitys on vähentynyt. Elämys- ja joulupukkimatkailuun on tuotettu arkkitehtuuria, johon on sekoitettu perinnettä, Lappimyyttejä ja fiktioita: saamelais-, tukkilais- ja kullankaivajakulttuurin mielikuvia ja kliseitä on käytetty rekvisiittana. Arkkitehtuurin mallia on lainattu myös Alpeilta. (Hautajärvi, 2014.)

Matkailurakentaminen ja palvelujen tuottaminen ovat sidoksissa siihen, millaisiksi turistien toiveet oletetaan. Autenttisuuteen, eli aitouteen ja alkuperäisyyteen, liittyvät kysymykset ovat keskeisiä mutta osin ristiriitaisia. Etsivätkö matkailijat alkuperäisyyttä vai pikemminkin pitkälle tuotteistettuja ja paketoituja elämyksiä? Matkailututkijoilla on erilaisia teorioita siitä, mitä autenttisuuden kaipuu tarkoittaa tai onko kaipuuta edes olemassa. Joidenkin teorioiden mukaan turistit nimenomaan haluavat omien mielikuviansa mukaisia nähtävyyksiä, jotka ovat juuri heitä varten suunniteltuja keinotekoisia ympäristöjä ja ohjelmapalveluja. Toisaalta turisteja voidaan pitää lavastetun autenttisuuden uhreina. Turistit eivät tunne matkailukohteen kulttuureja, eivätkä erota keinotekoisia ja aitoja ympäristöjä toisistaan. Matkailijat eivät kuitenkaan ole yhtenäinen ryhmä: Odotukset autenttisuuden suhteen, samoin kuin kulttuurintuntemus, vaihtelevat. (ks. Lüthje, 2017.)

Lüthje toteaa, että esimerkiksi joulupukkimatkailussa ei ole olemassa alkuperäistä kohdetta, jonka jäljitelmiä muut rakennukset ja palvelut olisivat (Lüthje, 2017). Sama voidaan todeta pohjoismaisesta lumihotellirakentamisesta. Lumihotellien rakentaminen on käynnistynyt 1980-luvulla. Hotelleihin on alusta alkaen liittynyt lumi- ja jääveistotaidetta, joka on ilmentänyt monia erilaisia tyylejä. Veistäjiä ovat niin suomalaiset kuin kansainväliset taiteilijat, kirvesmiehet ja itseoppineet lumi- ja jääveiston harrastajat. Kiinalaiset lumi- ja jääveistäjät ovat toteuttaneet joitakin kokonaisia kohteita Pohjoismaihin, jolloin niiden estetiikkakin noudattaa kiinalaista kulttuuria. Lumi- ja jäähoteleissa teosten aiheet vaihtelevat pohjoisesta luonnosta ja kulttuurista populaarikulttuuriin. Esimerkiksi talven 2017–2018 Lainion lumihotellin lumi- ja jääveistosten teemana oli Game of Thrones eli amerikkalainen fantasiadraamasarja. Sen innoittamana tehtiin lumihotelliin veistoksia ja kokonaisia tiloja. Niiden tekijät tulivat Suomesta, Venäjältä, Puolasta, Ukrainasta ja Latviasta. Tällaisen lumihotellin ei voi ajatella edustavan

tai esittävän Suomea eikä Lappia, mutta matkailukohteena se voi silti toimia. Lainion lumihotelli sai entistä enemmän kansainvälistä medianäkyvyyttä fantasiateemansa myötä (Mauno, 2018).

Taiteilijan osaamista elämösympäristöjen visuaalisuuteen

Matkailijoita varten tehtävät elämösympäristöt ovat taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä

Matkailijoita varten tehtävät elämösympäristöt ovat taiteilijoiden potentiaalisia työllistäjiä. Vaatiihan niiden suunnittelu muun muassa visuaalista osaamista ja ideointikykyä. Matkailukohteiden välisen kilpailun kiristyessä näiden elämösympäristöjen laatuun on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

Ympäristötaidetta on hyödynnetty Lapissa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa muutamissa matkailun elämösympäristöissä, kuten Pyhänturilla Tunturin taidepajassa ja Kittilän Könkäällä Hullu Poro Oy:n Taivaanvalkeat-hotellin Mettänväenmaassa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan ympäristö- ja yhteisötaiteen koulutus on ollut näissä hankkeissa keskeinen toimija. Teoksia on toteutettu sekä opiskelijoiden kursitoina, että opiskelijoiden lapsille ja nuorille ohjaamissa työpajoissa.

Tunturin taidepajan toiminta liittyi Pelkosenniemen kunnan, Kansalaisfoorumin ja Lapin yliopiston useisiin hankkeisiin sekä työvoimapoliittiseen koulutukseen vuosina 1997–2003. Koulutuksen lähtökohtana oli tarjota työttömille syrjäytymisvaarassa oleville nuorille opiskelu- ja työympäristö. Samalla hankkeessa tuotettiin esityksiä matkailupalveluiksi muun muassa Aittakuruun. Ympäristötaideteoksia tehtiin Aittakuruun johtavan reitin varrelle. Ympäristötaiteen elementtejä, kuten tuliveistoa, hyödynnettiin myös esityksissä. Aktiivisimmillaan Tunturin taidepaja toteutti Pyhänturille ja Luostolle vuosittain kymmeniä tapahtumia, jotka kokosivat tuhansia

Tunturin taidepajan esityksistä Aittakurun katsomossa. Esimerkiksi kymmenen vuoden ajan toteutettiin Noitarumpu-esityksiä, ja myöhemmin vuodesta 2002 alkaen Tulirumpu-esityksiä. Esitysten ja tapahtumien lähtökohtana olivat Pyhänturin jylhä ympäristö ja sen luonnosta ja tarinoista nostetut aiheet. Esiintyjiä olivat muun muassa alueen koululaiset ja lukiolaiset sekä Tunturin taidepajan opiskelijat. Kuvat: Mirja Hiltunen.

Mettänväenmaan teokset suunniteltiin väliaikaisiksi, muutamia vuosia kestäviksi. Niitä uudistettiin ja uusia toteutettiin syksyisin ja keväisin ympäristötaidepajoissa. Tekijöinä kuvataidekasvatuksen opiskelijat Piritta Majamäki, Varpu Kahumaa, Mirkka Holappa, Niina Kiiveri, Leena Hentilä, Elisa Ahonen, Mirka Seppälä, Laura Järvinen, Petrus Kauppinen ja Heidi Hämäläinen (*Kettu*, 2006), Virpi Valkonen (*Tuohetta-ret*, 2003) sekä Marja Haapakangas ja Anniina Rundelin (*Kaltio*, 2003). Kuvat: Timo Jokela.

ihmisiä yleisökseen. Niillä oli vaikutusta kesämatkailuun. Toiminnan rahoitus kuitenkin perustui EU-hankkeisiin ja kuntien resurssointiin, eikä kehittämistä tehty matkailukärjellä. Rahoituksen päättyessä myös toiminta lakkasi. (ks. esim. Hiltunen, 1999, 2007.) Aittakurun katsomo toimii toki edelleen esitysten ja konserttien näyttämönä muun muassa Pyhä Unplugged -tapahtumassa.

Taivaanvalkeat-hotellin takametsässä sijaitsevan Mettänväenmaan toteuttaminen käynnistyi Elämymetsä-nimisenä hankkeena vuonna 2003 Hullu Poro Oy:n toimitusjohtajan Päivikki Palosaaren ideasta. Aluksi metsään tehtiin muutaman kymmenen teoksen ympäristötaidemetsä Lapin yliopiston ympäristötaidetyöpajoissa. Tavoitteena oli luoda suomalaisen ja lappilaiseen uskomusperinteeseen sekä paikallisuuteen perustuva ympäristötaidekokonaisuus, joka piristäisi ja monipuolistaisi Hullu Poro Oy:n ympärivuotista matkailua. (Valkonen, 2004.) Tarkoituksena oli, että metsään tuotettaisiin ohjattuja kävelyjä ja tämän ohjelmapalvelun vetäjäksi oli tiedossa yrittäjä. Hänen tulevaisuudensuunnitelmansa kuitenkin muuttuivat, ja lopulta metsä jäi ilman käyttöä. Vuonna 2016 Palosaari suuntasi konseptin tonttuaiheiseksi ja siirsi painopisteet väliaikaisista ympäristötaideteoksista pysyvämpään elämysarkkitehtuuriin.

Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeessa tehtiin yhteistyötä Taivaanvalkeiden Tonttula-elämyskylän kehittämisessä. Hankkeeseen palkattiin lavastaja Tuuli Seppälä, jonka tehtävänä oli luotsata työryhmä suunnittelemaan elämyskylään maahistunneli ja tornisilta. Suunnittelun lähtökohtina olivat paikallinen kansanperinne ja tarinat, jotka liittyvät maahisiin. Tavallisimmin joulumatkailuun liitettävää tonttuteemaa on Tonttulan elämyskylän konseptissa lavennettu koskemaan myös muita suomalaisia tonttu-uskomuksia. Maahistunnelin ja tornisillan suunnittelussa tavoitteena oli jatkaa uskomusperinteiden monipuolista esittelyä ja tuoda matkailuympäristöön lisää visuaalisia tarinoita paitsi tonttuista ja maahisista, myös hiidestä. Suunnittelulla haettiin yhteyttä autenttiseen uskomusperinteeseen.

Työryhmän työskentely tähtäsi integroituun taiteeseen eikä erillisiin teoksiin. Lopulta yrittäjä sovelsi suunnitelmasta tarpeisiinsa sopivia osia rakennettavaan kokonaisuuteen. Elämysympäristön suunnittelu edellyttää osaamista monilta taiteen aloilta: aiheiden, värien, muotojen ja materiaalin suunnittelun lisäksi muun muassa äänimaailman, valaistuksen ja interaktiivisuuden suunnittelua.

Yöpyminen mahdollisimman lähellä luontoa: arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen synteesi

Installaatiotaiteen, ympäristötaiteen ja arkkitehtuurin välimaastosta on kehitetty 2000-luvulla uudenlaista hotelliarkkitehtuuria, jossa raja luontoon on tehty mahdollisimman ohueksi. Matkailijat voivat majoittua hotellihuoneisiin puissa, teltoissa, lasi-igluissa ja lumi- ja jäärakennuksissa. Osa näistä kohteista on profiloitunut ekomatkailuun, kun taas revontuli-igluja ja lumihotelleja rakennetaan isoillekin matkailijaryhmille elämyskohteiksi.

”Tule ja asu lähempänä ruotsalaista luontoa. Tervetuloa maisemahotelliin, jossa luonto ja mielikuvitus laukkaavat vapaana”, mainostaa Treehotelin verkkosivu. Treehotel sijaitsee Haradsissa Ruotsissa, noin tunnin ajomatkan päässä Luulajasta. Hotelliin kuuluu seitsemän erilaista huonetta, joista jokainen on arkkitehdin tai arkkitehtitoimiston suunnittelema. Huoneilla on kuvaavat nimet: Peilikuutio, Linnunpesä, Ufo ja niin edelleen. Osa huoneista on suunniteltu kahdelle hengelle, kun isoimmat ovat jopa viidelle hengelle. Ne on rakennettu vuonna 2010. Treehotel tarjoaa myös runsaan valikoiman ohjelmalveluja: vaelluksia, melontaa, saunan, revontuli- ja karhukojukuvausta, hirvisafareja ja niin edelleen. Ohjelmalveluja on tuotteistettu huomattavan paljon kohderyhmille, jotka ovat kulttuurisesti orientoituneita, esimerkiksi luontovalokuvauksen harrastajat ovat ilmeinen kohderyhmä. Ohjelmana on myös opastettu kierros, jossa esitellään puuhotellihuoneet ja kerrotaan yrittäjän tarina.

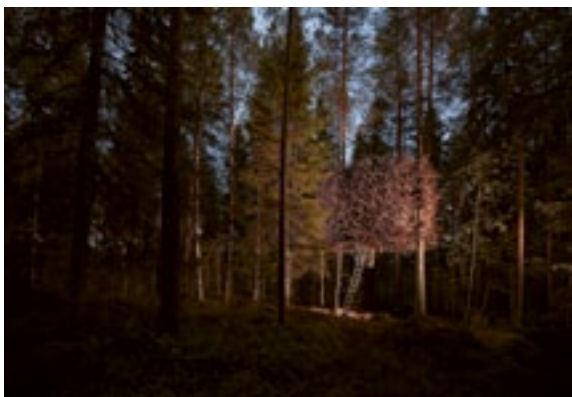

Tuuli Seppälä ja työryhmä: Tonttulan maahistunnelin suunnittelua pienoismallin avulla (2017). Kuvat: Tuuli Seppälä.

Arkkitiedit Bolle Tham & Martin Videgård ovat suunnitelleet Treehoteliin Mirrorcube eli Peilikuutio-puuhotellihuoneen. Sen ulkopinta heijastaa ympäristönsä maiseman. Kuva: Peter Lundström / WDO.

Linnunpesä – The Bird's Nest – on puuhotellihuone, joka alleviivaa arkkitehtuurin ja ympäristötaiteen välisyyttä. Sen on Treehoteliin suunnittelut arkkitehti Bertil Harström. Kuva: Peter Lundström / WDO.

Puumajoihin tehtyjä hotelleja löytyy maailmalta useita kymmeniä (Treehousemap, 2018). Airbnb-palvelussa, jossa vuokrataan yksityisiä koteja matkailijoille, esitellään ainakin yksitoista puussa sijaitsevaa vuokrattavaa huonetta. Konseptit ja huoneiden varustelutaso vaihtelevat, mutta arkkitehtuuriltaan suurin osa hotelleista muistuttaa tavanomaisempaa arkkitehtuuria kuin Treehotelissa Haradsissa. Huoneet näyttävät ikään kuin isoilta puumajoilta tai puihin rakennetuilta puulautamökeiltä (Airbnb, 2018.) Arkkitehtuuriltaan kokeilevampi puuhotelli löytyy Vancouverista Kanadasta. Free Spirit Spheres -hotellissa huoneet ovat pallonmuotoisia pesiä, joihin johtaa riipputikkaat. Tausta-ajatuksena on harmonia luonnon kanssa (Free Spirit Spheres, 2018).

Rovaniemellä Arctic TreeHouse Hotel -yritys yhdistää puuhotellien trendikkyuden, modernin arkkitehtuurin, revontuli-iglujen tapaisen ison ikkunapinta-alan sekä ohuen rajan rakennuksen ja luonnon välillä. Hotellihuoneet ovat laatikkomaisia rakennuksia, jotka seisovat rinteessä osittain puisten pylväiden varassa. Arkkitehtuurin lähtökohtana on ollut ajatus isokoisesta käpylehmästä. Yrityksen verkkosivuilla kuvaillaan konseptia uudeksi tavaksi kokea napapiiri ja sen luonto. Huoneita kuvataan pesämäisiksi. Jokaisessa niissä on seinänkokoinen ikkuna, josta avautuu näköala revontulitaivaalle ja rinteiden ansiosta myös avaraan maisemaan. Arctic TreeHouse Hotel sijaitsee napapiirillä, aivan SantaParkin läheisyydessä. Siten se yhdistää luonnonläheisyyteen Rovaniemen mittavien matkailupalveluiden saavutettavuuden. (Arctic TreeHouse, 2018.) Konsepti ei siis suoranaisesti keskity luontomatkailuun.

Puuhotellit ja revontuli-iglut ilmentävät uutta matkailu-arkkitehtuuria, joka ei perustu kulttuuriperintöön tai paikallisiin rakennustapoihin. Niiden muotokieli on moderni ja sitä voidaan määrittellä pohjoismaiseksi. Onko uusia majoitusrakenteita tulossa vielä lisää? Voisiko esimerkiksi perinteisiä kammeja ja

Free Spirit Spheres
-hotellihuone. Kuva:
Tom Chudleigh.

autiotupia soveltaa uuteen matkailurakentamiseen? Manu Humpin mukaan tunnelmalisten tupien ja kammien arvo on alettu viime aikoina ymmärtää uudelleen. Ne kuljettavat mukaan kulttuurihistoriaa. (Humppi, 2014.) Ekomatkailun saralta löytyykin vuokrattavia kammeja. Tukholman lähellä sijaitsee kammikylä: Kolarbyn Ecolodge palvelee ekomatkailijoita sekä sellaisia matkailijoita, jotka haluavat nähdä villieläimiä (WildSweden, 2018). Kittilässä Nulituisen Maakammikylässä on myös tarjolla kammimajoitusta (Nulituinen, 2018). Näiden kammimajoittajien toiminnan mittakaava ei kuitenkaan ole verrattavissa puuhotellien, lumi- ja jäähotellien ja revontuli-iglujen määrään: kammimajoitusta voi pitää ainakin toistaiseksi marginaalisena ilmiönä.

Kirjallisuus

- Airbnb (2018). Koko puussa sijaitseva talo. Haettu 15.1.2018 osoitteesta https://fi.airbnb.com/s/Alsace--France/homes?type=treehouse&allow_override%5B%5D=&s_tag=GNfmGWG9
- Arctic TreeHouse (2018). Haettu 19.1.2018 osoitteesta <https://arctictreehousehotel.com/>
- Free Spirit Spheres (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://freespiritspheres.com/>
- Granö Beckasin (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://granobeckasin.com/>

- Hautajärvi, H. (2014). Autiotuvista lomakaupunkeihin: Lapin matkailun arkkitehtuurihistoria. *Aalto yliopiston julkaisusarja. Doctoral dissertations 31*. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Hiltunen, M. (1999). *Arktinen aktio. Eräissä pohjoisissa taidetapahtumissa vaikuttavat taidekäsitteet yhteisöllisen taidekasvatuksen näkökulmasta*. Lisensiaatintyö. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. (2007). Yhteisöllinen taidekasvatus toimijana ja toiminnan tilana. *Synnyt / Origins*, 4(2), 1–22, Haettu 18.1.2018 osoitteesta <https://wiki.aalto.fi/display/Synnyt/2-2007>
- Humppi, M. (2014). *Kammit ja autiotuovat: Lapin kairojen kulttuuriperintö*. Jyväskylä: Kirjakaari.
- Mauno, P. (10.1.2018) Ylläksen Game of Thrones -lumihotelli sai aikaan mahtavan julkisuuspiikin vaikka työstä vastaavat lumिताiteilijat eivät kaikki edes tunteneet koko sarjaa. *Lapin Kansa*. Haettu 14.2.2018 osoitteesta <https://www.lapinkansa.fi/lappi/yllaksen-game-of-thrones-lumihotelli-sai-aikaan-mahtavan-julkisuuspiikin-vaikka-tyosta-vastaavat-lumिताiteilijat-eivat-kaikki-edes-tunteneet-koko-sarjaa-200658030/>
- Lüthje, M. (2017) Autenttisuus. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailuntutkimuksen avainkäsitteet* (s. 218–223). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Nulituinen (2018). Nulituisen Maakammikylä. Haettu 14.3.2018 osoitteesta <http://www.nulituinen.fi/>
- Treehousemap (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://treehousemap.com>
- Valkonen, V. (2004). *Taiteen ja matkailun elämysmetsä: fenomenologinen tapaustutkimus ympäristötaidetta ja elämysmatkailua yhdistävästä opintoprojektista ja sen tuloksena toteutetusta Mettänväänmaasta*. Pro gradu-tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- WildSweden (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <https://www.wildsweden.com/>

Kuva: Outi Rantala.

Outi Rantala, Miia Mäkinen ja Kaarina Tervo-Kankare

Asuttaen väylänvartta – vuoro- vaikutteisia menetelmiä luonto- matkailukohteiden suunnitteluun

Tässä luvussa kerromme yhteistyöstä matkailun, arkkitehtuurin ja maantieteen välillä ja siitä, kuinka pyrimme käytännössä rakentamaan vuorovaikutteisia suunnittelumenetelmiä, jotka mahdollistavat herkistymisen ihmisen ja luonnon väliselle suhteelle. Yhteistyömme perimmäisenä tavoitteena on edistää ihmisen ja luonnon välisen vuorovaikutuksen huomioimista uusien tavoin luontomatkailun kontekstissa. Tämä kirjoitus pohjautuu aikaisemmin julkaisemaamme artikkeliin Väylänvarrella – Tieteidenvälisen dialogin soveltamisesta luontomatkailukohteiden suunnitteluun (Mäkinen, Rantala & Tervo-Kankare, 2018).

Olemme kehittäneet yhteistyötä dialogin kautta: ajatuksenamme on ollut, että vuorovaikutteinen suunnittelu edellyttää keskusteluyhteyttä eri tieteenalojen edustajien, suunnitteluun osallistuvien tahojen ja erilaisten toimijoiden (kuten luonto) välillä. Kuvailmamme dialogi voidaan nähdä yhtenä osana vuorovaikutteista suunnittelua, jossa eri asiantuntijoiden välinen yhteistyö on tärkeää, mutta jossa paikallisuuden ja luonnon kokeminen nousevat keskeiseen rooliin. Tällöin mahdollisuudet ympäristöä ja paikallisuutta kunnioittavan matkailun kehittämiseen paranevat. Keski-tyämme erityisesti eri tieteenalojen väliseen keskusteluyhteyteen ja luonnon toimijuuteen. Jatkossa tulisi myös pohtia dialogin ylettämistä esimerkiksi paikallisiin toimijoihin. Käytännössä olemme testanneet aluksi dialogiin pohjautuvaa vuorovaikutteista suunnittelumenetelmää matkailututkijan ja arkkitehdin välillä (ks. Rantala & Mäkinen, 2018) ja tämän jälkeen kehittäneet syntyneitä ideoita yliopisto-opiskelijoiden, kunnan edustajien ja muiden tutkijoiden kanssa.

Empiirisinä kohteina ovat toimineet Varangin niemimaa Pohjois-Norjassa ja Väylänvarsi Kolarissa. Varangin niemimaalla sijaitsee useita Biotope-arkkitehtitoimiston suunnittelempia moderneja laavuja, joita käytimme aluksi kahden tutkijan välisen dialogin kontekstina. Tavoitteemme oli kehittää työskentelytapoja, jotka mahdollistavat herkistymisen luonnossa ja moniaistissa kokemuksissa läsnä olevalle tiedolle. Tim Ingold (2011, s. 73) kuvaa tätä tutkimisen tapaa kulkemiseksi maailmassa sen sijaan että liikkuisimme sen pinnalla. Tällöin emme vain havainnoi maiseman osia, vaan myös sitä miten esimerkiksi tuulet ja säätilat vaikuttavat mielialoihimme, olemiseemme ja motivaatioomme. Ingoldin ajatus voidaan yhdistää sellaiseen matkailusuunnitteluun, jossa suunnittelu on kohdistettu matkailijoille, jotka asuttavat paikkoja – eivät ainoastaan vieraile niissä (Veijola & Falin, 2014). Asuttamisen (dwelling) käsite, joka valikoitui suunnittelumenetelmämme keskiöön, viittaa keholliseen, kokonaisvaltaiseen osallistumiseen arkisiin käytäntöihin (Heidegger, 1977; Ingold, 2011; Obrador Pons, 2003). Pyrimme näin ollen asuttamaan Varangin niemimaalla sijaitsevia laavuja – emme vain havainnoimaan niitä viettäessämme aikaa laavuilla kesällä 2015 ja työstäessämme myöhemmin tuon kesän aikana tuottamaamme aineistoa. Asuttamisen kautta herkistymme laavuissa ja meissä itsessämme läsnä olevalle tiedolle.

Sovelsimme edelleen Varangin niemimaalla kehittämääme asuttamisen ja dialogin menetelmää kansainvälisellä yliopisto-opiskelijoiden kenttäkursseilla Väylänvarrella syksyllä 2017. Tavoitteenamme oli tuoda eri alojen opiskelijat ja tutkijat vuorovaikutteiseen kanssakäymiseen, jonka tulemana syntyisi alustavia kehittämisideoita luontosuhdetta syventävistä luontomatkailukohteista ja -rakenteista. Halusimme näin ulottaa dialogin kahden tutkijan välisestä keskusteluyhteydestä laajemmaksi vuorovaikutteiseksi suunnitteluprosessiksi. Kurssiin osallistui Lapin ja Oulun yliopiston opiskelijoiden lisäksi opiskelijoita Uumajan, Tromssan ja Islannin yliopistoista.

Kuvaamme aluksi lyhyesti Varangin niemimaalla käymämme dialogin eri vaiheita, koska ne toimivat viitekehyksenä Väylänvarrella toteutetussa yhteistyössä. Päähuomionamme kiinnittyy Väylänvarrella toteutetun suunnitteluprosessin eri vaiheiden tarkasteluun asuttamisen käsitteen avulla. Asuttamisen käsite on toiminut analyttisenä työvälineenä alusta asti Varangin niemimaalla käyntiin lähteneessä dialogissa, mutta asuttamisen näkökulma on saanut uutta sisältöä ja uusia teoreettisia tausta-aineistoja prosessin aikana. Väylänvarren kokemuksen tarkastelussa sovellamme erityisesti Christian Norberg-Schulzin (1985) luomia arkkitehtuurisia paikallisen, kollektiivisen, julkisen ja yksityisen asuttamisen muotoja. Kiinnitämme lopuksi huomiota erityisesti siihen, millä tavoin asuttamisen ja luonnolle herkistymisen kokemuksia saavutettiin Väylänvarrella ja pohdimme, kuinka edistää keskusteluyhteyden syntymistä luontomatkailukohteiden suunnittelussa.

Asuttamassa Varangin niemimaalla

Yhteistyömme Varangin niemimaalla koostui kolmivaiheisesta dialogista. Dialogin ensimmäisen vaiheen muodostivat yhteisesti jaetut ja reflektoidut kokemuksemme kesällä 2015 toteutetuista erillisistä matkoistamme Varangin alueelle (Kuva 1). Tutustuimme matkoillamme Biotope- arkkitehtitoimiston suunnittelemiin lintujen tarkkailulaavuihin viettämällä aikaa laavuilla, yöpymällä laavujen läheisyydessä, haastatteleamalla laavut suunnitellutta arkkitehtiä sekä tutustumalla laavuja koskeviin kuvauksiin (ks. Rantala & Mäkinen, 2018).

Kuva 1. Asuttamassa moderneja laavuja: Alkuperäiset valokuvat: Outi Rantala, Miia Mäkinen.

Dialogin toinen vaihe koostui huomioiden ja kokemusten tuomisesta tieteellisten käsitteiden ja viitekehysten piiriin. Muodostimme dialogin ensimmäisessä vaiheessa tekemiemme huomioiden pohjalta kolme väitettä, jotka kuvaavat laavujen ominaisuuksien vaikutusta ihmisen luontoyhteyteen ja sen vahvistamiseen. Nämä olivat:

- (1) Laavut kutsuvat meitä pidemmälle luontoon tai pysymään tietyllä alueella. Laavut kutsuvat meitä olemaan ja toimimaan tietyllä tavalla; pysähtymään, leikkimään, tekemään nuotion, syömään ja nukkumaan.
- (2) Laavut toimivat välittävänä elementtinä urbaanin ja luonnon ympäristön välillä, kuin myös ihmisen ja luonnon välillä suojaen meitä liialta luonnolta.
- (3) Samanaikaisesti laavut auttavat meitä rajaamaan näkymiä ja keskittämään aistikokemuksia, ja kyvyllään korostaa luonnon ympäristön ominaisuuksia kutsuvat viipymään pidempään luonnossa.

Nimesimmekin väitteet sen mukaan, miten ne vaikuttavat matkailijan käytäntöihin: laavut kutsuvat, välittävät ja korostavat (kuva 2; Rantala & Mäkinen, 2018).

Dialogin kolmannessa vaiheessa kehitimme ja tutkimme edelleen väitteitä suunnittelemalla kolme tilakonseptia tukemaan ja vahvistamaan eri luonnonelementtien – veden, taivaan ja tuulen – kokemuksellisuutta (Kuva 3). Toimme tilakonsepteihin väitteiden avulla sitä tietoa, jonka olimme saavuttaneet asuttamalla laavuja ja herkistymällä

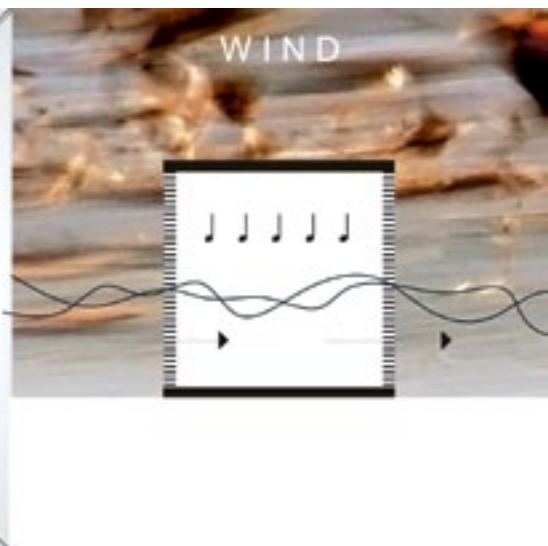

kuulemaan sekä luonnossa läsnä olevaa tietoa, että meillä tutkijoilla – matkailututkijalla ja arkkitehtuurin tutkijalla – itsellämme olevaa tietoa.

Tilakonsepteissa ideana oli rekonstruoida muodostamamme kolme väitettä konkreettisiksi suunnittelukonsepteiksi, kuitenkin niin, että konsepteja voitaisiin soveltaa erilaisiin ympäristöihin ja paikkakohtaisesti. Arkkitehtuurissa tilakonseptit viittaavat suunnitteluun, jossa arkkitehtonisia piirteitä hahmotetaan ja kuvataan sekä visuaalisesti että tekstuaalisesti. Sovelsimme tätä ajatusta siten, että käytimme tilakonsepteja ikään kuin väitteidemme testiympäristönä. Muodostamamme kolme väitettä loivat pohjan, josta tilakonseptit kasvoivat. Konseptit eivät ole kuitenkaan vietävissä takaisin yksittäisiin väitteisiin. Konseptit kuvaavat ja visualisoivat esimer-

Kuva 2. Yhteisten väitteiden muodostuminen (alkuperäiset valokuvat Outi Rantala, Ville Virta ja Jarmo Rinkinen).

Kuva 3. Tilakonseptit hahmottuvat. Kuvat: Miia Mäkinen.

kiksi sitä, kuinka vesi voi houkutellessa meitä huomioimaan erilaisia ympäristön ulottuvuuksia ja herkistymään eri aistien käytölle – ja kuinka suunnittelun avulla voimme vahvistaa eri aistien roolia ja valittujen ympäristön ulottuvuuksien tuomista huomion kohteeksi (ks. Rantala & Mäkinen, 2018).

Lähtökohdat Väylänvarren kenttäkurssille

Väylänvarren kontekstissa vuorovaikutteinen yhteistyömme käynnistyi yhteisellä keskustelulla meidän tutkijoiden ja kunnan edustajien kesken Kolarin kunnalla oli vireillä ajatus Väylänvarren lohireitin kehittämiseksi matkailureittinä tukemaan ja laajentamaan kunnan muita jo olemassa olevia matkailupalveluita sekä toisaalta vahvistamaan reitin tämän hetkistä matkailukäyttöä. Tutkijoina puolestamme etsimme sopivaa kohdetta kansainvälistä, monitieteistä kenttäkurssiamme varten, sillä halusimme soveltaa Varangin kontekstissa kehitettyjä väitteitä pohjoissuomalaisen luontomatkailukohteen suunnittelussa Koimme Väylänvarren reitin hedelmälliseksi lähtökohdaksi kurssille sen pitkälti luonnontilaisen ympäristön ja vähäisen olemassa olevan matkailuinfrastruktuurin puolesta sekä toisaalta jossain määrin jo olemassa olevan pienimittakaavaisen matkailukäytön, alueen historian ja ohiajavan matkailijavirran vuoksi. Reitti ja alue tuntuivat tarjoavan juuri toivomamme lähtökohdat ympäristöä ja paikallisuutta kunnioittavan ja niihin sopeutuvan matkailun kehittämiseen – matkailun, joka ei tavoittelisi ylisuuria matkailijamääriä ja pyrki välttämään suurelta rakentamista pelkästään matkailun ehdoilla ja sen tarpeisiin.

Koska Väylänvarren reitillä on Pellosta Kolariin matkaa noin 70 km, tarvitsimme viikon mittaisella kurssillemme selkeät paikat joiden pohjalta opiskelijat pääsisivät suhteellisen nopeasti kiinnittymään ympäristöön ja aihepiiriin teemoihin. Kunnan edustajien kanssa pystyimme valitsemaan etukäteen reitin varrelta yhdeksän eri paikkaa (Kuva 4), joiden yhteydessä useimmissa oli jo valmiiksi pysähtymis-

Kuva 4. Kartta väylänvarren reitistä. Kuva: Miia Mäkinen.

paikka ja muutamassa paikoista myös muita yleisiä toimintoja tai palveluita, kuten veneenlaskupaikka, uimaranta, nuotiopaikka tai käymälät.

Herkistyminen luontoympäristölle asuttamisen eri muotojen kautta

Käymme seuraavaksi läpi Väylänvarren kenttäkurssin kulkua ja prosessia soveltaen Norberg-Schulzin luomien paikallisen, kollektiivisen, julkisen ja yksityisen asuttamisen muotoja. Pohdimme asuttamisen eri muotojen kautta sitä, miten asuttaminen toteutui Väylänvarren suunnitteluprosessin aikana samalla peilaten ajatuksia Varangin dialogin eri vaiheisiin. Arvioimme myös prosessin toimivuutta, siihen liittyviä haasteita ja sen tuomia mahdollisuuksia luontomatkojen suunnittelun kontekstissa.

Asettuminen paikkaan (Natural dwelling)

Norberg-Schulzin (1985) mukaan asuttaminen liittyy paikan ominaisuuksiin ja merkitsee eräänlaista ystävystymistä luonnollisten paikkojen kanssa. Väylänvarrella meidän tutkijoiden asuttamisen voidaan ajatella alkaneen jo Kolarin kunnan valikoiduttua kohteeksemme ja tavatessamme kunnan edustajat. Opiskelijoilla asuttaminen vuorostaan käynnistyi heidän valittuaan kurssin, saadessaan kurssin ohjeistuksen ja

Kuva 5. Kuvia Väylänvarrelta ja ennalta valittujen paikkojen esitietoja. Kuvat: Miia Mäkinen.

mahdollisesti etsiessään ennakkotietoa tulevasta kohteesta. Viimeistään heidän asuttamisensa alkoi matkan aikana kohti Kolaria ja ensivaikutelmat paikasta syntyivät sen perusteella, mitä he autosta ensinäkemältä havainnoivat.

Saavuttuamme Kolariin kurssi käynnistyi alustavilla luennoilla ja kunnan edustajien esittäytymisillä. Valitut yhdeksän paikkaa esiteltiin opiskelijoille heti aloituspäivänä suullisesti sekä karttojen ja kuvien muodossa. Opiskelijat jaettiin neljään 7-8 henkilön ryhmään, joista jokaisessa oli sekä matkailututkimuksen, matkailumaantieteen että arkkitehtuurin opiskelijoita. Koska opiskelijaryhmämme oli kansainvälinen, pyrimme myös luomaan ryhmiä, joissa olisi edustettuina useampia kansallisuuksia.

Varangin niemimaan dialogin yhteydessäkin asuttamisen voidaan ajatella alkaneen jo tutustuessamme ennalta Biotopen laavuista löytämiimme tietoihin ja päättäessämme suunnata lomamatkamme kyseiselle alueelle. Merkittävimpänä erona verrattuna Varangin prosessiin ystävystymiseemme Väylävarren kanssa vaikutti kenttäkurssin rajallinen aika. Varangin asuttaminen tapahtui lomamatkojen kautta, joiden aikana asutimme paikkaa ja keräsimme itsellemme materiaalia matkasta. Toisaalta asuttamisen voi ajatella jatkuneen vielä pitkään Varangin matkojemme jälkeenkin, kun annoimme muistoillemme aikaa mielissämme, jaoimme kokemuksiamme, keskustelimme niistä ja työstimme niitä eteenpäin vasta sitten väitteiksi ja suunnittelukonsepteiksi. Vastaavasti Kolarin kenttäkurssi tapahtui pääosin viikon aikajanan sisällä, jolloin yhtäaikaaisesti sekä kerättiin kokemuksia paikasta, että pyrittiin työstämään niistä syntyneitä ajatuksia ja kokonaisuuksia yksin ja yhdessä muiden kanssa. Mahdollisuutta herkyä kokemiselle näin lyhyessä ajassa pyrittiin helpottamaan hyvin avoimilla tavoitteilla ja tehtävänasetteluilla. Toisaalta kuitenkin tietoisuus siitä, että viikon aikana tulisi pystyä keskustelemaan kokemuksistaan ja saada työstettyä yhteistä materiaalia, aiheutti mahdollisesti osallistujissa painetta ja vaikeutti herkytymistä luonnon kokemiselle ja sen merkityksen pohtimista.

Nordbeg-Schulz kuvaa asuttamisen olevan merkityksellisen suhteen syntymistä ihmisen ja ympäristön välillä ja sen tapahtuvan ”maailmassa olemisen” (being-in-the-world) kautta (Norberg-Schulz, 1985, s. 13). Maailmassa olemisen -näkökulman voidaan ajatella korostavan erityisesti paikkasidonnaisuuttamme ja osallisuuttamme ympäristöön (Heidegger, 1977; Ingold, 2011). Tätä näkökulmaa on sovellettu myös viime aikaisissa tavoissa tutkia luontomatkailevia lähestymällä luontomatkailevia henkilöinä kokemuksena, jolloin luonnon ja ihmisen välistä erottelua voidaan purkaa juuri

osallisuuden kokemusten kautta (Rantala, 2017; Salmela, 2018). Voidaankin ajatella, että kollektiivinen ystävystyminen paikkaan, silloin kun se tapahtuu moniaistisesti ja kehollisesti, toimii yhtenä avaintekijänä dialogimaisessa luontomatkojen suunnitteluprosessissa. Aikataulullisia haasteita voidaan tällöin pyrkiä ratkaisemaan rakentamalla suunnitteluprosessiin ”paikkaan ystävystymisen” vaihe, joka on mahdollisimman vapaamuotoinen. Esimerkiksi kenttäkurssin aikana opiskelijat saivat tukea tutkijoilta ja paikalliselta projektipäälliköltä, mutta he saivat suunnitella itse, kuinka ja missä aikataulussa tutustuivat kohteisiin.

Yhteisöllinen asuttaminen (Collective dwelling)

Norberg-Schulz (1985) näkee kollektiivisen asuttamisen kohtaamisina, ideoiden ja tunteiden jakamisena – elämän kokemisena mahdollisuuksien moninaisuutena. Kollektiivinen asuttaminen on hänelle kokoontumisen paikka ja muoto, löytämisen ja mahdollisuuksien paikka sekä elämisen rikkauden kokemista.

Kenttäkurssin aluksi ryhmät ohjeistettiin käyttämään koko ensimmäinen ryhmätyöpäivä reittiin tutustuen ja reitin tunnelmaa ja ympäristöä aistien: ajamaan koko Väylänvarren reitti läpi, pysähtymään erityisesti näihin yhdeksään ennalta esiteltyyn paikkaan ja asuttamaan itsensä reitille. Ohjeistimme ryhmiä tuntemaan, näkemään ja kuulemaan, keräämään kokemuksia, kytkeytymään ympäristöön ja tekemään asioita pelkän havainnoinnin sijaan. Kehotimme myös jakamaan kokemuksia ryhmissä ja

Kuva 6. Kuvia Väylänvarren yhteisöllisestä asuttamisesta. Kuvat: Miia Mäkinen ja Outi Rantala.

puhumaan niistä, sekä tallentamaan kokemuksia eri tavoin; kuvin, videoin, muistiinpanoin, runoin, kartoin ja piirtäen. Kurssia varten perustettiin oma Facebook-ryhmä, jonne opiskelijat ja tutkijat jakoivat kuvia ja videoita.

Erityisesti keskustelut ja kohteisiin tutustuminen paikallisen projektipäällikön opastuksella nousivat keskeiseen rooliin. Hän oli kerännyt Kolarin kylän kehittämishankkeessa tarinoita ja tietoa Kolarin kunnan ja Väyänvarren historiasta ja käsikirjoittanut tarinoiden pohjalta näytelmän. Hän osasi herättää Väyänvarren historian eloon ja innosti ja kannusti ryhmiä panostamaan ideoihinsa, heittäytymään suunnittelutyöhön ja eläytymään paikan henkeen. Kunnan tiedottaja seurasi ryhmien työskentelyä ja tiedotti työstä ja ideoista kunnan Facebook-sivuilla, mikä osaltaan kannusti ja motivoi ryhmiä, ja toi dialogiin mukaan laajemman keskustelufoorumin.

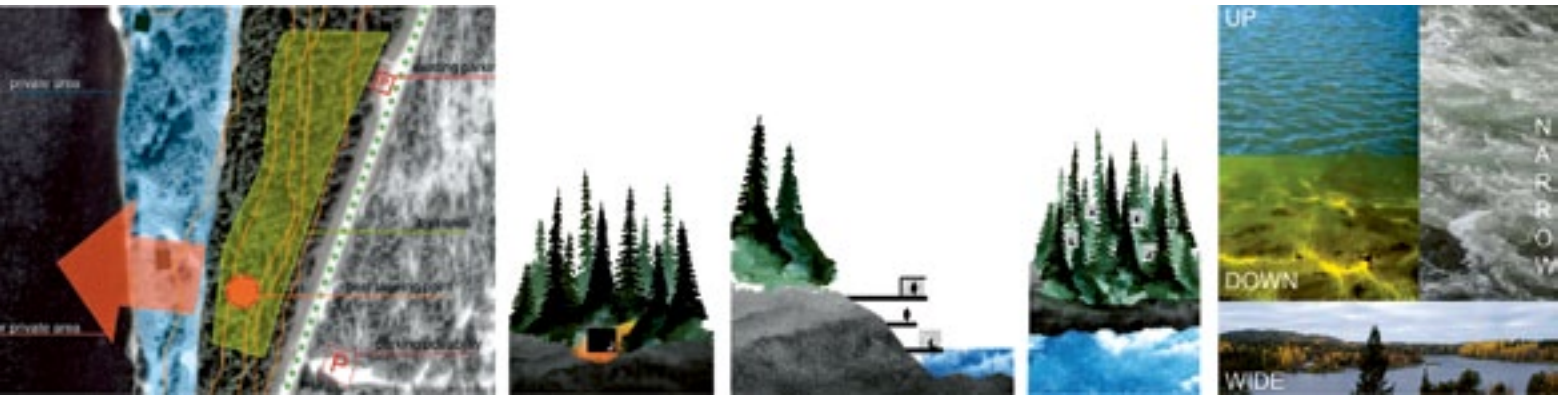
Vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin näkeminen keskusteluyhteyden rakentamisena ja rakentumisena eri toimijoiden välillä kytkeytyy monin tavoin kollektiivisen asuttamisen ideaan, sillä keskusteluyhteyden rakentaminen ja rakentuminen edellyttävät kykyä ja halua jakaa tunteita ja mahdollisuuksien moninaisuutta – mutta myös ottaa vastaan ja kuulla muiden ideoita ja kokemuksia. Emily Höckertin (2018) sanoin voidaan keskusteluyhteyden ajatella edellyttävän suunnitteluprosessiin osallistuvilta valmiutta keskeyttää oma tietämisen ja olemisen tapa ja valmiutta toimia vastavuoroisesti ja vastuullisesti suunnitteluprosessissa. Niin ikään Ingold (2011) kuvaa olemistamme maailmassa arkisten ympäristöjemme rikkaudessa läsnä olemisena ja kohtaamisissa tapahtuvana improvisaationa – improvisaationa, joka perustuu kykyymme havainnoida meidän ja muiden läsnäoloa maailmassa.

Opiskelijat ja tutkijat asuivat kenttäkurssin ajan yhdessä vanhalla kyläkoululla, jossa ryhmät sekoittuivat eri majoitushuoneisiin, illallisen valmisteluvuorossa oleviin ryhmiin sekä saunojen ryhmiin. Ryhmien sekoittuminen ja yhdessä vietetty vapaa-aika, sekä epämuodollinen ryhmätyöaika edesauttoivat kollektiivisen asuttamisen kokemuksen syntymistä sekä valmiutta pysähtyä kuulemaan toisen tietoa sekä ympäristössä läsnä olevaa rikkautta. Niin ikään paikallisen projektipäällikön avoin ja kannustava asenne kutsui opiskelijoita ja tutkijoita kuulemaan historian ääntä eri paikoissa ja tarinoiden muodossa kerrottua tietoa – ja jakamaan omia tarinoita.

Monitieteisyys tuo kuitenkin oman haasteensa keskusteluyhteyden rakentamiseen. Eri tieteenaloja edustavilla opiskelijoilla oli omat kurssitehtävänsä, joihin heidän

osallisuutensa ryhmätöissä tähtäsi. Lisäksi heillä oli yhteisen viitekehyksen ja yhteisten väitteiden ohella omat kurssimateriaalinsa, joihin tutustua. Kollektiivisen asuttamisen näkökulmasta keskusteluyhteyttä voitaisiin paremmin pyrkiä tietoisesti rakentamaan avaamalla keskeisiä, eri tieteenalojen käsitteitä tarkemmin kaikille osallistujille. Tämä ehkäisisi turhautumisen tunteita ja houkuttelisi vastavuoroiseen pyrkimykseen ymmärtää toista osapuolta. Lisäksi uusien näkökulmien tavoittaminen voi herkistää luontoympäristön havainnoimiselle uusin tavoin – joko kiinnittämällä huomiota tilan ulottuvuuksiin tai esimerkiksi erilaisiin matkailullisiin tavoitteisiin, joita suunnittelun kohteina oleviin paikkoihin kiinnittyy.

Julkinen asuttaminen (Public dwelling)

Kuva 7. Kuvia ryhmätöistä. Jokien kohtaaminen (Kirsi Kuusisto, Tiina Mäki-Petäjä, Ibo-ly Nagy, Anna Pietilä, Phoebe Tso & Vilho Vähämäki), Mielikkitie (Arwa Benkherouf, Kristiina Heikura, Annette Krause, Kati Kyyrö, Antto Lehto, Michelle Spinei ja Tiina Walin-Jatkola) ja Vastakohdat (Margret Wendt, Kaisa Klemetti, Ella Björn, Johanna Merk, Dohee Kim, Marjaana Juujärvi & Santtu Hyvärinen).

Julkinen asuttaminen viittaa yhteisistä arvoista sopimiseen, valintojen tekoon sekä jäsen-tyneempään yhdessä olemisen tapaan (Norberg-Schulz, 1985). Kaksi seuraavaa ryhmätyöpäivää ryhmät viettivät tutustuen tarkemmin valitsemiinsa yksittäisiin kohteisiin. Ryhmien valinnat pohjautuivat ensimmäisen päivän kokemuksiin, luonnoksiin ja niin

ryhmän sisäisiin kuin meidän tutkijoiden (matkailututkijan ja arkkitehtuurin tutkijan lisäksi maantieteilijä) ja kunnan edustajan kanssa käytyihin keskusteluihin. Toisaalta he jatkoivat edelleen uusien puolien löytämistä, ideoiden jakamista ja tunteiden kohtaamista, mutta toisaalta joutuivat jo tekemään yhteisiä valintoja ja päätöksiä.

Kukin ryhmä työsti kenttätyöpäivien jälkeen oman ideansa Väylänvarren kehittämiskohteesta konkreettisemmaksi esitykseksi. Esitysten nimet olivat Mielikkitie, Kelluvat mökit (Floating cabins), Vastakohdat (Opposites) ja Jokien kohtaaminen (Where the rivers meet). Ryhmät ideoivat kehittämissuunnitelmia niin koko reittiä koskien kuin yksittäisiin kohteisiin reitin varrelle. Tuotoksia olivat esimerkiksi informaatiokyltit, jo olemassa olevan infrastruktuurin ja lyhyiden patikointikohteiden esille tuonti – mutta myös uudet moniaistiset kohteet, joissa yhteys luontoon olisi läsnä yllättävinkin tavoin, ja joissa päästäisiin veden ylle ja alle, metsän sisään ja kosken äänien äärelle. Tuotoksissa välittyi hyvin ajatus kolmesta elementistä (kutsuminen, välittäminen ja korostaminen), joita toivoimme opiskelijoiden hyödyntävän suunnitelmissaan.

Viikon päätteeksi työt esiteltiin Kolarin kunnantalolla kunnan edustajille, muille kurssilaisille sekä meille kurssin opettajina toimineille tutkijoille. Esittelyjen yhteydessä keskusteltiin syntyneistä ideoista, tehdyistä havainnoista ja siitä, mitkä oivalluksista haluttaisiin kehittää pidemmälle. Kunnan edustajat kommentoivat ryhmien töitä erityisesti käytäntöön pohjautuen ja tutkijat aiempaan tutkimustietoon ja kurssin aikana kokemaansa perustuen. Paikallisten lehtien ja sosiaalisten alustojen edustajat jakoivat tietoa esitellyistä töistä omien kanaviensa kautta paikallisille asukkaille ja toimijoille.

Voidaankin ajatella, että kenttäkurssin tehtävänanto toimi jonkinlaisena virikkeenä jäsenyneemmälle yhdessä olemisen tavalle. Tehtävänanto oli kuitenkin rakennettu hyvin väljäksi, jotta se mahdollistaisi opiskelijoista itsestään nousevien ideoiden ja kokemusten esiintuomisen ja herkistymisen paikassa itsessään läsnä olevalle tiedolle. Huomasimmekin pian, että tehtävänanto oli arkkitehtuurin opiskelijoille liian avoin lähtökohta sen suhteen, mitä, miten ja minne mahdollisesti rakennettaisiin. Tämä puolestaan ajoi heidät heidän omissa jatkoharjoitustöissään liian pitkään pohtimaan ja kyseenalaistamaan tilaohjelmaansa, jolloin he eivät päässeet itse suunnittelutyössä etenemään riittävällä vauhdilla. Näin he eivät myöskään päässeet olennaisimman pariin – suunnittelun kautta rakennetun ja rakentamattoman tilan välisen suhteen pohdiskeluun. Selkeämpi ja rajatumpi lähtökohta voisi helpottaa alkuun ja aiheen ytimeen

pääsyä, vaikka se sulkeekin joitain mahdollisuuksia lähtökohtaisesti ulkopuolelle. Toisaalta rajatun tehtävänannon sisällä voidaan pyrkiä rakentamaan tavoitteellisesti edellä mainittuja paikan asuttamisen ja kollektiivisen asuttamisen tilaisuuksia. Tällöin mahdollisesti kokemiselle ja oleilulle yhdessä paikassa jäisi enemmän aikaa, sen sijaan että aikaa käytettäisiin aluksi hyvinkin vapaamuotoiseen paikkoihin ja ympäröivään luontoon herkistymiseen.

Osa opiskelijaryhmistä jäi ”loukkuun” keskustelemaan pitäisikö ylipäänsä rakentaa yhtään mitään, mikä viittaa juuri julkisen asuttamisen muotoon. Samoin osa opiskelijoista huomioi alueen suunnitteluun liittyviä realiteetteja (esim. maanomistusolot, kustannukset, yms.) enemmän kuin toiset, mikä vaikutti osaltaan konkreettisen lopputuloksen synty-miseen. Erilaiset arvot ja perehtyneisyys esimerkiksi alueen matkailun kehittymiseen ja paikallisiin matkailustrategioihin nousivat välillä ristiriitaan henkilökohtaisten kehol-listen kokemusten ja aistikokemusten kanssa ja edellyttivät valintojen tekoa.

Matkailua ei tulisi nähdä yhtenä pysyvänä tai ennalta määriteltynä elinkeinona vaan erilaisissa suhteissa ja erilaisten toimijoiden kautta määrittynä toimintana (Ren & Jóhannesson, 2018). Niin ikään juuri ne valinnat, joita vuorovaikutteisessa suunnit-teluprosessissa tehdään ja joista neuvotellaan sekä omiin tieteenalikäytäntöihin että henkilökohtaisiin ja kollektiivisiin kokemuksiin vedoten, tuottavat osaltaan matkailusta tietynlaista. Tällöin mahdollistuu myös luontomatkailun tuottaminen ja suunnittelu luonnossa olemiselle herkistyen ja eri toimijuuksia kunnioittaen.

Yksityinen asuttaminen (Private dwelling)

Kuva 8. Otteita arkkitehtuuri-opiskelijoiden kenttäkurssin jälkeen jatkamista henkilökohtaisista harjoitustöistä. Anna Pietilä, Kristiina Heikura ja Maija Pelkonen.

Yksityinen asuttaminen voidaan nähdä henkilökohtaisten valintojen tekemisenä, oman identiteetin määrittelyinä ja kehittämisenä – omassa rajatussa maailmassa (Norberg-Schulz, 1985). Yksityistä asuttamista voidaan nähdä tapahtuvan koko vuorovaikutteisen suunnitteluprosessin läpi, kun suunnitteluprosessiin osallistutaan tietystä positiosta käsin – kuka arkkitehtina, kuka matkailututkijana, kuka maantieteilijänä, paikallisena, opiskelijana, asiantuntijana tai ulkopuolisena. Toisaalta eri positioiden kautta voidaan vahvistaa omaa identiteettiä, toisaalta saada siihen uusia piirteitä. Henkilökohtaisten päiväkirjojen tai yksin koettujen hetkien kautta voidaan pyrkiä edesauttamaan henkilökohtaisten valintojen ja arvojen tunnistamista prosessin aikana.

Toisaalta opiskelijat veivät yksilötöinä kurssin jälkeen ideoitaan vielä eteenpäin kukin oman tieteenalansa keinoin – joko kehittämällä arkkitehtuurikonsepteja tai työstämällä kehittämissuunnitelmia. Tutkijat ovat puolestaan käyttäneet Väylänvarren ideoita ja kokemuksia osana vuorovaikutteisten menetelmien kehittämisen prosessia sekä tutkimusaineistona ja uusien kurssien lähtökohtana.

Kenttäkurssin aikana yksityinen asuttaminen kiinnittyi erityisesti yhteisen kenttäosion jälkeen yksilötöinä työstettyjen suunnitelmien aikaan ja muotoon. Vuorovaikutteisessa suunnitteluprosessissa olisi kuitenkin tärkeää, ettei suunnitteluprosessi täysin hajoaisi yhteisen kenttäosion ja aineiston työstön jälkeen eri asiantuntijoiden erillisiksi työosuuksiksi, vaan yksityisemmästä osiosta voitaisiin vielä palata yhteiseen tiedon jakamiseen ja vuorovaikutteiseen keskusteluyhteyteen.

Lopuksi

Ohjeistimme ja pyrimme tukemaan ryhmien työskentelyssä luonnon huomioimista toimijana. Herkistyminen luonnolle olikin hienosti läsnä ja nostettuna esille suunnitelluissa ryhmätöissä. Suunnitelmissa korostettiin kokemuksellisuutta, puhuttiin erilaisista aisteista ja materiaaleista, pohdittiin joen kokemista erilaista suunnista ja eri tavoin, ja ne keskittyivät kaiken kaikkiaan luonnon mahdollistamiin kokemuksiin ja asioihin. Luonnon huomioiminen oli havaittavissa myös ryhmien tavoissa työskennellä. Monet ryhmistä olivat kuvanneet videon pätkiä virtaavasta vedestä, tuulessa liikkuvista lehdistä, sekä muutenkin kiinnittäneet huomiota ääniin ja sääilmiöihin. Yksi ryhmistä kertoi menneensä porukalla pieneen painaumaan metsässä ja yhdessä hiljaa kuunnelleet

luonnon ääniä ympärillä ja sen jälkeen keskustelleet jaetusta kokemuksestaan. Ryhmätöissä eläytyminen kokemuksiin ja niiden välittäminen muille nousi esiin videoiden, tunnelmakuvien ja jopa runojen kautta.

Luonto ei Väylänvarrella edustanut niinkään koskematonta ja villiä erämaaluontoa, vaan ihmisen läsnäolo, paikallinen kulttuuri ja historia, olivat aistittavissa ja läsnä luonnossa. Väylänvarren joki ei edustanut ainoastaan virtaavaa vettä kaloineen ja kasveineen, vaan joella tulivat nähtäviksi ja koettaviksi ihmisen kulttuuri ja yhteinen historia joen kanssa; kalastaminen ja lohen soutamisen kulttuuri sekä joen toimiminen historiassa nimenomaan kulkuväylänä kauemmas ja yhdistävänä tekijänä molemmin puolin asuvien ihmisten välillä. Työskentelyssämme paikallisuus ja historia välittyivät etenkin paikallisen projektipäällikön osallistumisen kautta. Ilman häntä paikallisuus olisi voinut jäädä vain pintaraapaisuksi. Ryhmätyöt ja suunnitelmat olivat vahvasti juuri paikkaansa tehtyjä, eivätkä toimisi toisessa paikassa juuri samalla tavalla. Paikallisuus ja paikalliset olivat mukana töissä myös sitä kautta, että suunnitelmissa pyrittiin löytämään kohtaamisia paikallisten ja matkailijoiden välille ja toisaalta monet suunnitelmista olivat yhtä lailla paikallisten virkistys- ja vapaa-aikaan suunnattuja kuin matkailijoille.

Väylänvarren kenttäkurssin voidaan ajatella kokonaisuudessaan muodostaneen tietynlaisen asuttamisen tilan. Prosessin alkuvaiheessa tutkijoina yhdistimme asuttamisen kokemuksen pääosin tiellä kulkemiseen ja tien varrella olemiseen. Kurssin myötä, ja erityisesti sovellettuamme Norberg-Schulzin neljää asuttamisen ulottuvuutta kurssin kokonaisuuden tarkasteluun, tavoitteenamme onkin jatkossa pohtia, miten opiskelijoita voidaan ohjata ajattelemaan töissään matkailijan asuttamisen eri muotoja läpi koko suunnitteluprosessin – alun herkistymisestä aina yksilökohtaisiin harjoituksiin asti. Tämä voisi rohkaista heitä pohtimaan luontomatkailevan suunnitteluprosessia laajempaan kokonaisuutena, ei ainoastaan matkailijan ja luonnon kohtaamisen kontekstista käsin.

Kiitokset

Kiitämme erityisesti Jyrki Vaattovaaraa, Johanna Koivumaata ja Saariputaan majataloa.

Kirjallisuus

- Heidegger, M. (1977). *Building, Dwelling, Thinking*. Kääntänyt Albert Hofstadter, in Basic Writings. New York: Harper and Row.
- Höckert, E. (2018). *Hospitality and Ethical Encounters: Tourism in the Nicaraguan Highlands*. London: Routledge.
- Ingold, T. (2011). *Being Alive. Essays on movement, knowledge and description*. London: Routledge.
- Mäkinen, M., Rantala, O. & Tervo-Kankare, K. (2018). Väylänvarrella – Tieteidenvälisen dialogin soveltamisesta luontomatkoilukohteiden suunnitteluun. *Matkailututkimus* 14(1), 26–41.
- Norberg-Schulz, C. (1985). *The Concept of Dwelling: On the Way to Figurative Architecture*. New York: Rizzoli.
- Obrador Pons, P. (2003). Being-on-holiday. Tourist dwelling, bodies and place. *Tourist Studies*, 3, 47–66.
- Rantala, O. (2017). Luontomatkoilu. Teoksessa Edelheim, J. & Ilola, H. (toim.) *Matkailututkimuksen avainkäsitteet*. (s. 59–63.) Rovaniemi: Lapland University Press.
- Rantala, O. & Mäkinen, M. (2018). Engaging with modern wooden shelters. Teoksessa Ren, C., Jóhannesson, G. T. & van der Duim, R. (toim.) *Co-Creating Tourism Research. Towards Collaborative Ways of Knowing*. (s. 24–38). London: Routledge.
- Ren, C. & Jóhannesson, G. T. (2018). Collaborative becoming: exploring tourism knowledge collectives. Teoksessa Ren, C., Jóhannesson, G. T. & van der Duim, R. (toim.) *Co-Creating Tourism Research. Towards Collaborative Ways of Knowing*. (s. 24–38). London: Routledge.
- Salmela, T. (2018). The (dis)organized sleeping body. Transgressing boundaries. *Acta Universitatis Lapponiensis* 369. Rovaniemi: Lapland University Press.
- Veijola, S. & Falin, P. (2014). Mobile neighbouring. *Mobilities*, 11, 382–399.

Christa Haataja

Kohti kulttuurista kestävyyttä – paikan aika ja tarinat suunnittelutyössä

Lehtojärven rantamaisema.
Kuva: Christa Haataja.

Neljä lappilaista matkailualan yritystä, neljä suunnittelutyöryhmää ja koko joukko mielenkiintoisia tehtävänantoja. Tässä oli lähtökohta Ympäristötaidetta matkailun alueille (YMA) -hankkeen toimenpiteille syksyllä 2016. Oma roolini oli toimia toiminnan koordinoijana ja huolehtia työryhmien kanssa tavoitteiden saavuttamisesta. Kahden vuoden aikana kuljettiin monenlaisia polkuja, niin maastossa kuin suunnittelunkin muodossa. Syntyi arvokasta vuorovaikutusta, uusia näkökulmia, uusia materiaaleja, uusia tarinoita. Työryhmien suunnittelutyö tuotti erilaisia konsepteja kehittää matkailuympäristöjä muun muassa esteettisemmiksi, yritysten toimintaa paremmin tukeviksi sekä kestävää kehitystä huomioiviksi.

YMA-hankkeen tavoitteiksi oli hankesuunnitelmassa kirjattu ympäristötaiteen käytön lisääminen matkailuympäristöissä, sillä ympäristötaiteen nähdään toteuttavan

sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäviä matkailupalveluja, joihin puolestaan matkailualalla koetaan olevan lisääntyvää tarvetta. Kulttuurisen kestävyuden nähtiin suunnitelman mukaan toteutuvan paikkasidonnaisen ajattelun ja toiminnan kautta suunnitelmien sisällöissä ja toteuttamistavoissa, sekä paikallisen yhteisön osallistamisessa suunnitteluun. Ympäristötaiteen tavoitteeksi hankkeessa oli asetettu paikallisten tarinoiden ja kulttuuriperinnön esiin nostaminen. Kulttuurista kestävyyttä tai sen periaatteita ei suunnitelmassa avattu tarkemmin, mutta siinä annettiin ymmärtää, että tavoitteen täyttäminen vaati projektiin osallistujilta käsitystä paikasta ja paikka-sidonnaisesta suunnittelusta sekä tutustumista kohteiden kulttuuriperintöön ja paikallisiin tarinoihin.

Paikalla tarkoitettiin tässä yhteydessä jonkin tietyn, erityisen ja rajatun alueen, tilan, ympäristön tai sijainnin olemassa oloa ihmisten sille antamien merkitysten kautta (esim. Siivonen, 2009, s. 72). Paikka ikään kuin tunnetaan ja kerrotaan olevaksi, merkitään tarinoilla, mielikuvilla, muistoilla tai kokemuksilla. Paikkoihin kohdistuu monenlaisia kohtaamisia ja näistä muodostuvat niiden omat tarinat. Paikan tarina on ja elää aina suhteessa aikaan. Ihmisten sille antamat merkitykset kiinnittyvät omaan aikaansa, mutta myös samalla kerrostuvat. Paikan tarina on kokoelma ajassa ja kohtaamisissa syntyneitä ymmärryksiä sen merkityksestä. Näihin tarinoihin tutustuminen ja niiden pohjalta toimiminen on olennainen osa paikkasidonnaista lähestymistapaa.

Edellä esitetyn taustalla vaikuttaa narratiivinen ajattelu, jonka mukaan ihmiset pyrkivät ymmärtämään ympäröivää todellisuutta erilaisten kertomusten ja tarinoiden avulla. Ne eivät sinällään esitä, eivätkä tee todellisuutta, mutta ovat osa sitä ja auttavat ihmisiä hahmottamaan asioita ja suhteita ympärillämme. Tarinat ovat ajattelun, tietämisen ja kulttuurisen ymmärtämisen perusväline (Syrjälä, 2001). Paikan tarinat paitsi tekevät ja ylläpitävät paikkoja, tarjoavat myös materiaalia kertoa paikat uusilla tavoilla. Tarinoiden ei tarvitse olla vain kieleen tukeutuvia, vaan myös visuaaliset narratiivit toimivat ymmärryksemme selkeyttäjinä. Paikkasidonnaisen ympäristötaiteen voidaan ajatella toimivan visuaalisina kertomuksina paikasta.

Päästäkseen lähelle suunnittelun kohteena olevia paikkoja hankkeen työryhmien tehtävänä oli etsiä ja koota niihin liittyviä tarinoita, ikään kuin materiaaliksi, josta työstää suunnitelmiaan. Yrittäjien kertomien tarinoiden lisäksi suunnittelijat työstivät omia kokemuksiaan, aistimuksiaan ja odotuksiaan sekä keräsivät kirjallisuudesta ja nettisivuilta tietoa kohteista. Tämä paikkakartoitusvaihe on mielestäni olennaisen tärkeä

osa paikkaan liittyvää suunnittelutyötä, sillä se paitsi kokoaa erilaista materiaalia suunnittelun pohjaksi, antaa eväitä pohtia suunnitelmien kestävyttä eri näkökulmista.

Kulttuurinen kestävyys tunnustetaan kestävä kehityksen osa-alueeksi ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden rinnalla. Nämä osa-alueet eivät käytännössä ole itsenäisiä tai irrallisia, vaan osittain limittäisiä ja vahvassa vuorovaikutuksessa toisiinsa. Erityisesti sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys usein yhdistetään samaan määrittelyyn, mikä toisaalta on ylläpitänyt kulttuurisen kestävyuden näkökulmien huomiotta jäämistä ja käsitteen epämääräisyyttä. Kulttuurinen kestävyys on kuitenkin noussut esiin viime aikoina esimerkiksi kestävästä matkailusta sekä kulttuurisesta omimisesta käydyissä keskusteluissa.

Olen huomannut, että kulttuurista kestävyttä käsiteltäessä on kulttuurin käsitteen laajan määriteltävyyden vuoksi aiheellista aina kuvata se konteksti, jossa sitä arvioidaan. Tässä yhteydessä kulttuurista kestävyttä tarkastellaan pääosin matkailuympäristöissä. Ne nähdään paitsi matkailijoiden ja paikallisten ihmisten kohtaupaikkana myös alueen tai kohteen kulttuuria esittelevinä performansseina, joissa on mukana erilaisia toimijoita.

Hankkeen työryhmiä pyydettiin tutustumaan kulttuurisen kestävyuden näkökulmiin ja huomioimaan niitä suunnittelutyössään. Suunnitelmissa ja raporteissa ei aihetta kuitenkaan käsitellä, eikä se näyttäytyä aktiivisena tai tietoisena suunnittelutyön ohjaajana. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kulttuurista kestävyttä olisi pohdittu, se ei vain näy työn ja suunnitelmien esittelyssä. Mielestäni tämä kuitenkin kertoo aiheen haastavuudesta ja siitä, ettei kulttuurisen kestävyuden periaatteita tunnusteta käytännön suunnittelutyön työkaluiksi, joita niiden monessa suhteessa pitäisi olla. Käsitettä käytetään tavoitteiden kuvauksissa ja liitetään kestävä kehityksen keskusteluun, mutta enemmän tarvittaisiin kuvailuja siitä, millaisissa yhteyksissä ja käytännön toimissa kulttuurista kestävyttä olisi hyvä tarkastella ja millaisia periaatteita sen toteuttamiseen liittyy.

Kulttuurista kestävyttä tutkinut Katriina Siivonen on pyrkinyt lähestymään aihetta käytännön esimerkkien kautta ja soveltaa ajatuksiaan eri toimintaympäristöihin, muun muassa matkailuun, aluekehitykseen sekä kulttuurituotantoon. Keskeisimmistä lähtökohdista hän on koonnut teesejä, joiden huomioiminen ohjaa toimintoja kulttuurisesti kestävämpään suuntaan. Avainasioiksi nousevat tietoisuus kulttuurien dynaamisuudesta, niiden rajaamisen mielettömyydestä sekä herkkyydestä havaita ja

tunnistaa kulttuuripiirteitä ja niiden välisiä suhteita, erilaisia näkökulmia ja arvoja. (Kts. Siivonen, 2003, 2006, 2009.)

Siivosen mukaan kulttuurinen kestävyys määrittyy ihmisten välisessä toiminnassa erilaisten näkökulmien ja toimintatapojen hyväksymisen kautta, kuten kaikessa kestävä kehityksen toiminnoissa yleensäkin. Moniäänisyyden huomioiminen, eri toimijuuksien tunnistaminen ja prosessiin osallistaminen toteuttaa kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Kulttuurisen kestävyuden neuvotteluissa olennaista on lisäksi vielä tunnistaa toimijoiden ja näkökulmien suhde paikkaan ja paikallisuuteen. Tämän avulla voidaan arvioida millaisia määrittelyvaltaan liittyviä asetelmia ja ilmentymiä kohteeseen kohdistetussa toiminnassa on olemassa. (Ks. Siivonen, 2003, 2006, 2009.)

Kaikissa hankkeen työryhmissä ei tavoiteltu paikan omaperäisiä tarinoita, eikä erityisen paikan erilaisia kerrontoja, vaan suunnittelun materiaalina käytettiin yleisempiä mielikuvia Lapista tai Suomesta. Tämä osaltaan selittyy sillä, että työryhmissä ei yrittäjien lisäksi välttämättä ollut muita paikallisia tai edes lappilaisia suunnittelijoita, jolloin paikallisten piirteiden tunnistaminen ei välttämättä ollut helppoa ja jopa eteläsuomalainen tai yleisarktinen elementti riitti suunnittelijalle kiinnostavaksi tarinaksi. Kulttuurisen kestävyden kannalta tällainen toisiin paikkoihin kuuluvien elementtien laina ei kuitenkaan ole tavoiteltavaa. Pahimmassa tapauksessa näin luotu paikan tarina, esitys, ei välttämättä liity paikan aikaisempiin tarinoihin, vaan saattaa esittää jopa risti-riitaista tai tunnistamatonta kertomusta. Tällaiset suunnitelmat eivät mielestäni toteuta paikkasidonnaisuutta, vaan ovat toteutettavissa melkein missä tahansa muuallakin tai kestävästi ajatellen aivan jossain toisessa paikassa.

Tässä suhteessa ja etenkin matkailun näkökulmasta, esiin nousee myös haastava kysymys aitoudesta, joka on yksi olennainen kulttuurisen kestävyuden vaade. Aitous ei kuitenkaan ole mikään objektiivinen itseisarvo, vaan täysin riippuvainen tulkitsijan käsityksistä paikkaan ja aikaan liittyvistä merkityksistä sekä arvoista. Siksi matkailijalle saattaa olla täysin aitoa kohdata Lappi-elementtejä Helsingin keskustassa, mutta paikalliset näkevät ne selvästi matkailijoille tuotettuna todellisuutena, joka ei ole aito. Jatkokysymys onkin; kenen aitoutta halutaan arvostaa?

Monesti aitouteen liitetään myös ajallisen pitkäkestoisuuden periaate, joka antaa paikkoihin liittyvälle vanhemmalle merkityskerrostumalle lähtökohtaisesti suuremman arvon. Tämä periaate toteutuu erityisesti kulttuuriperintökeskusteluissa,

mutta liittyy myös kulttuurimatkakohteiden kehittämiseen. Katriina Petrisalo näkee paikallisten pitkäkestoisten sosioekonomisten, ekologisten ja mentaalisten rakenteiden huomioon ottamisen kulttuurisen kestävyuden edellytyksiksi kulttuurimatkailukohteen kehittämässä. Mikäli näin ei tehdä, ei kohteella ole hänen mukaansa todellisia toimintaedellytyksiä paikallisen kulttuurin osana. (Petrisalo, 2001, 137). Salla Kanasenkin mukaan kulttuurisesti kestävä matkailu tuo esille paikallisuuden, jota se ei pyri muuttamaan, vaan sopeutuu siihen ja parhaimmassa tapauksessa korostaa sen ominaisuuksia. (Kananen, 2007, 22.)

YMA-hankeen puitteissa oli tarkoitus kehittää matkailuympäristöjä, joiden pääasialliset käyttäjät ovat muita kuin paikallisia. Aitous vaade voi tuntua joustavalta, jos matkailijoiden ei uskota tuntevan paikallisia erityispiirteitä ja ajatellaan näkevän esimerkiksi koko Suomen tai Pohjolan yhtenä yhtenäisenä kulttuurialueena. Tällainen ajattelu ei kuitenkaan ole kestävä, jos se asettuu vakavasti ristiriitaan paikallisten tuntemaan ja elämän todellisuuden kanssa. Paikallisen kulttuuriperinnön arvostaminen puolestaan toteuttaa kulttuurista kestävyyttä ja sen esittäminen matkailuympäristöissä, palveluissa ja tuotteissa vahvistaa käsitystä muun muassa Lapin monikulttuurisuudesta. Parhailaan tämä tarjoaa uutta kiinnostavaa tietoa ja odottamattomia elämyksiä paikkojen vierailijoille.

Kulttuurinen kestävyys perustuu siis kulttuurien ominaisuuksien ja piirteiden tiedostamiseen, arvostamiseen ja kehittämiseen. Sen tarkoituksena voi nähdä kulttuurien luoman toiminnan ja tulosten säilyttämisen sekä välittämisen seuraaville sukupolville. Tavoitteena ei kuitenkaan ole museoida elävää kulttuuria, vaan esimerkiksi lisätä sen erityispiirteiden arvostusta, mikä edesauttaa piirteiden säilymistä muutosten paineessa ja sopeuttaa ne uusiin tilanteisiin. Kulttuurisesti kestävä kehitys pyrkii säilyttämään erityisesti paikallisia arvoja. Tämän vuoksi myös kulttuurisesti kestävien matkailuympäristöjen ja –palvelujen suunnittelussa on selvitettävä mitä paikallisuus pitää sisällään.

Kulttuuristen piirteiden tunnistaminen ja niiden monimuotoisuuden hahmottaminen tapahtuu parhaiten paikkaan tutustumisen kautta. Kulttuuriseen kestävyys perustuvan suunnittelutyön ja siihen kuuluvan paikkakartoituksen tavoitteena on saavuttaa monipuolinen käsitys paikkaan liittyvistä merkityksistä, arvoista, kulttuurisista näkökulmista ja erilaisista esityksistä, joilla paikka on tuotettu. Tämä tarkoittaa kulttuu-

risen kestävyiden näkökulmasta paikkaan liittyvien tarinoiden kokoamista, analyysia ja tulkintaa mahdollisimman moniäänisen aineiston pohjalta ja vuorovaikutuksessa paikan sekä paikallisten kanssa. Tämä paikallisia osallistava osuus painottuu erityisesti silloin, kun paikkakartoituksen tekijä ei itse koe kuuluvansa paikalliseen yhteisöön. On tärkeää, että alueen paikalliset saavat itse määrittää, tunnistaa ja esittää omat merkittävät kulttuuriset piirteensä, eikä niitä anneta ulkoa.

Paikalliset eivät kuitenkaan usein ole mikään homogeeninen joukko, vaan erilaisia näkökulmia ja intressejä omaava yhteisö, joka erilaisin sitein kokee kuulumista johonkin tiettyyn paikkaan tai alueeseen. Paikallisuuteen liittyy kuitenkin paikan tarinoiden ja niiden kerroksellisuuden tunteminen sekä usein myös jonkinlainen pitkäkestoinen ajallinen sidos. Kulttuurisen kestävyiden mukaisesti eri äänille täytyy mahdollisuus tulla kuuluksi, mutta erityinen huomio annetaan yhteisön pitkäaikaisille arvoille. Paikan kartoituksella yritetään ymmärtää paikan tarinoiden avulla myös sitä, mikä on tai kuuluu paikan kulttuuriperinnöksi. Mitkä asiat ovat arvokkaita, kenelle ja minkä vuoksi? Näiden asioiden hahmottaminen auttaa muodostamaan uusia esityksiä ja kestäviä tarinoita paikasta. Suunnittelutyössä kannattaa muistaa, että esitysten muotoilussa otetaan aina kantaa olemassa olevaan paikan tarinaan, sitä voidaan vahvistaa, mutta myös kyseenalaistaa tuomalla esiin uusia näkökulmia. Olennaista on, että uusi liittyy aikaisempiin kerroksiin.

Keskeistä uusien esitysten ja tarinoiden luomisessa on kuitenkin se, että niiden kaikkien elementtien tulee olla tosia, oli haluttu kuva millainen tahansa. Jokapäiväisen elämän pienet yksityiskohdat, etnografiset faktat entisestä tai nykyisestä elämästä, ovat väistämättä sidoksissa aikaan, paikkaan, erilaisiin toimintoihin ja niiden parissa eläisiin tai eläviin ihmisiin. Tätä tosiasiaa ei pitäisi missään esityksessä vääristää, jos halutaan säilyttää tarinan aitous. Kaikkien yksityiskohtien tulee olla ja tukea sitä viestiä, mitä kokonaisuus haluaa kertoa. Käytännössä kaikista mahdollisista yksityiskohdista tulee kuitenkin aina valituksi vain osa, joka sitten muodostaa kokonaisuuden. Yhdestäkin ajasta ja paikasta tai tiettyjen ihmisten elämästä voidaan siten luoda hyvin monenlaisia kuvia, joissa yksityiskohdat ovat tosia. Siivosen mukaan osien yksityiskohtien lisäksi tulisi myös arvioida sitä kokonaiskuvaa, joka niiden pohjalta syntyy paikkakunnasta, sen ihmisistä ja siellä eletystä ja eletävästä elämästä. (Siivonen, 2003, 13.)

Suomen YK-liiton määritelmän mukaan kulttuurisesti kestävä kehityksen tavoitteena on vahvistaa kulttuuri-identiteettiä sekä lisätä erilaisten kulttuurien tuntemusta

ja arvostusta. Kulttuurisesti kestävä kehitys mahdollistaa eri kulttuurien säilymisen ja kehittymisen vaalimalla alueellisia ominaispiirteitä. Kestävä kulttuuri ei liiton määritelmän mukaan ole pysähtynyt vaan elää ja muuttuu vuorovaikutuksessa ihmisten ja ympäristön kanssa. Kestävässä kulttuurissa hyväksytään ihmisten erilaisuus, kunnioitetaan jokaisen oikeuksia ja perustavanlaatuisia vapauksia. (Suomen YK-liitto.)

Ei siis ole kestävää museoida elävää kulttuuria esittämällä se ainoastaan menneisyyden muodossa. Kestävä on esittää kulttuurisia elementtejä paikallisuuteen perustuen ja osana jatkuvaa vuorovaikutusta, jossa mikään kulttuuri ei säily sellaisenaan. Muutos voi tapahtua nopeasti tai hitaasti, olennaista on, että sitä tapahtuu koko ajan. Ei ole väärin tai noloa tunnustaa, että jotkut kulttuuriset elementit ovat vahvistuneet tai jopa heränneet uudestaan henkiin matkailun kautta syntyneen kiinnostuksen avulla. Sekin on kulttuurista muutosta, joka kertoo kulttuurien olevan eläviä ja vuorovaikutusten kautta alati muuttuvia.

Lopuksi

Kulttuurinen kestävyys määrittyy neuvotteluissa, joissa moniäänisesti arvioidaan kohteen aitoutta sekä suhdetta paikkaan ja paikallisuuteen. Sen ytimenä on ymmärrys kulttuurista alati muuttavana, dynaamisena prosessina, jonka olemassa oloon vaikuttaa ensi sijaisesti ihmisten välinen vuorovaikutus ja tarve määrittää kuulumista johonkin. Toisaalta kyse on myös kestävyteen liittyvän säilyttämisen, suojelun ja uuden tuottamisen suhteista, jotka kulttuurisen kestävyden kontekstissa voidaan nähdä liittyvän kulttuuriperinnön ja elävän kulttuurin välisiin kohtaamisiin. Tässä suhteessa keskeinen lähtökohta neuvotteluille on kohteen sijoittuminen aikaan ja paikkaan.

Paikan voidaan katsoa muodostuvan sille annettujen merkitysten ja siitä esitettyjen kertomusten kautta. Paikan tarinat ovat aina sidottuja aikaan, jolloin ne muodostavat kerroksia, sedimenttejä suhteessa toisiinsa. Kulttuurisen kestävyden määrittelyssä ja arvioinnissa olennaista on tunnistaa paikkoihin ja paikallisuuteen, eri ajoissa liittyviä kulttuurisia tekijöitä. Tavoitteena ei ole niinkään liiaksi varjella vanhaa, museoida mitään, vaan osoittaa kulttuurin riippuvuus ajasta ja ympäristöstä, sekä suhteista ja vuorovaikutuksesta.

YMA-suunnittelijoiden työn keskeiseksi tavoitteeksi asetettu kulttuurinen kestävyys olisi vaatinut perusteellisempaa käsitteen avaamista ja siihen paremmin perehtymistä,

jotta suunnittelu olisi ohjautunut vahvemmin siihen liittyvien periaatteiden ja arvojen mukaisesti. Työ olisi kuitenkin vaatinut työryhmiltä toisenlaisia resursseja ja oma-aloitteista kiinnostusta paneutua tavoitteisiin tältä osin. Suunnittelutyöryhmät olisivat hyötäneet paikkaan tai kulttuuriseen kestävyysliittävistä asiantuntijasta, joka olisi pystynyt osallistumaan yhteissuunnitteluun aktiivisesti, sillä paikkasidonnainen suunnittelu ei ollut suurimmalle osalle suunnittelijoista ennestään tuttua. Hanke kuitenkin mahdollisti toiminnan kehittämisen, jota tämä artikkeli ja koko käsikirja osaltaan toteuttavat.

Paikan tarinoilla on iso rooli niin matkailupalveluiden, -ympäristöjen kuin -tuotteiden suunnittelutyön sisällöntuottamisessa. Uskon, että parempi paikantuntemus antaa lisää tarinoita suunnittelun materiaaliksi sekä tarjoaa useampia ja kulttuurisesti kestäviä keinoja kertoa paikka uudestaan, esimerkiksi ympäristötaiteen avulla. Sisällöntuotanto antaa suunnitelmalle (teos, palvelu, tuote) mielen ja merkityksen. Paikantuntemus on tässä suhteessa välttämätöntä, sillä vain sen mukaan voidaan arvioida, miten suunnitelma todella sopii kohteeseen eli siihen paikkaan, jota se kertoo.

Lähteet

- Kananen, S. (2007). Kulttuurinen kestävyys matkailussa. Teoksessa J. Jokimäki & M.-L. Kaisanlahti-Jokimäki (toim.) *Matkailualueiden kestävyysindikaattorit. Arktisen keskuksen tiedotteita* 52 (s. 21–22). Rovaniemi: Lapin yliopisto. Haettu osoitteesta <http://www.arctic-centre.org/loader.aspx?id=18abb037-a0db-4eb2-a455-8d540258306c>
- Petrisalo, K. (2001). *Menneisyys matkakokteena: Kulttuuriantropologinen ja historiatieteellinen tutkimus perinnekulttuurien hyödyntämisestä matkailuteollisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen YK-liitto. *Kulttuurinen kestävä kehitys*. Haettu osoitteesta <https://www.ykliitto.fi/yk70v/kulttuurinen>
- Siivonen, K. (2003). Mikä on kulttuurisesti kestävä? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. *Kulttuurintutkimus* 20 (2003):2, 9–15.
- Siivonen, K. (2006). Kulttuuritoiminnalla kulttuurisesti kestävään kehitykseen –esimerkkinä osallistava alueellinen kulttuuristrategiatyö Varsinais-Suomessa. Teoksessa K. Siivonen (toim.) *Kulttuurista kestävyttä* (s.14–31). Helsinki: Ethnos.
- Siivonen, K. (2009). Osallistava kulttuurituotanto. Pohdintaa kulttuurisesta kestävydestä. Teoksessa M. Grahn & M. Häyrynen (toim.) *Kulttuurituotanto. Kehykset, käytäntö ja prosessit* (s. 62–81). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Syrjälä, L. (2001). Tarinat ja elämäkerrat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin* (s. 203–217). Jyväskylä: PS-kustannus.

Maija Kovari

Eväitä ympäristötaiteen tilaajille

Maija Kovari: *Seven Steps to Save the Ocean*, 2018, Ranuan eläinpuisto. Kuva: Salla-Mari Koistinen.

Ympäristötaidetta matkailun alueille -hanke tarjosi kiinnostavan mahdollisuuden tutkia, kuinka julkisen taiteen käyttöä Lapin matkailukohteissa olisi mahdollista lisätä, ja miten tällaiset toimintaympäristöt poikkeavat kuntien ja taidemuseoiden julkisen taiteen hankkeista. Työskentelin yhteistyössä Ranuan eläinpuiston kanssa, ja suunnitelin ympäristötaideteoksen osaksi puiston reitistöä. Sain seurata myös muiden taiteilijoiden hankkeita, ja koen, että olemme näissä puitteissa päässeet työskentelemään kiinnostavien ja tulevaisuudessa edelleen lisääntyvien mahdollisuuksien äärellä.

Ympäristötaidetta voi hyödyntää matkailukohteissa nykyistä enemmän

Lapin matkailu on kasvussa etenkin kansainvälisten matkailijoiden keskuudessa. Tämän lisäksi taiteen esittämiselle matkailun yhteydessä on kaksi kannustinta:

- 1) Siinä missä julkinen taide kaduilla voi ilahduttaa ketä tahansa ohikulkijaa, jää se samalla toisinaan huomaamatta, kun kuljemme tavallisessa arjessa nopeasti paikasta A paikkaan B. Matkailukohteissa puolestaan ollaan jo lähtökohtaisesti katsojan ja kokijan roolissa. Matkailija on valmiiksi mielentilassa, jossa hän etsii ympäristöstään jotain kiinnostavaa, jopa ainutlaatuista – ja taide on juuri tätä. Taiteella on siis hyvä mahdollisuus tulla nähdyksi ja arvostetuksi matkailuympäristössä.
- 2) Kaikkien alojen yrityksillä on tendenssi poimia ideoita toisiltaan johtaen parhaimmillaan kaikkien kehittymiseen. Matkailualalla tämä voi tarkoittaa sitä, että pienenkin alueen useisiin matkakohteisiin ilmestyy kausittain saman tyyppisiä elementtejä ja palveluita, kun paikallinen kilpailu kirittää kaikkia. Taideteos ei kuitenkaan ole koskaan samanlainen kuin muualla tarjoten siten yritykselle keinon erottua kilpailijoista ja saada lisää asiakkaita. Matkailukohteelle tämä on todennäköisesti perimmäinen taiteen hankkimisen syy.

Miksi taidetta ei jo ole enemmän matkailukohteissa? Pohjaten tästä hankkeesta saatuihin kokemuksiin, sekä myös aiempaan työhöni julkisen taiteen parissa, näkisin että syyt ovat matkailualalla samat kuin muuallakin. Taideteoksia ei hankita pääosin kolmesta syystä:

1. Ei tule mieleen – Taideala on suhteellisen suljettu, eikä sitä tuntematon kovinkaan helposti tule ajatelleeksi, että taidetta ylipäänsä voi ostaa tai että hankinnasta voisi olla iloa omalle yritystoiminnalle.
2. Ei tiedetä mistä – Jos taide tulee mieleen, ei ole selvää, mistä sopivan taiteilijan löytää. Suomessa taiteilijapankit ja vastaavat tekijöitä kokoavat palvelut ovat vasta lapsenkengissä, eivätkä potentiaaliset tilaajat eivätkä taiteilijatkaan ole vielä löytäneet niiden äärelle riittävästi.
3. Ei tiedetä miten – Jos löydätkin sinua miellyttävän taiteilijan, voi silti olla täysi arvoitus, kuinka hankinnassa tulisi edetä. Ei ole selvää, millaisia sopimuskäytäntöjä tai toimintamalleja alalla käytetään tai kuinka taiteilijan kanssa tehdään yhteistyötä.

Yksi keino edistää taiteen käyttöä Lapin matkailussa on lisätä taide- ja matkailualan välistä keskustelua. Julkisesta taiteesta tulisi puhua matkailualan tapahtumissa kuvaten onnistuneita esimerkkejä ja avaten yrittäjille taiteen mahdollisuuksia sekä alan käytäntöjä. Perusasioihin kuului mielestäni ainakin alan keskeiset toimintamallit, joiden pääpiirteinen ymmärrys vie jo pitkälle yhteisessä hankkeessa.

Teosluonnoksesta toteutussopimukseen

1. Luonnoksesta toteutukseen – Alan vakiintuneen käytännön mukaisesti taiteilijalta tilataan ensin luonnos teoksesta. Luonnoksista maksetaan taiteilijalle usein pakettihinta, esimerkiksi 3000–5000 euroa + alv. Luonnos syntyy, kun taiteilija tutustuu paikkaan, ideoi mahdollisia sisältöjä ja lähestymistapoja suhteessa hankkeen reunaehtoihin, ja kehittää näiden pohjalta ehdotuksensa teoksesta. Tilaajan tässä vaiheessa saama aineisto sisältää teoksen idean sekä selkeän visuaalisen ja sanallisen kuvauksen siitä, miltä teos näyttäisi toteutettuna ja kuinka toteutus tapahtuisi käytännössä. Lisäksi luonnos sisältää esityksen budjetista. Näiden pohjalta tilaaja päättää, haluaako hän tilata teoksen. Toteutuksesta sovitaan usein toteutussopimuksella luonnosaineiston ja budjetin pohjalta. On huomioitava, että luonnospalkkio ei ole kokonaispalkkio, jonka jälkeen teoksen voisi tilata mistä vain.
2. Tekijänoikeudet – Taiteilijan laatiman luonnoksen tekijänoikeudet kuuluvat taiteilijalle, eikä teosta saa toteuttaa ilman tekijän lupaa. Taiteilija tekee luonnoksen saadakseen tilauksen. Jos luonnos miellyttää, on teos lähes poikkeuksetta hankittava kyseiseltä taiteilijalta. Taiteilijan luonnoksen käyttö ilman tämän lupaa on lähtökohtaisesti tekijänoikeusrikos. Toiseksi, vaikka teoksen idea, joka luonnoksesta välittyy, on kenties teoksen tärkein elementti, on taiteilija se henkilö, joka voi nähdä idean läpi yksityiskohtiin, joiden kautta teos saa konkreettisen muotonsa.
3. Aikataulu – Nyrkkisääntönä voi mielestäni pitää, että minimiaika taiteilijan yhteydenoton ja teoksen valmistumisen välillä on yksi

vuosi. Taiteilija toimii yrittäjän tavoin siinä mielessä, että aikataulut ovat ainakin lähikuukausiksi yleensä täynnä. Luonnosvaihe voi yhdessä sovittujen aikataulujen mukaan kestää esimerkiksi 2–4 kuukautta, ja toteutus 6–9 kuukautta sopimuksen syntymisestä, joskin hankekohtaiset aikataulut vaihtelevat paljon. Aikataulusta on hyvä keskustella heti hankkeen alussa.

4. Teoksen hinnan muodostuminen – Julkisen tilan taideteoksen kokonaishinta on aina tuhansia, usein muutamia kymmeniä tuhansia euroja. Kooltaan suurien, pysyvien teosten tapauksessa hinta on yleensä satoja tuhansia euroa. Teoksen kokonaishinta sisältää taiteilijapalkkion lisäksi teoksen valmistamiseen tarvittavat materiaalit, tilat, välineet, vakuutukset, kuljetukset ynnä muut sivukulut sekä mahdolliset alihankintakustannukset. Ammattitaiteilijan työ on asiantuntijatyötä, ja taiteilijapalkkio teoksen toteutuksesta on usein joitain kymmeniä tuhansia, paljolti työmäärästä riippuen. Toteutuksen taiteilijapalkkio kattaa myös osittain luonnosvaiheen työtä, jonka taiteilija joutuu usein myymään jossain määrin alihintaan suhteessa luonnoksen teon vaatimaan työmäärään. Tilaajalla on tietenkin oikeus nähdä, mistä hinta muodostuu. Hintaan liittyviin kysymyksiin vastaa taiteilijan luonnosvaiheessa laatima budjetti.

Oma kokemukseni Ranuan Eläinpuiston kanssa suunnitellusta ja toteutettavasta ympäristötaideteoksesta noudatteli pääpiirteissään mielestäni tyyppillistä julkisen taiteen tilaustyötä, jossa luonnoksista edetään toteutusvaiheeseen taiteilijan laatiman teosehdotuksen pohjalta. Taide- ja matkailualojen yhteistyöhön liittyvät kysymykset kytkeytyvät siihen, kuinka jo olemassa olevaa tietoa taiteen keinoista tilan identiteetin rakentamisessa ja yrityksen viestin viemisessä olisi mahdollista tuoda laajemmin matkailualan toimijoiden käyttöön. Uskon, että esimerkit toteutuneista teoksista sekä avoin keskustelu onnistuneesti käytetyistä sopimus- ja muista käytännöistä on omiaan kehittämään alaa konkreettisella tavalla eteenpäin kohti niitä laajoja mahdollisuuksia, joita se molemmille osapuolille tarjoaa.

02 KESKUSTELUA MATKAILUN JA TAITEEN YHTEISTYÖSTÄ

Anttolanhovin Art&Design Villat. Arkkitehdit Emma Johansson ja Timo Leiviskä suunnittelivat rakennukset, jotka asettuvat vuoropuheluun maiseman kanssa. Kuva: Anttolanhovi.

Maria Huhmarniemi

Mikä ihmeen taidehotelli? Hotelliyrittäjän ja taiteilijoiden yhteistyötä

Kaija Kiuru: Maan Kansi, (yksityiskohta), 2000–2003
Pallas–Yllästunturin kansallispuiston maisemointiprojekti.
Kuva: Kaija Kiuru.

Hankitaanko taidehotellin kokoelmaan paikallista, alueellista vai kansainvälistä taidetta? Löytyykö samojen taiteilijoiden samantlaisia teoksia eri puolilta maailmaa vai työskentelevätkö taiteilijat paikkasidonnaisesti?

Millaista merkitystä kuva- ja ympäristötaiteella on hotelleissa? Taiteen merkitystä esimerkiksi asiakastyytyväisyydelle ja hotellien brändille on tutkittu jonkin verran eri puolilla maailmaa (ks. esim. Andrew & Andrew-Essien, 2013; Sereerat, Chantachon & Lao-Akka, 2015). Nämä tutkimukset osoittavat taiteella olevan positiivista vaikutusta matkailuelinkeinoon. Taide ymmärretään tässä yhteydessä laajasti: se sisältää alueellista kulttuuriperintöä edustavia maalauksia, veistoksia, arkkitehtuuria ja tapahtumia, joissa esitetään musiikkia ja tanssia. Osa tapahtumista nostaa esiin perinteisiä uskomuksia ja liittyy vuotuisiin juhliin, joiden osana on performatiivisia tai taiteellisia elementtejä. (Sereerat, Chantachon & Lao-Akka, 2015.)

Tätä katsausta varten olen tarkastellut taidehotellien kotisivuja Internetissä sekä taidehotelleista kirjoittuja lehtiartikkeleja. Olen täydentänyt löytämiäni kuvailuja yrittäjiltä ja taiteilijoilta pyydytyillä selostuksilla ja tiedonannoilla. Yhtenä kysymyksenä tarkastelen, tulisiko matkailukohteen taiteen olla paikallista, alueellista, kansallista vai kansainvälistä.

Kun taiteen tavoitteena on esitellä matkailijoille paikallista, alueellista tai kansallista taidetta, on perusteltua keskittää teoshankinnat näille alueille. Kansainvälisessä matkailukohteessa teoksilla voi kuitenkin olla erilaisia tarkoituksia. Ulkomailta tuleva matkailija voi ilahtua nähdessään teoskokoelmassa oman maansa taiteilijoiden teoksia, samalla tavalla kuin suomalainen ilahtuu törmätessään ulkomailla suomalaisen kulttuuriin. Jos matkakohteessa käydään yritysneuvotteluja ja muulla tavoin edistetään maidenvälisiä suhteita, välittävät esimerkiksi kiinalaisten taiteilijoiden teokset kiinalaisen kulttuurin ja taiteen arvostamista, mikä pohjustaa neuvotteluja positiivisella tavalla. Taideohjelman laatiminen matkailukohteeseen vaatii taiteen asiantuntemusta ja yrityksen liiketoimintakonseptin ymmärtämistä.

Taidehotelleja suurkaupungeissa ja luonnonhelmassa

Taidehotellissa on taidekokoelma, joka on esillä aula-, kokous- ja ravintolatiloiissa ja toisinaan myös hotellihuoneissa ja puistoalueella. Merkittävä osa taidehotelleista sijaitsee suurkaupunkien taide- ja muotoilukortteleissa ja markkinoi palvelujaan nimenomaan taideturisteille. Tällaisia ovat esimerkiksi The Carlton Arms Hotel New Yorkissa, Green Rooms Lontoossa, art´otel amsterdam Amsterdamissa ja The Art Hotel Denverissä Coloradossa.

Suurkaupunkien taidehotellit ovat usein boutique-hotelleja. Monet niistä pyrkivät luomaan trendikkään tai boheemin vaikutelman. Hotellien toimintakonseptiin voi kuulua näyttelyiden lisäksi tapahtumia, ja ne voivat toimia myös kaupunkilaisten kohtaamispaikkoina. Luontokohteissa hotellin taidekokoelma on pikemminkin lisä-arvo maisemien ja retkeilyreittien ohella. Esimerkiksi El Casco Art Hotel Argentiinassa vuoristojärven maisemassa esittää yli neljänsadan teoksen kokoelman huoneissaan ja puistoalueellaan. Yleensä hotellien kokoelmat ovat kansallista taidetta mutta toisinaan myös alueellisista kuvataidetta ja taidekäsityötä, kuten Ammazulu African Palace-hotellissa Kloofissa Etelä-Afrikassa. Se sijaitsee Krantzkloofin luonnonsuojelualueen tuntumassa ja esittelee kokoelmansa kautta alueen kulttuuriperintöä.

Hotellit voivat vastaanottaa taiteilijoita residensseihin tai järjestää symposiumeja, joissa taiteilijat majoittuvat hotelliin ja työskentelevät sen ympäristössä (ks. esim. VitlandArt, 2018; The Pfister, 2018). Residenssit voivat toimia esimerkiksi siten, että taiteilijat saavat hotellista ilmaisen ylläpidon ja jättävät korvaukseksi jonkun teoksistaan hotellin taidekokoelmaan. Yleensä tällaiset residenssit toimivat matkailusesonkien ulkopuolella. Lapissa Arctic Art Week Hotelli Kakslauttasessa on taidetapahtuma, jossa kutsutut taiteilijat työskentelevät hotellissa viikon ajan ja jättävät jonkun teoksistaan hotelliin. Taidekokoelman kartuttamisen ohella taiteilijaresidenssit ja taidetapahtumat tukevat hotellin taide- ja kulttuurimyönteistä brändiä ja markkinointia. Taiteilijoiden teosten myötä hotelliympäristön maisemat voivat myös päätyä esille näyttelyihin taidemaailman yleisölle sekä sosiaaliseen mediaan ja näin tukea matkailumarkkinointia.

Kesänäyttelyistä tilateoksiin, vastuullisiin konsepteihin ja taideperustaisiin palveluihin

Kuvataiteen kesänäyttelyt ovat merkittäviä matkailutapahtumia ja niitä järjestetään myös hotelleissa tai yhteistyössä hotellien kanssa. Esimerkiksi Mäntässä Kuvataideviikot on suomalainen nykytaidenäyttely, joka tuo kaupunkiin taidematkailijoita. Matkailukohteen vetävyyttä tukee Taidekeskus Honkahovin näyttelyt samassa kaupungissa: Kauko Sorjosen säätiö järjestää Honkahovissa ympäri vuoden taidenäyttelyitä ja kamarikonserpteja. Talossa toimii myös säätiön ArtHotel Honkahovi. Rovaniemellä kesätapahtuma Valtakadun Arctic Art and Design Summer on puolestaan Arctic Light -hotellin vetämä

hanke, jolla pyritään lisäämään Valtakadun vetovoimaisuutta ja tukemaan kesämatkailua.

Joistakin kesänäyttelyistä on hankittu taidekokoelmia hotelleihin. Esimerkiksi Anttolanhovi Saimaan rannalla Mikkelissä on suomalainen luontomatkailukohde, jossa hotellin konseptiin sisältyy taidehuiloita ja -huoneistoja eli Art&Design Villoja. Anttolanhovissa on seitsemän rantahuilaa ja kaksitoista huvilahuoneistoa. Niiden arkkitehtuuri perustuu arkkitehtuurikilpailuun vuonna 2008. Huviloiden taidekokoelma suomalaista nykytaidetta on koottu vuosina 2003–2009 pidetyistä HoviArt-kesänäyttelyistä. Näyttelyn taiteellisenä johtajana toimi taiteilija Kari Cavén. (Anttolanhovi, 2014.)

2000-luvulla taidehotellien toimintatapa on suuntautunut tilaustöihin: teoksia ei vain osteta näyttelyistä ja residenssitaitelijoilta vaan niitä tilataan siten, että taiteilijat suunnittelevat ja toteuttavat teoksen hotellin tiettyyn tilaan tai ympäristöön. Teokset integroituvat osaksi arkkitehtuuria ja maisemaa. Esimerkiksi Helsinkiin on suunnitteilla hotelli Art Hotel Helsinki, jossa suomalaiset nykytaiteilijat tekevät jokaisesta hotellihuoneesta kokonaistaideteoksen. Hankkeen tavoitteena on toteuttaa aito taidehotelli, joka olisi toistaiseksi ainoa lajissaan Skandinaviassa ja joka toimisi taiteilijoiden ja naapuruston kokoontumispaikkana tukien samalla kulttuurin elävyyttä Helsingissä. Tämä on tyypillistä taidehotelleille: paikalliset taiteilijat ja kulttuurinharrastajat tuovat hotelliin toivotun ilmapiirin. Hankkeen arvoiksi nimetään luovuus, huipputaide, ekologisuus ja paikallisuus. Hotelli on tarkoitus avata vuonna 2019, jos sen rahoitus onnistuu. (Art Hotel Helsinki, 2018.)

Hotellin ja paikallisen taiteilija- ja kulttuuriyhteisön vuorovaikutus on kiinnostava ulottuvuus taidehotellien konseptissa. Kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden näkökulmasta on kuitenkin arvioitava kriittisesti, mitä hotellit antavat paikal-

Kuvataidetta on esillä Anttolanhovin hotellin sisällä. Kuva: Anttolanhovi.

liselle ja alueelliselle taidemaailmalle. Yksi siihen liittyvä kysymys on taiteilijapalkkiot: ostavatko hotellit teoksia markkinahintaisesti, tehdäänkö taiteilijoiden kanssa reiluja työsopimuksia vai työskentelevät taiteilijat ruoka- ja majoituspalkkioilla. Entä onko hotelleilla muita mahdollisuuksia tukea taidemaailmaa ja paikallisyhteisöä?

Yksi esimerkki löytyy Kanadasta Vancouverista. Skwachàys Lodge yhdistää niin sanotun reilun kaupan taidegallerian, boutique-hotellin ja taiteilijaresidenssin työtoimeen. Residenssi ja galleria on kohdennettu alkuperäiskansojen taiteilijoille. Hotelli sisältää 24 asuntoa alkuperäiskansaan kuuluville ihmisille, joita uhkaa kodittomuus. Boutique-hotellihuoneistoja on puolestaan 18 ja niitä markkinoidaan sosiaalisesti vastuullisille matkailijoille. (Skwachays, 2018.) Puolasta löytyy puolestaan designhotelli Hotel Galery69, joka yhdistää hotellin ja gallerian toimintaperiaatteita. Kaikki esillä olevat muotoilutuotteet, ekologisesti valmistetut huonekalut ja kuvataide ovat myynnissä tai tilattavissa. Hotellin omistajat ovat käsityöläispariskunta, joka valmistaa itse huonekaluja. (HotelGalery69, 2018.)

Taiteilijat kohdistavat odotuksia matkailualan yrityksiin potentiaalisina työnantajina, mesenaatteina ja taiteen keräilijöinä. Kun jotkut taiteilijat tekevät yksinomaan tilaustöitä ja julkista taidetta, useimmat tekevät myös näyttelyteoksia niin sanottuna vapaana taiteenaan. Taiteilija soveltaa tilaustöihinsä ammattitaitoaan ja aiempaa materiaalista ja teknistä osaamistaan. Tilaustyö voi kuitenkin myös haastaa häntä kokeilemaan uusia materiaaleja ja työtapoja, ja kokemus voi edelleen vaikuttaa hänen vapaaseen taiteeseensa. Kuvataiteilija Paula Suominen kuvailee yhteistyötä matkailuyrittäjän kanssa seuraavasti:

Rohkeudesta esittää omia ratkaisuja ja onnistuneista lopputuloksista syntyy luottamus, joka kantaa uusiin mahdollisuuksiin ja uusiin tilaustöihin. Itselle sopivien yhteistyökumppaneiden löytäminen vaatii aikaa ja vähän onneakin.

Kotimajoituspalvelut, kuten Airbnb, laajentavat majoituksen ohella myös ohjelmapalvelujen yhteistyömalleja. Airbnb:n kautta voi markkinoida ja myydä majoituksen ohella ja rinnalla palveluja, joita esitellään ostettavina elämyksinä. Taideperustaiset elämyspalvelut ovat esimerkiksi galleriakierroksia taiteilijan tai taidehistorioitsijan

kanssa, kaupunkikävelyjä ammattivalokuvaajan kanssa, katutaidemaaalausta graffititaiteilijan kanssa ja matkamuistojen tekemistä käsityöläisen kanssa. Luontuelämyksinä tarjotaan muun muassa opastettuja kävely, pyörä-, kalastus- ja luontoretkiä. Lapissa taiteilijat voisivat tuottaa palveluja, jotka yhdistävät taide- ja luontokokemuksia. Revontulivalokuvaus on jo tällainen palvelu, jonka juuret voidaan yhdistää sekä luontomatkailuun että taideperustaisten palvelujen kehittämiseen. Esimerkiksi maise-mamaalauksen, taidevaelluksen, ympäristötaiteen ja luontovalokuvauksen potenti-aali omatoimimatkailemisessa on kuitenkin suurelta osin hyödyntämättä. Taiteilijoille palvelujen myyminen voi tarkoittaa lisäansiota taiteilijan muuhun työhön lomittuen. Airbnb ei kuitenkaan mahdollista elämyspalvelujen markkinointia Pohjoismaissa toistaiseksi. Elämyspalvelujen markkinoinnissa ja myynnissä voisi tehdä yhteistyötä taidegallerioiden ja hotellien kanssa.

Hotellien veistospuistot

Skånen lähellä Ruotsissa Wanås on merkittävä taidematkailemiskohde, jossa on nykytaidekokoelma veistospuistossa, hotellimajoitusta historiallisessa linnassa ja luomumaatila. Jo 1700-luvulla Wanåsissa on toiminut maitotila, ja nykyään Wanås on yksi Pohjois-Euroopan suurimmista luomumaatiloista. Veistospuisto on saanut alkunsa vuonna 1987. Nyt kokoelmassa on yli 70 teosta kansainvälisiltä taiteilijoilta. Taiteilijat edustavat nykytaiteen isoja nimiä: esimerkiksi Marina Abramović, Tue Greenfort, Dan Graham, Tadashi Kawamata ja Yoko Ono. Mukana on teoksia kahdelta suomalaiselta taiteilijalta, Kari Cavénilta ja Marianna Uutiselta. Linnassa esitetään vaihtuvia näyttelyjä, performansseja ja taiteilijapuheenvuoroja. Missioksi kuvataan, että Wanåsissa taide haastaa yhteiskunnallisia näkemyksiä. Kyseessä on siis nykytaiteen ja taidemaailman toimintatapoja noudattava matkakohde. Hotellimajoitusta on tarjolla linnassa, ja sen markkinoinnissa nostetaan esiin kohteen historia, luonto, nykytaide ja ravintola, jonka raaka-aineet ovat peräisin omalta luomutilalta. (Wanås, 2018.)

Kun Wanåsissa on työskennellyt maailmankuuluja kansainvälisen taidemaailman taiteilijoita, on kiinnostavaa pohtia paikallisuuden ulottuvuutta. Löytyykö samojen taiteilijoiden samanlaisia teoksia eri puolilta maailmaa vai työskentelevätkö taiteilijat paikkasidonnaisesti? Taiteilijathan ovat saaneet taiteilijakoulutuksensa eri vuosikym-

menillä ja heidän taidekäsitteensä ja työskentelytapansa poikkeavat toisistaan. Osa taiteilijoista, joiden koulutus ja työtavat periytyvät modernismin ajalta, käsittelevät teoksissaan heille itselleen merkityksellisiä teemoja heille ominaisilla materiaaleilla ja menetelmillä työskentelypaikastaan riippumatta. Silloin paikallisuuden merkitys katoaa. On mahdollista pohtia, voiko taide tuottaa jopa paikattomuuden tuntua, jos samantyyppisiä teoksia on esillä eri puolilla maailmaa. Taidematkailijoita ja paikallista yleisöä tällaisetkin kohteet toki kiinnostavat. Toisaalta osa kansainvälisistä taiteilijoista tekee monitasoisesti paikkasidonnaisia teoksia ja nostaa esiin esimerkiksi paikallishistoriaa ja paikan tarinoita.

Myös Mallorcaltä löytyy hotelli, jonka konsepti nojautuu puistoalueen veisto- ja ympäristötaiteeseen vanhalla maatilalla: The Es Revellar Art Resort. Hotellin puistoalueella on satoja veistoksia, marmoripylväitä, antiikkia, palmuja ja havupuita. Taidetta ja antiikkia on myös hotellihuoneissa, joista jokaisesta on puistoon johtava kuisti tai terassi. Hotelli on rakennettu 600 vuotta vanhalle maatilalle ja ilme on moninainen: koriste-ruukut, istutukset ja taideteokset muodostavat kokonaisuuden. (The Es Revellar Art Resort, 2018.) Toisin kuin Wanäsin verkkosivuilla, tämän kohteen markkinoinnissa ei nosteta taiteilijoita esiin. Vaikuttaa siltä, että kokoelman hankinnoissa ei ole nojaututtu taidealan asiantuntijoihin, mikä on johtanut eklektisyyteen. Taidemaailman yleisö kokee yleensä kiinnostavaksi sellaiset harkitusti kootut kokoelmat, jotka edustavat kattavasti esimerkiksi tietyn maantieteellisen alueen, ajanjakson tai tyyliuunnan teoksia. Esimerkiksi Lapissa sijaitsevan hotellin on hyvä pohtia, kerätäänkö kokoelmaan Lapissa asuvien taiteilijoiden teoksia vai kansainvälistä taidetta jollakin teemalla tai muulla rajauksella.

*Taiteella
tuotetaan elämyksiä.*

Urkin Piilopirtti ja Hotelli Kakslauttanen investoivat taiteeseen

Suomessa Urkin Piilopirtti Hämeenkyrössä ja Kakslauttanen Saariselällä ovat hotelliyrityksiä, joissa tehdään merkittäviä investointeja kuva-, veisto- ja ympäristötaiteeseen. Molemmat näistä kohteista sijaitsevat luonnon ympäröiminä. Urkin piilopirtin merkittävimpiä asiakasryhmiä ovat kokousvieraat ja yritysasiakkaat, jotka tuovat hotelliin kansainvälisiä yhteistyökumppaneitaan ja järjestävät hotellissa erilaisia tilaisuuksia. Kesällä asiakkaina on myös taideyleisöä. Paikka on valmistunut hotelliksi vuonna 2009. Alun perin se on ollut presidentti Urho Kekkosen vapaa-ajan

kiinteistö. Kakslauttanen Saariselällä on puolestaan revontuli- ja talvimatkailukohde, jonka asiakkaat ovat pääosin ulkomaalaisia.

Hotelli Urkin Piilopirtissä on kuva- ja ympäristötaiteen kokoelma ja käyttötaidetta, kuten valaisimia, verhoja, liinoja ja astiastoja, joista osa on uniikkeja. Huoneissa on kuva- taidetta, taidelaattoja kylpyhuoneissa ja tekstiilitaiteelliset päiväpeitot sängyillä. Teoksilla on erilaisia tarkoituksia esteettis-visuaalisen viihtyisyyden lisäksi. Teokset kertovat alueen luonnosta, historiasta ja tarinoista. Joillakin teoksilla on myös käytännöllinen funktio: esimerkiksi veistokselliset valaisimet ohjaavat asiakkaita eri paikkoihin. Teoskokoelman hankintojen asiantuntijoina on käytetty kuraattoreita ja konsultaatiota on haettu myös taidealan instituutioilta. Vuosina 2008–2010 kuraattorina toimi Lahden museotoimenjohtaja Timo Simanainen ja vuonna 2012 vuonna Suomen Lasimuseon johtaja Heikki Matiskainen. Vuonna 2011 ja vuodesta 2013 alkaen kuraattorina on toiminut kuvanveistäjä-professori Radoslaw Gryta.

Keväisin Urkin Piilopirtissä avataan taidenäyttely, jonka teokset ovat uniikkia taide- teollisuutta ja paikkasidonnaisia installaatioita, valoteoksia ja hyvin moninaisesti erilaisia teoksia. Kuraattori valitsee teokset suunnitelmien perusteella. Näyttely on avoinna kesän ajan, jonka jälkeen teokset jäävät hotellin kokoelmaan. Näyttelyyn peritään pääsymaksu ja siihen järjestetään opastettuja kierroksia. Hotellin liiketoimintasuunnitelma on kuitenkin edelleen keskeneräinen. Taidehankinnat ovat investointeja tulevaisuuden toimintaan, ja teoksilta edellytetäänkin vähintään sadan vuoden käyttöikää.

Urkin Piilopirttiin on hankittu taidetta sekä pitkän linjan ammattikuvataiteilijoilta että nuorilta taiteilijoilta. Yrittäjä Jyrki Sasi on tehnyt yhteistyötä myös taide- ja muotoilualan oppilaitosten kanssa. Sasin mukaan opintoprojektit ovat toimineet hyvin paikkasidonnaisten ja soveltavien teosten suunnittelussa. Sasi on hankkinut teosten suunnittelun tausta-aineiston, kuten kartoituksia ja valokuvia lähialueen luonnosta sekä koulutusta teknisiin ratkaisuihin. Opiskelijat ovat suunnitelleet teoksia opintojensa osana. Sen jälkeen Sasi on tilannut teoksen toteuttamisen heistä joiltakin. Tällainen taiteilijakoulutuksen ja yrittäjän yhteistyö on hyvä malli paikkasidonnaisen ja soveltavan taiteen koulutukseen.

Urkin Piilopirtin Taidesauna on yksi kohteissa, joiden lähtökohtana on ollut kokonaistaideteoksen idea ja tavoite elämyksen tuottamisesta. Taidesaunassa on ITE-taiteilija Mauri Matalan betonista tekemä kalasääksiaiheinen veistos ja maalaus (ks.

Urkin Piilopirtin savusaunan rannassa on laituri, josta voi pulahtaa valoteokseen. Sen suunnittelijat ovat Aba Luostarinen ja Ilse Lindqvist ja toteuttaja Jari Antila. Rannalla vedestä nousee ja laskeutuu Niina Laitosen teos *Veden Venlat*. Kuvat: Hotelli Urkin Piilopirtti.

myös Kallio, 2017). Laiturilla on valo- ja veistotaidetta. Saunojille on tarjolla taidekäsitäytönä tehtyjä pyyhkeitä, uniikki astiasto ja verannalla he voivat istua sohvalla, jonka päällinen on tekstiilitaidetta.

Hotelli Kakslauttasessa on järjestetty Arctic Art Week -tapahtumia jo vuodesta 2003 lähtien. Arctic Art Week on kansainvälinen kuvanveistosymposium, johon on avoin taiteilijahaku. Tapahtuman taustalla on kuvanveistäjä Risto Immonen ja yrittäjä Jussi Eiramon yhteistyö. Immonen on toiminut taidekonsultin roolissa. Yhdessä he ovat laatineet tapahtuman konseptin, joka perustuu puukuvanveistoon ja sen soveltamiseen osaksi arkkitehtuuria, sekä valinneet taiteilijat hakemusten perusteella. Tapahtuma on toteutettu taidemaailman toimintaperiaatteilla, jolloin symposium on taiteilijoiden tapaamisen, verkostoitumisen ja meritoitumisen foorumi. Taiteilijat on kutsuttu Kakslauttaseen siten, että heidän matkakustannuksiaan on korvattu ja he ovat saaneet majoituksen ja ruokailut Kakslauttasessa. Viikon aikana he ovat tehneet puuveistoksia, jotka ovat jääneet osaksi Kakslauttasen kokoelmaa. Tapahtuman teemat ja kohteet ovat vaihdelleet vuotuisasti. Vuonna 2017 tapahtumaan kutsuttiin myös muutamia lappilaisia kuvataiteilijoita, kuten taidemaalareita.

Arctic Art Week -tapahtuman ja muiden teoshankintojen myötä Kakslauttasessa on noin 150 teoksen kokoelma. Osa kuvataiteesta ja taidekäsitäytöstä on tehty tilaustöinä. Lappilaiset taiteilijat Risto Immonen, Paula Suominen, Teuvo Tuomivaara, Essi Korva ja Pertti Saari ovat työskennelleet Kakslauttasessa palkattuina taiteilijoina. He ovat tehneet matkailuarkkitehtuuriin integroituvia taideteoksia. Esimerkiksi Essi Korva

on suunnitellut ja toteuttanut niin sanotun Korsuravintolan koko interiöörin puukuvanveiston keinoin. Ravintolatila on ikään kuin fantasiamaailma, jossa pylvää on veistetty puiksi oksistoinen ja lintuineen. Paula Suominen on toteuttanut seinäteoksia maalaamalla ja mosaiikkitekniikalla, ja Pertti Saari on veistänyt puisia istuimia. Taidekäsityötä ovat muun muassa lukuisat keraamiset valaisimet, joita on tilattu keraamikko Sinikka Häyriseltä.

Vuonna 2017 Kakslauttaseen rakennettiin taidegalleria ja palkattiin Hanna Kress galleristi-kuraattoriksi. Kyseessä on yrittäjän merkittävä investointi taiteeseen matkailupalvelujen osana. Galleria on suunniteltu kuva- ja nykytaiteen esittämiseen. Uusi avaus on taidemaailman näkökulmasta kiinnostava: Lapissa ei ole aiemmin toiminut kaupallista nykytaidegalleriaa, joka saisi asiakkaiksi ulkomaalaisia matkailijoita. Mikäli galleria onnistuu teosten myynnissä, on se lappilaisten taiteilijoiden näkökulmasta hieno avaus.

Arctic Art Week -ta-
pahumassa toteu-
tettuja veistoksia
hotellirakennuksen
pylväisiin. Kuva: Pertti
Turunen.

Paula Suominen seinämosaiikki *Underwater Paradise* (2015) sijaitsee Luhtitalo Mustassa, hotelli Kakslauttasessa. Teos on trencadis-mosaikki, eli ke-raaminen materiaali on rikottu ja koottu uudestaan. Kuvat: Pertti Turunen.

Kakslauttanen Art Gallery on avara ja valoisa näyttely-tila. Kuva: Kakslauttanen Art Gallery.

Matkailuyrittäjän tai taiteilijan intressien kohtaaminen

Matkailuyrittäjillä on erilaisia toimintatapoja taiteen hankkimiseen. Taidehotelliin voidaan kerätä taiteen kokoelma ja matkailuyritys voi toimia taidetapahtuman isäntänä ja tilaajana. Yritys voi myös palkata taiteilijoita ympäristönsä ja palvelujensa suunnittelutiimeihin. Toisaalta matkailuyritys voi olla myös taiteilijavetoinen. Näistä erilaisista toimintatavoista juontuu eriasteista taiteen tila- ja paikkasidonnaisuutta: esimerkiksi yritykseen suunniteltu teos on yleensä tilasidonnaisempi kuin sinne muualta ostettu teos.

Yrityksen erilaisiin toimintatapoihin liittyy erilaisia taiteilijan ansaintakeinoja. Taiteilija voi muun muassa myydä teoksiaan, teosten suunnittelua, ympäristön suun-

	Matkailuyritys taiteen kerääjänä	Matkailuyritys taidetapahtumien isäntänä	Matkailuyritys taiteen tilaajana	Taiteilija suunnittelutiimissä matkailuyrityksessä	Taiteilijavetoinen matkailukohde
Matkailuyrittäjän toimintatapa	Teoskokoelmaan hankintaan paikallista, alueellista tai kansainvälistä taidetta. Yritykseen kootaan taidekokoelma ja sitä hyödynnetään markkinoinnissa.	Matkailuyrittäjä järjestää tai toimii yhteistyötahona tapahtumissa, joihin kutsutaan taiteilijoita työskentelemään: <ul style="list-style-type: none"> • Taidetapahtumat, joihin taiteilijat kutsutaan työskentelemään paikkasidonnaisesti • Taiteilijoita vastaan otetaan residenssiin • Matkakohteessa voidaan pitää näyttelyjä tai järjestää esimerkiksi konsertteja 	Tilausteosten hankkiminen taiteilijoilta: teosten integroiminen matkailuympäristön arkkitehtuuriin ja luonnonympäristöön	Taiteilija toimii ympäristön tai palvelujen suunnittelutiimin jäsenenä.	Taiteilijavetoisissa matkakohteissa taiteilija on itse myös matkailuyrittäjä tai jäsen tiimissä, joka suunnittelee matkailukohteen toimintakonseptin ja ympäristön. Matkailuyritykseen voidaan palkata taiteilija konsultiksi tai kuraattoriksi, joka valmistelee yrityksen taideohjelman taiteilijavetoisesti.
Toimintatavasta juontuva taiteen tila- ja paikkasidonnaisuus	Teokset eivät lähtökohtaisesti ole paikkasidonnaisia, mutta ostopäätökset voidaan kohdentaa teoksiin, jotka ovat paikallisten taiteilijoiden tekemiä tai jotka tavalla tai toisella ilmentävät esimerkiksi paikan henkeä.	Paikkasidonnaisuus riippuu taiteilijasta: teokset voivat olla abstrakteja tai käsitellä taiteilijalle tyypillisiä teemoja paikasta riippumatta. Tapahtuman kuraattori voi kuitenkin teemoittaa tapahtuman ja halutessaan edellyttää paikkasidonnaisuutta.	Teos voi olla paikkasidonnainen monitasoisesti esimerkiksi aihepiiriltään, muodoltaan ja materiaaliltaan. Teokset keskustelevat arkkitehtuurin tai luonnon kanssa ja integroituvat kiinteästi osaksi ympäristöä.	Taide voi integroitua osaksi palveluja ja matkailuympäristöä siten, ettei erillisiä teoksia valmisteta lainkaan. Taiteilijan osaaminen hyödynnetään ympäristön suunnitteluissa ja palveluissa.	
Taiteilijan ansaintakeino	Taiteilija myy teoksen	Taiteilija saa majoituksen, ylläpidon ja mahdollisesti myös matkakorvaukset. Hänelle voidaan antaa myös näyttelykorvaus tai muu vastaava palkkio työskentelyjaksolta.	Taiteilija palkataan työsuhteeseen tai hänen kanssaan tehdään sopimus teoksen ostamisesta.	Taiteilijan palkkaus työsuhteeseen tai hän myy yrittäjälle asiantuntemustaan ostopalveluna.	Taiteilija on itse yrittäjä tai taiteilija palkataan työsuhteeseen konsultiksi tai kuraattoriksi.

nittelua, konsultointia ja taideohjelman asiantuntijatyötä. Taiteilijalta voi ostaa palveluita tai hänet voi palkata matkailuyrityksen työntekijäksi. Taiteilija voi myös itse toimia matkailuyrittäjänä.

Kirjallisuus

- Andrew, E. H. & Andrew-Essien, E. (2013). Arts, Tourism and the Environment: An Overview of Critical Intersections in Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(6), 275–284. Doi:10.5901/mjss.2013.v4n6p275
- Art Hotel Helsinki (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <https://www.facebook.com/ArtHotel-Helsinki/>
- Anttolanhovi (2014). Art&Design Villat – suomalaista designia, taidetta ja arkkitehtuuria. Haettu 15.1.2018 osoitteesta http://anttolanhovi2014.kixit.fi/huviloidensynty_taide
- Granö Beckasin (2018). Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://granobeckasin.com/>
- HotelGalery69 (2018). The hotel, furniture manufactory, art gallery, nature. Haettu 14.3.2018 osoitteesta <http://hotelgalery69.pl/>
- Humppi, M. (2014). *Kammit ja autiotvat: Lapin kairojen kulttuuriperintö*. Jyväskylä: Kirjakaari.
- Kallio, K. (3.4. 2017). Ennen se oli Urho Kekkonen piilopaikka – nyt siitä tulee Etelä-Suomen ensimmäinen taidesauna. *Aamulehti*. Haettu 14.2.20018 osoitteesta <https://www.aamulehti.fi/kotimaa/ennen-se-oli-urho-kekkonen-piilopaikka-nyt-siita-tulee-etela-suomen-ensimmainen-taidesauna-24389183/>
- Kupiainen, J. & Sihvo, H. (1996). Turismi ja kulttuurit nyky maailmassa. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Jobdanto* (s. 293–310). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lüthje, M. (2017) Autenttisuus. Teoksessa J. Edelheim & H. Ilola (toim.), *Matkailututkimuksen avainkäsitteet* (s. 218–223). Rovaniemi: Lapland University Press.
- Sereerat, S., Chantachon, S. & Lao-Akka, S. (2015). Integration of art and culture to develop the hotel business in North-eastern Thailand. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 3(3), 16–19. Haettu 5.2.2018 osoitteesta <http://www.apjmr.com/apjmr-vol-3-no-3/>
- Skwachays (2018). Skwachays Lodge. Aboriginal Hotel & Gallery. Haettu 15.1.2018 osoitteesta <http://skwachays.com>
- The Pfister (2018). Haettu 14.3.2018 osoitteesta <http://www.thepfisterhotel.com>
- Vitlandart (2018). Hotel: Art Residence. Haettu 16.3.2018 osoitteesta <https://www.vitlandart.com>
- Wanås (2018). Haettu 14.3.2018 osoitteesta <http://www.wanas.se/>

Kaavioon on koottu matkailuyrittäjän moninaiset toimintatavat taiteen hankkimiseen sekä näihin toimintatapoihin liittyvä taiteen tila- ja paikkasidonnaisuus sekä taiteilijan ansaintakeino.

Glen Coutts

Being in Place: Environmental art and tourism in Scotland

Figure 1. The Seventeenth Legion. Route 7 NCN, Kilmacolm. Sculpture by David Kemp. Photo: Glen Coutts.

Scotland and Finland: The importance of art in the natural environment

For a small country, Scotland has an extraordinarily varied landscape, ranging from remote islands and wilderness spaces to rich farmland and beautiful coastlines. Indeed, these factors led to Scotland being voted ‘the most beautiful country in the world’ by *Rough Guide* readers, stating ‘Who can deny that these wild beaches, deep lochs and craggy castles are some of the most wonderful and beautiful sights in the world?’ (Rough Guides, 2017). There can be no doubt that the landscape is one of the main attractions that draws so many visitors to the country:

Scotland’s landscape is an essential tourism asset [...] Along with history, heritage and culture, Scotland’s landscape plays an integral role in building desire and inspiration for visitors both domestic and international to travel. [...] The rural experience in Scotland can also help to harness a desire for both physical and spiritual wellness. With connections with both nature and wilderness, Scotland’s rural landscape offer endless opportunities to promote both a physical and mental detox from fast paced living
(Visit Scotland, 2017a, p. 6.)

In some respects, Scotland is similar to Finland, a population of around 5 million people, large areas of sparsely populated land, thriving forestry industry and many lakes (or lochs as they are known in Scotland). We have far fewer saunas per head of population than Finland, but we do value our rich natural heritage every bit as much as the Finns. Despite trying to shake off an unenviable reputation as ‘the sick person of Europe’ (due to historically poor diet and high alcohol consumption) the value of the natural environment is increasingly recognised by Scots and visitors alike for exercise and wellbeing. The landscape, outdoor spaces and related activities are, in both countries, real ‘selling points’ for the tourism industry. While the natural environment and outdoor activity are recognised by the main agency for tourism in Scotland, as major attractions for visitors it must also be remembered that:

Whilst tourists come to Scotland to experience the scenery, landscapes, history and culture, 23% of visitors reported being attracted to Scotland to get away from it all. (Visit Scotland, 2017b, p. 11.)

Of course, there are huge differences between the two countries, not least in language, culture and land mass, but in one respect we have a lot in common; a love and respect for the natural environment and, I suggest, an increasing confluence between art, culture, the outdoor experience and tourism. This is manifest in so-called ‘experience tourism’ in Finnish Lapland and, as I will discuss in this short essay, the trend in Scotland toward art in outdoor and rural places, such as parks and walking or cycling trails, art that is rather different to the kind of public art one might expect to see in cities and towns. It is a phenomenon the potential of which we are only just beginning to tap – the potential benefits of environmental art not only to tourism, but also to physical and mental wellbeing.

Art and public space in Scotland

Glasgow is Scotland’s largest city and its transformation from ‘second city of the Empire’, known for heavy engineering and shipbuilding to *European City of Culture* 1990 and *City of Architecture and Design* 1999 is well known (*The Glasgow Story*, 2017). The city is now recognised as a destination for ‘cultural tourism’ with its architectural and cultural treasures (museums, galleries, public art and green spaces) key attractions for both Scottish and international visitors. Ironically, many of the museums, galleries and buildings were established when Glasgow was at its most prosperous, during the period 1830 – 1914. Visitors to the city today will be able to visit the galleries and parks (there are more than 90 parks) to experience the City’s rich industrial and cultural heritage and almost all are free to enter. Public art in Glasgow plays an important, but often overlooked, role as in many cityscapes. Visitors are more likely to pay attention to the art in public spaces than the locals, for whom it has become so familiar, it goes almost unnoticed. You have to look for public art in cities. While there is a huge variety of public art in Glasgow, ranging from the usual large-scale Victorian bronze commemorative statues of figures (usually men) on horses to small-scale humorous sculptures by contemporary artists (*Community Walks*, 2017) much of it goes unnoticed most of the time. The art works in public spaces are all bound by the physical context in which they are situated; in a city square, by the riverside or on the side of a building.

Since the 1960s, a different trend has emerged, in the realm of public art, that is

not tied up with the urban *context* – environmental art. In this situation works may be made in parks, hills, riverbanks, coastlines or mountains; remote or even completely inaccessible places. This is still public art, it is not confined to a museum or gallery or some private patron's wall. It is art for everybody and the context in which it exists is every bit as important as its urban relative, perhaps more so. There are hundreds, maybe thousands of these works in Scotland, but I will take just one example as an illustration. The work is located in a forest in the north east of Scotland, part of a 'sculpture trail' which was established in 1998, it now consists of more than 20 works of environmental art. *Modern Nature* is a work that contains six aluminium poles (For images, see Google. (2017b), grouped like trees, the work was ordered by the Forestry Commission, described in their report *Connecting People, Art and Environment* as follows:

The sound of the male capercaillie, now extinct from the area, is used to draw attention to sound in the landscape, both natural (wind, birds, insects, water) and man made (planes, cars, machinery). The capercaillie call makes a link with the past history of the area, drawing attention to the impact of people on the landscape. Light is trapped and transformed to power the hidden sound unit. Consequently, the frequency of the bird call is dependent on the amount of sunlight, thus the work constantly responds to natural change in the environment. (2009, p. 5.)

The contrast between this sort of work and that situated in an urban setting is, I hope, clear. To experience this environmental artwork, you need to be active, to walk, hike or climb outdoors; you must be *in the place*. This is a key dimension of environmental art in this essay. In Scotland, partly as a result of the political health and wellbeing agenda, outdoor activities are being encouraged and, in my view, the link between art and tourism is worth much further research and development.

Trails, paths, parks and festivals

Scotland's reputation for green spaces and parks is well known and gardening generally is a very popular hobby in Scotland, but there are situations where the lines between

gardening and art have become quite blurred. Some artists have created stunning gardens that have become tourist attractions in their own right (Finlay, 2018; Jencks, 2009; Sheeler, 2003,). The idea of artists working with nature has a long tradition, but contemporary artists working in the landscape are finding new ways of making connections with the natural environment.

A group called *Sustrans* established the *National Cycle Network* (NCN), a United Kingdom charitable organisation set up more than 40 years ago that aims to promote safe and sustainable transport links across the countries of the UK. It maintains a national network of cycle trails and paths that offer safe transport options. *Sustrans* has become one of the largest patrons of environmental art and art in rural contexts in the UK (Sustrans, 2017). It is not uncommon to come across site specific art as one walks or cycles, as you can see from Figures 1 and 2.

Outdoor sculpture trails and parks have also grown in popularity in Scotland, in addition to the one I mentioned previously at Tyrebagger, for example at *The Trossachs* and *Loch Lomond National Park* (2017), *Loch Ard* (2017) and *Caol Ruadh* (Scottish Sculpture Park, 2017) to mention just a couple. All of this activity points to a clear link between outdoor activity, tourism and art in Scotland, it is something that has developed over the years but that has not necessarily been carefully planned. I believe there is potential, perhaps even an urgency, to coordinate between agencies and to maximise benefits for future generations. There are encouraging signs from the national agencies (*Creative Scotland* and *Visit Scotland*) that this is beginning to happen.

Artists working in the natural environment draw inspiration for many sources, including the history and culture of the place. In one example, the artist Diane McLean used a poem, Alexander Carmichael's *Carmina Gadelica* as her point of inspiration to develop a temporary installation capable of being relocated in different sites within a particular area. It used art, music and poetry to 'say' something about the place. Sounds of a lament and spoken verse immerse the viewer. In this case, as in the others I have mentioned, the viewer has to get to and be *in the place* (Forestry Commission, 2009, p. 10; McLean, 2017).

To conclude this sort of essay, I want to turn briefly to another important phenomenon in Scotland; festivals. There are festivals for music, food, storytelling, comedy and film; you name it and there is probably a festival for it in Scotland. Possibly the best

Figure 2. the Flintstone Flyer. Route 7, NCN, Lochwinnoch.
Sculpture by Dave Halliday. Photo: Cosmo Blake.

known of these is the *Edinburgh Festival Fringe*, the largest arts festival in the world. Given all that I have said about the growth of environmental art, it is surprising to note that the *Environmental Art Festival Scotland* (EAFS), established in 2013, is a relatively recent addition to the festivals calendar. At the time of writing (February 2018) two events have been hosted in the south west of Scotland. The events:

... involved over 50 multidisciplinary environmental art projects which use a local context to explore global issues of environmental consciousness and land. Exploring ways for future living and thinking. (EAFS, 2017)

I have offered just a few examples of the trends that are going on in environmental art related to tourism in Scotland, art trails, art on cycle tracks and walkways, in dedicated parks or in remote locations. A common factor in all of these is that some sort of

human effort is involved; getting to the place, walking or cycling, running or climbing, it is an active engagement with the place. Of course, such phenomena are not unique to Scotland, there are sculpture parks and 'fitness trails' all over the world, but what is interesting from the point of view of this publication is that professionals in art and culture are increasingly recognised as partners with the tourist industry (Visit Scotland, 2017a; 2017b). A challenge will be developing responsible tourism and sustainable art in locations of outstanding natural beauty in a sensitive and ethical manner.

Returning to my theme and the title of this essay 'being in place', environmental art at its best works with, for and through, the natural environment. Intrinsically multi-faceted, it can be large-scale and (relatively) permanent or it can be small-scale and ephemeral, but it is always about being *in place* and never 'out of place'.

References

- Community Walks (2017). Glasgow Clydeside and Govan Public Art Trail. Retrieved from <http://www.communitywalk.com/PublicArtTrailsOnline08>
- Dalziel + Scullion (2001). Modern Nature installation at Tyrebagger. Retrieved from <https://dalzielscullion.com/worksentry/modern-nature/> (video).
- Environmental Art Festival Scotland (EAFS). (2017). *Our Story*. Retrieved from <http://www.eaf.scot/>
- Finlay (2018). The Little Sparta Trust: The Garden of Ian Hamilton Finlay. Retrieved from <http://www.littlesparta.org.uk/home.htm>
- Forestry Commission Scotland. (2009). Connecting people, art and environment. Retrieved from [http://scotland.forestry.gov.uk/images/corporate/pdf/ConnectingPeopleArtandEnvironmentFinal\(2\).pdf](http://scotland.forestry.gov.uk/images/corporate/pdf/ConnectingPeopleArtandEnvironmentFinal(2).pdf)
- Forestry Commission Scotland. (2017). *Tyrebagger*. Retrieved from <http://scotland.forestry.gov.uk/visit/tyrebagger>
- Google. (2017a). Environmental Art Festival Scotland (images). Retrieved from <https://www.google.co.uk/search?q=Environmental+Art+Festival+Scotland&source=lnms&ctbm=isch&csa=X&ved=0ahUKEwjsgPT1h8bZAhWJMd8KHTnlCS4QAUICygC&biw=1990&bih=1198&dpr=2>
- Jencks, C. (2009). *The garden of cosmic speculation*. London: Francis Lincoln Ltd.
- Scottish Sculpture Park. (2017). Scottish Sculpture Park at Caol Ruadh. Retrieved from <http://>

- www.scottishsculpturepark.com/sculptors.php
- McLean, D. (2017). *Legend: Four hillsides, highlands of Scotland*. Retrieved from <http://www.dianemaclean.co.uk/commission/82/legend>
- Rough Guides (2017). The most beautiful country in the world – as voted by you. Retrieved from <https://www.roughguides.com/gallery/most-beautiful-country-in-the-world/>
- Sheeler, J. (2003). *Little Sparta: The garden of Ian Hamilton Finlay*. London: Francis Lincoln Ltd.
- Sustrans. (2017). *Art on the National Cycle Network*. Retrieved from <https://www.sustrans.org.uk/ncn/map/national-cycle-network/art-network>
- Sustrans art trails. (2017). *Browse routes (art trails)*. Retrieved from <https://www.sustrans.org.uk/ncn/routes?region=All&ctype=330>
- The Glasgow Story (2017) Second City of The Empire: 1830s to 1914 – Modern Times. Retrieved from: <http://www.theglasgowstory.com/story/?id=TGSD0>
- The Trossachs and Loch Lomond National Park. (2017). Loch Ard Sculpture Trail. Retrieved from <http://www.trossachs.co.uk/sculpture-trail.php>
- Visit Scotland. (2017a). Insight Department: The key facts on tourism in 2016. PDF Retrieved from http://www.visitscotland.org/pdf/Tourism_in_Scotland_2016.pdf
- Visit Scotland. (2017b). Insight Department: Trends 2018. PDF Retrieved from http://www.visitscotland.org/research_and_statistics/trends_and_insights.aspx

Maria Huhmarniemi

Porotaide turistitaiteena

Turistitaiteella tarkoitetaan matkamuistoja, jotka on tehty ensisijaisesti miellyttämään asiakasta ja joiden suhde alkuperäiseen kulttuuriin on ohentunut (Graburn, 1976). Tässä luvussa pohdin, onko ympäristötaiteessa vastaavaa turistitaiteen kenttää, ja jos on, mikä on sen merkitys matkailun kehittämisessä. Olen sivunnut aihetta aiemmin porotaide-käsitteen avulla (Huhmarniemi, 2013).

Porolla on keskeinen merkitys Lapin matkailussa. Porot ovat eräänlainen nähtävyyksien maanteiden varsilla kuin matkailukohteiden piha-aitauksissa. Poroista otettuja valokuvia jaetaan sosiaalisessa mediassa, mikä tukee matkailumarkkinointia. Monissa maissa lapsille kerrotaan joulupukin kulkevan porojen vetämällä reellä, joten porot ovat olennainen osa erityisesti joulumatkailupalveluja. Siten Rovaniemellä, jossa nojaututaan jouluaiheisiin mielikuviin ja tarinoihin, poroilla on iso symboliarvo. Lapin suurimmissa matkailukeskuksissa, kuten Levitunturilla ja lumihotelleissa poroilla ei sen sijaan ole yhtä isoa roolia. Niitä käytetään enemmän pienissä matkailuyrityksissä, joissa yhdistetään monia paikallis- ja luontaiselinkeinoja. (Huhmarniemi, 2013.)

Monet Lapissa asuvat taiteilijat ja saamelaistaiteilijat käyttävät poron nahkaa, karvaa ja luuta taiteensa materiaaleina ja poroa teostensa aiheena käsitellessään omaa kulttuuriaan ja ympäristöään. Olen pohtinut, voiko poroa ja poronhoitokulttuuria käsitellä taiteessa ilman, että teokset tulisivat osaksi Lappi-brändiä. Olen myös perustellut poroaiheen merkitystä paikallisille taiteilijoille ja yleisölle. (Huhmarniemi, 2013.) Porot ilmentävät kuvataiteessa paikallisuutta ja pohjoista luontoa saaden nykykulttuurissa uusia merkityksiä (Ylimartimo, 2010).

Poroaihe on ilmeinen symboli lappilaiselle kulttuurille, kun taas poronhoitoalue on maantieteellisesti paljon laajempi mukaan lukien Venäjän ja Mongolian poronhoitokulttuurin. Poroaihetta on käytetty muun muassa monissa vaakunoissa. Suomessa Kuusamon vaakunassa on punaisella taustalla hopeinen juokseva poro, jonka yläpuolella on kultaiset revontulet. Inarin vaakunassa poro ja kala liittyvät yhteen poronsarviseksi kalaksi. Ruotsissa poro esiintyy Norbottenin läänin tunnuksessa sekä Arvidsjaurin, Jällivaaran ja Piittimen kunnan vaakunassa. Venäjällä poro esiintyy ainakin Luujärven ja Norjassa Vesisaaren vaakunassa. Kuten vaakunoissa, myös taiteessa, poro esiintyy aiheena ja identiteettisymbolina laajalla maantieteellisellä alueella. Tässä esseessä keskityn kuitenkin Suomen Lappiin.

Onko matkailulavasteiden ja porotaiteen arkipäiväistyminen lappilaiseksi nykykulttuuriksi kestävä kehitystä?

Robin-poro Jounin kaupan edessä. Kuva: Maria Huhmarniemi

Onko suurin patsas vetovoimaisin nähtävyys?

Kun ajaa autolla Rovaniemeltä Sinettään päin, tienvarsimainoksessa lukee: ”Näe maailman suurin poro.” Kyseessä on Jounin kaupan mainos, jossa viitataan isokokoiseen veistokseen kaupan parkkipaikalla Äkäslompolossa. *Robin*-poron on veistänyt oululainen taiteilija Kimmo Takarautio, jonka teokset ovat ITE-taide-henkisiä. Poro-veistos on noin kolmen metrin korkuinen, mikä sopii parkkipaikan mittakaavan. Se toimii nähtävyytenä: turistiryhmät kuvaavat poroa, jonka sarviin on kaiverrettu ”Jounin kauppa”. Kyse on kaupan markkinoinnista, ja tässä tarkoituksessa veistos vaikuttaa toimivan hyvin: turistit valokuvaavat *Robinia* ahkerasti ja kaupassa on myynnissä lukuisia oheistuotteita.

Hanna Kanto: *Sumu*,
2014, akryyli kan-
kaalle 65 cm x 65 cm.
Kuva: Hanna Kanto.

Robin on kooltaan iso mutta huomattavasti pienempi kuin maailman suurin hirvipatsas. Kymmenen metriä korkea *Iso hirvi* sijaitsee Norjassa valtatie 3:n varrella Oslon ja Trondheimin puolivälissä. Teoksen suunnittelija on taiteilija Linda Bakke ja tilaaja Norjan tielaitos. Teos on valmistettu Kiinassa ruostumattomasta teräksestä vuonna 2015. Patsaan tarkoituksena on ehkäistä liikenneonnettomuuksia katkaisemalla ajomatkan monotonisuus ja houkuttelemalla ajajia tauolle. (Kjølberg, 2015.) Maailman toiseksi suurin hirvipatsas on vain vähän norjalaista sisarustaan pienempi. Veistos *Mac the Moose* on teräksestä ja betonista valmistettu veistos Kanadassa. Se on vuonna 1984 valmistunut 9,8 metriä korkea matkailunähtävyys.

Julkisella taiteella on imagollinen merkitys matkailulle. Se havainnollistuu esimerkiksi New Yorkin *Vapaudenpatsaassa* ja koko Brasilian symbolissa eli *Kristus Vapauttaja* -patsaassa Rio de Janeirossa. Nämä patsaat ovat vetonauloja, jotka houkuttelevat matkailijoita näkemään ne omin silmin. Keskeisenä ilmaisukeinona on veistoksen iso koko, kuten hirvi-patsaissa. Iso koko ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen ilmaisukeino silloin, kun paikalle halutaan rakentaa identiteetti taideteoksella. Ympäristötaiteen sekä veisto- ja installaatiotaiteen ilmaisukeinoja ovat ainakin teoksen muotokieli, tilallisuus, materiaali, väri ja tekstuuri. Taiteilijan tunnettavuus on myös yksi merkittävä tekijä: taidematkailijat haluavat nähdä ihailmiensa taiteilijoiden teoksia.

Jääkarhu on poroa vastaava ikoninen symboli arktiselle alueelle. Se symboloi arktista aluetta ja taistelua ilmastonmuutosta vastaan. Taide- ja luonnonsuojelutapah- tumissa lumesta tai jäätä veistetyt sulavat karhut konkretisoivat ilmastonmuutosta. Jääkarhuveistokset toimivat kuitenkin myös kaupunkien symboleina esimerkiksi Kanadassa Cochranen ja Churchillin kaupungeissa (ks. esim. Moore, 2016). Lisäksi lasikuituisia jääkarhupatsaita löytyy eläintarhoista: kuten Lontoon ja Kansas Cityn eläintarhoista. Cochranen kaupungin jääkarhun nimi on *Chimo*, ja Lontoon eläintarhassa on *Boris*-karhu. Nimeäminen korostaa veistoksen maskottimaisuutta, ja todennäköisesti vierailijat voivat myös ostaa pienoispatsaita tai pehmoeläimiä matkamuistoiksi.

Onko Lapissa muita poroa vastaavia symboleita, joita nostetaan matkailunähtävyyksiksi? Atlas obscura on verkkosivusto, jossa nostetaan esiin epätavallisia nähtävyyksiä. Pohjois-Suomesta ja Ruotsista esitellään tällä sivustolla kymmenkunta kohdetta. Inarista kuvataan Siida-museo ja Pielpajärven erämaakirkko, Saariselältä Kakslauttanen ja Pellosta Oranki Art -ympäristötaidemetsä. Kittilästä esitellään

Halipuu-metsä, joka sijaitsee Levin läheisyydessä ja jonka metsänomistaja on päättänyt säästää hakkuilta. Pohjois-Ruotsista on esillä muun muassa Jukkasjärven lumi-hotelli ja Treehotel Bodenissa. Pienestä Lovikan kylästä on esillä 3,5 metriä korkea villainen lovikka, jonka kyläyhdistyksen naiset ovat neuloneet. Pohjois-Norjasta Vardøsta löytyy nykytaiteen keinoin tehty muistomerkki noitavainojen uhreille. Sen ovat toteuttaneet yhteistyössä arkkitehti Peter Zumthor ja kuvanveistäjä Louise Bourgeois osana Norjan Kansallisten Matkailuteiden hanketta. Näissä esimerkeissä taide ja kulttuuriperintö ovat merkittäviä tekijöitä.

Porotaiteen tarina Rovaniemellä

Rovaniemeä voi pitää porotaiteen keskuksena. Sen juuret ovat jo Alvar Aallon poronsarvi-asemakaavassa, jonka ansiosta keskustan kartalle piirtyy poron pää. Viheralueiden reunustamat liikennealueet muistuttavat poron sarvia, kun tiet ja Ounas- ja Kemijoki rajaavat poron turvan. Keskusurheilukenttä muodostaa poron silmän. Sieltä löytyy kaupungin uusin arkkitehtoninen maamerkki eli vuonna 2015 valmistunut katsomo ja monitoimirakennus Railo. Railoa on tituleerattu poron silmäripsiksi, mikä sitoo hauskaasti poronsarviasemakaavan nykypäivään.

Poronsarviasemakaava oli yksi syy siihen, että Rovaniemellä päätettiin vuonna 2008 investoida poroiheeseen veistotaiteeseen hankkimalla niin sanottu *Pororaito* Kaupunginkirjaston, Lappia-talon ja kaupungintalon puistoalueelle eli Kansalaistorille. Pororaito tarkoitti poroiheisten tilausteosten sarjaa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä taiteella kaupunkiympäristön viihtyisyyttä Rovaniemellä. Upi Kärrin tekemä *Joulumaan porot* -teos (1996) Rovaniemen lentokentällä viitoitti tietä poroiheeseen. Sen ilmaan hyppäävien porojen figuurista on tehty Rovaniemen matkailun tunnus. Hyppäävät porot esiintyvät logossa, pinsseissä ja kaupungin sisäisen liikenteen busseissa. Maailmalta puolestaan otettiin vaikutteita kiertävästä taidetapahtumasta Cow Parade, jossa turisteja ilahdutetaan taiteilijoiden värikkääksi maalaamalla lehmillä. Tapahtuma valtaa kaupunkien kadut ja puistot siirtyen vuosittain kaupungista toiseen.

Rovaniemelle hankittiin Pororaito-hankkeessa poroiheisia veistoksia lappilaisilta taiteilijoilta Risto Immoselta, Teuvo Tuomivaaralta ja Sauli Miettuselta. Tom Engblomin veistospari *Oonko mie tiellä* (2008) on sarjan humoristisin teos. Se muistuttaa sukulaistaan

Taiteilija Martin Wickströmin maalaamat lehmät ovat olleet esillä Tukholman Cow Parade -tapahtumassa vuonna 2014. Kuva lehmistä on kuitenkin on vuodelta 2009, jonne lehmät on sijoitettu pysyvästi esiin. Näiden kahden lehmän maalauksen sponsori Cow Parade -tapahtumassa oli silloinen öljy-yhtiö OK. Kuva Bengt Oberger, Wikimedia Commons (<https://creativecommons.org/licenses/by/3.0>).

Tom Engblomin veistospari *Oonko mieltiellä* (2008). Kuva: Antti Huhtala.

betoniporsasta, jota käytetään tien sulkemiseen. Engblomin betoniporot viittaavat siihen, missä poroja yleensä tapaa: maantiellä, jossa ne sanamukaisesti ovat matkantekijän tiellä. Humoristisuudellaan Engblomin teos kiinnittyy nykytaiteen ilmaisutapoihin. Pororaito-veistoskokonaisuuden toteuttamisen jälkeen Rovaniemen kaupunkiin hankittiin teos Saaren sarvi (2011), jonka on suunnitellut kuopiolainen taiteilija ja teollinen muotoilija Risto Pentikäinen. Se on pystytetty Saarenkylän kiertoliittymään.

Porotaide on käsite, joka on otettu käyttöön Rovaniemellä kritisoimaan julkista taidetta, joka tähtää pikemminkin Lappi-brändin tukemiseen kuin taiteelliseen kiinnostavuuteen. Termin takana on kuvataiteilija Mark Roberts, joka teki vuonna 2012 tarroja, joissa varoituskolmion sisällä on poroa piirtävä käsi. Tarrassa on teksti: ”Sano ei porotaiteelle”.

Porotaiteella Roberts viittaa paitsi poroon teoksen aiheena myös julkiseen taiteeseen, joita ei ole hankittu ammattitaiteilijoilta. Esimerkiksi Arctic Light -hotellin edessä sijaitsevat *Jääkarhu* ja *Bella*-poro havainnollistavat, mitä Roberts porotaiteella tarkoitti. Hotellin tilaamat veistokset on tehnyt forssalainen moottorisahuri Mikko Virkkula. Hän tekee puusta tilaustöinä eläinaiheisia veistoksia. Teokset ovat siis hotellin tilaamia ja niiden tarkoitus on tukea hotellin brändiä. Katukuvassa ne ovat irrallisia ympäristöstään toisin kuin julkinen taide, jossa taiteilijat pyrkivät saavuttaman vuoropuhelua arkkitehtuurin ja teoksen välille. Porotaiteena voidaan pitää

Mark Robertsin "Sano ei porotaiteelle" -tarra sekä Arctic Light -hotellin edessä sijaitseva *Bella*-poro. Kuvat: Maria Huhmarniemi.

myös Santa Parkin tienvarteen vuonna 2017 ilmestyneitä valoveistoksia, vaikka niiden muoto muistuttaakin saksanhirveä.

Rovaniemen porotaide palvelee ulkomaalaisia matkailijoita. Upi Kärrin *Joulumaan porot* hyppäävät taivaalle kuten englantilaisissa joulusaduissa ja Arctic Light -hotellin jääkarhu tuottaa arktista brändiä, vaikka jääkarhuja ei Lapissa olekaan. Turistin ei oleteta erottavan poroa ja saksanhirveä toisistaan.

Rovaniemen kuvataiteilijat eivät ole olleet yksimielisiä siinä, että Rovaniemen julkisen taiteen tulisi esittää poroja tai siitä, että Rovaniemeä brändätään joulupukin ja porojen avulla. 2000-luvun alussa Rovaniemellä toimikin Eemil Karilan ja Kalle Lampelan työryhmä Contemporary Santa Claus Artists Association (C.S.C.A.A.). He tekivät muun muassa jouluaihetta ironisoivia maalauksia. C.S.C.A.A -työryhmä on tehnyt yhden julkisen veistoksen Rovaniemelle. *Mr Confectioner* (2007) sijaitsee Lapin yliopiston takametsässä. Se on joulupukkia muistuttava betoniveistos, jonka kautta taiteilijat ovat nostaneet esiin muun muassa massakulttuurin, kapitalismin ja uusliberalismin teemoja. Heidi Hänninen on tehnyt samaiseen yliopiston takametsään veistoparin *Mr Confectionerille*. Se on *Kaatumaton – Kommunismin ja Kapitalismin muistomerkki* (2013). Betoniveistoksen aiheena on Neuvostoliiton aikainen pallokasvoinen ja suurisilmäinen nukke Nevaljashka, joka edustaa Neuvostoliitossa syntyneille sukupolville heidän elämänsä ensimmäistä leikkikalua. Se edustaa kommunistista systeemiä, jonka piti olla kaatumaton. Sijaitessaan syrjässä keskikaupungilta näillä teoksilla ei kuitenkaan ole vaikutusta Rovaniemen matkailukapunkina.

Julkisen taiteen kävelyreitit voisit tuotteistaa matkailupalveluiksi.

Kaiken kaikkiaan Rovaniemellä on monta poroiheista taideteosta, joiden tekijät ovat ammattitaiteilijoita ja jotka ovat taiteellisesti korkeatasoisia. Niidenkin merkitys Rovaniemen matkailulle on kuitenkin vähäinen, koska teoksia ei nosteta esiin matkailumarkkinoinnissa. Porotaiteen kävelyreitti tulisi tuotteistaa ja esitellä yhtenä avoimena matkailupalveluna, mikäli teosten tarjoama lisäarvoa haluttaisiin hyödyntää.

Porotaiteen autenttisuus, kulttuurinen kestävyys ja taiteellisuus

David Humen (2013) mukaan matkailu vaikuttaa väistämättä kohdealueen elämään ja paikallisten ihmisten maailmankuvaan. Se vaikuttaa myös taiteeseen. Turistitaiteen käsitteen taustalla on keskustelut matkamuistojen taidetyyleistä sekä siitä, tuhoako turismi matkailukohteen alkuperäisen kulttuurin ja ympäristön (Hume, 2013). Kun käsityötä tai taideteosta nimitetään turistitaiteeksi, kyseenalaistetaan sen taiteellinen arvo ja kulttuurinen autenttisuus. Humen (2013) mukaan käsityön ja taiteen muutoksen matkamuistotaiteeksi voi kuitenkin nähdä prosessiksi, jossa artefaktit alkavat palvella uusia tarkoituksia ja samalla uudistaa perinteistä kulttuuria. Matkamuiston tehtävänä on yhdistää matkailija isäntään ja matkakohteeseen tai matkailijat toisiinsa (Hume, 2013).

Olenainen kysymys on, voivatko matkailupalvelut, matkailukohteiden taide ja niin sanottu turistitaide olla kulttuuria kestäväällä tavalla säilyttäviä ja uudistavia. Kupiainen (1996) kuvailee, että matkailun myötä syntyvä turistitaide voi synnyttää kokonaan uuden paikallisperinteen muodon, kun matkailijoille tehdyistä ympäristöistä ja teoksista tulee osa paikallista arkea ja kulttuuria. (Kupiainen, 1996). Matkailijoita varten tehdyt epäautenttiset ympäristöt ja tuotteet muuttuvat vähitellen nykykulttuuriksi: esimerkiksi Euro-Disneyland ranskalaiseksi kulttuuriksi (Kupiainen & Sihvo, 1996). Samalla tavalla lentävästä porosta on tullut Rovaniemen symboli *Joulumaan porot* -teoksen myötä ja rovaniemeläiset kertovat usein olevansa kotoisin joulupukin kotikaupungista. Voidaan kuitenkin pohtia, onko tällainen kulttuurinen ilmiö, jossa epäautenttiset ympäristöt ja tuotteet arkipäiväistyvät nykykulttuuriksi, kestävää kehitystä?

Kulttuurisen kestävä kehityksen käsitteellä tarkoitetaan muun muassa kulttuurin elävyyttä, kulttuuriperinteen ja historian läsnäoloa nykykulttuurissa sekä ihmisten osallisuutta oman kulttuurinsa ja kulttuuriympäristönsä tekijyyteen (ks. esim. Siivonen, 2006,

2009). Ihmisten on voitava tunnistaa omat juurensa ja oma kulttuurinsa elinympäristönsä. Tästä näkökulmasta teokset, joissa taiteilijat käsittelevät poroa ja poronhoitokulttuuria osana omaa elämänpiiriään ja kulttuuriaan tai omasta kiinnostuksestaan poronhoitoa kohtaan, poikkeavat merkittävästi teoksista, joita yrittäjät ja kaupunkien päättäjät tilaavat kuvittamaan kaupungin tai matkailukeskuksen imagoa ja tukemaan vetovoimaisuutta ja kaupankäyntiä. Teoksen aiheesta ei voida päätellä teoksen vaikutusta kulttuuriseen kestävään kehitykseen. Toisessa kontekstissa poroaiheinen taide on nimenomaan kulttuurisesti kestävä, kun se toisaalla näyttäytyy turistitaiteena. Jopa sama teos voi olla kulttuurisesti kestävä tai kestämaton sijaintipaikastaan riippuen. Esimerkiksi on ymmärrettävää, että kaupan parkkipaikalle tilataan *Robin*-poron kaltainen teos, jonka tarkoitus liittyy markkinointiin, mutta rakennustaiteellisesti merkittävän ja historiallisesti arvokkaan rakennuksen edessä vastaavan teoksen sijainti olisi kyseenalainen.

Teoksen taiteellinen arvo ja taiteellisuus ovat vaikeasti sanallistettavia piirteitä. Ne ovat kuitenkin asioita, joita taiteilijat, muotoilijat ja kuvataideopettajat opiskelevat alansa perusasioina. Monet poro- ja jääkarhupatsaista on muotokieleltään lapsenomaisia ja jäykkiä, kun toiset tavoittavat aiheensa realistisesti. Pääsääntöisesti patsaissa, jotka on tehty turistitaiteeksi, ei hyödynnetä modernistisen veistotaiteen muotokieltä eikä nykytaiteen ilmaisukeinoja. Julkisen taiteen ja ympäristötaiteen potentiaaliset vaikutukset matkailijan arkkitehtoniseen tilakokemukseen, luonnon herkistyneeseen havainnointiin, historian läsnäolon ymmärtämiseen ja tarinan jakamiseen eivät toteudu. Patsaat eivät myöskään houkuttele Lappiin taidematkailijoita. Sen sijaan ne voivat kuitenkin toimia paikan symboleina, ohikulkijan ilahduttajina ja viihtyisyyden lisääjinä teoksesta riippuen. Taiteen tuntijat, kuten taidematkailijat, voivat suhtautua niihin välinpitämättömästi, ironisesti tai kriittisesti.

Lähteet:

- Graburn, N. (1976) Introduction: Arts of the Fourth World. Teoksessa N. Graburn (toim.), *Ethnic and tourist art* (s. 1–32). Berkeley: University of California Press.
- Hume, D. L. (2013). *Tourism art and souvenirs: The material culture of tourism*. Routledge Advances in Tourism. Oxon: Routledge.

- Huhmarniemi, M. (2013) Porotaide – Nykytaidetta, kaupunkitaidetta ja Lapin matkailumarkkinointia. *Tabiti 4/2013*. Haettu 6.2.2018 osoitteesta <http://tahiti.fi/04-2013/dossier/porotaide-%E2%80%93-nykytaidetta-kaupunkitaidetta-ja-lapin-matkailumarkkinointia/>
- Kjolberg, T. (2015). The World's Biggest Elk Statue – In Norway. *Daily Scandinavian*. Haettu 5.2.2018 osoitteesta <https://www.dailyscandinavian.com/the-worlds-biggest-elk-statue-in-norway/>
- Kupiainen, J. (1996). Antropologinen taiteentutkimus. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto* (s. 164–183). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kupiainen, J. & Sihvo, H. (1996). Turismi ja kulttuurit nykymaailmassa. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto* (s. 293–310). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Moore, S. (2016, 8. tammikuuta). Town fundraising to replace crumbling Chimo. *Timmins Press*. Haettu 15.3.2018 osoitteesta <http://www.timminspress.com/2016/01/08/town-fundraising-to-replace-crumbling-chimo>
- Siivonen, K. (toim.) (2006). *Kulttuurista kestävyttä*. Helsinki: Ethnos.
- Siivonen, K. (2009). Osallistava kulttuurituotanto: pohdintaa kulttuurisesta kestävydestä. Teoksessa M. Grahn & M. Häyrynen (toim.), *Kulttuurituotanto: kehykset, käytäntö ja prosessit* (s. 62–81). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ylimartimo, S. (2010). Taiteilee porojen kanssa. Kuluneita kliseitä vai myyttisiä voimahahmoja. Teoksessa Toim. T. Hautala-Hirvioja & S. Ylimartimo (toim.), *Nyt: Lapin taiteilijaseura 20 vuotta* (s. 89–96). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

03 TAIDEMAAILMAN JA TAITEILIJAN NÄKÖKULMA

Maria Huhmarniemi & Timo Jokela

Ympäristötaide taiteilijan soveltavana ja integroituna osaamisena

*Ympäristötaiteessa
ei ole kyse vain taidete-
oksen sijoittamisesta ulos
luontoon, vaan itsenäisestä
taidemuodosta. Ympäristö-
taide on paikkakokemuksen
syventämistä.*

Kuvanveistotaide laajenee tila- ja ympäristötaiteeksi

Vaikka ympäristötaide on jo vakiintunut taidemuoto, on sen synty ymmärrettävissä kuvanveistotaiteen jatkeena. Kuvanveistotaiteessa teos on perinteisesti hahmotettu itsenäiseksi kokonaisuudeksi, joka on parhaimmillaan neutraalissa tilassa, kuten valkoisessa galleriassa tai kaupungin aukiolla. Teoksen aihe, se mitä tai ketä teos esitti, oli aluksi keskeinen tekijä. Myöhemmin, modernismin aikakaudella eli 1900-luvulla, abstraktit eli ei-esittävät teokset ymmärrettiin ilmaisevan yleismaailmallista ja universaalia muotoa teoksen aiheena. Teosten ympäristö-, paikka- tai tilannesuhteilla ei juurikaan ollut merkitystä. Modernismin aikakaudella taide käsitettiin lähes riippumattomaksi myös muista yhteiskunnallisista tekijöistä. Hyvä taide oli taidetta taidemaailmaa varten, eikä

se sitoutunut alueellisiin, paikallisiin tai poliittisiin tarkoituksiin. Modernit veistokset tosin täyttivät kaupunkien aukioita ja arvokkaiden rakennusten edustoja kuten perinteiset esittävät veistokset aiemmin. Ympäristötaiteessa ei kuitenkaan ole kyse tällaisesta teosten ulos sijoittamisesta.

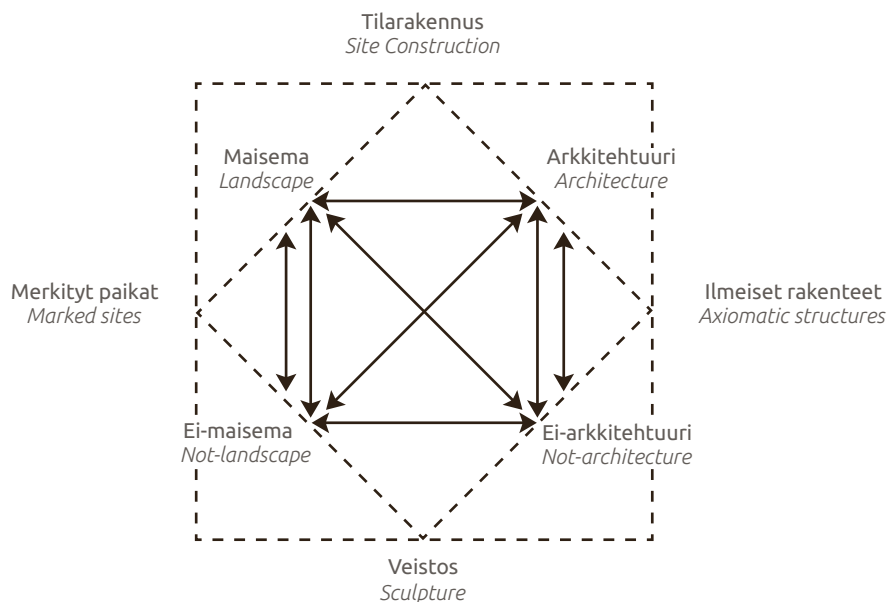
Taidemaailmassa heräsi huomio kuvanveistotaiteen yhteiskunnallisiin sidoksiin ja teosten sijoituspaikkojen merkityksiin 1980-luvulla osana postmodernismia (Lippard, 1997; Lacy, 1995a; Gablik 1991, 1995; Jokela 1996). Taidehistorioitsija Rosalind Krauss (1989) kutsuu tätä kuvanveiston murrosta kuvanveiston laajentuneeksi kentäksi (Krauss, 1989). Hän on hahmottanut kuvanveiston laajentuneen kentän suhteita kaaviossa, jonka hän julkaisi jo vuonna 1979. Teosten sijoituspaikkoina ovat joko maisema luonnonympäristössä tai tila osana kaupunkiarkkitehtuuria. Krauss tyypittelee teoksia jakaen ne arkkitehtuurisiin tilainterventioihin, merkittyihin paikkoihin ja tilarakennelmiin. Kaupunkitilaan suuntautuviissa interventioissa korostuu arkkitehtoninen tilakokemus, kun taas maisemassa olevia pysyviä tai väliaikaisia maa- ja ympäristötaideteoksia luonnehtii paikkojen merkitseminen. Lapissakin on useita teoksia, joilla on vahva suhde sijoituspaikkoihinsa ja jotka toimivat joko paikan merkitsijöinä tai arkkitehtuurisina interventioina Kraussin esittämän kuvanveiston laajentuneen kentän mukaisesti. Näitä teoksia voidaan kutsua ympäristötaiteeksi (kuviot 1).

Ympäristötaide itsenäisenä kuvataiteen muotona syntyi 1960- ja 1970-luvulla, jolloin maa- ja performansitaiteilijat ryhtyivät tekemään taideteoksia gallerioiden ja taidemuuseoiden ulkopuolella. Aluksi he tekivät modernismin mukaisia minimalistisia muotoja ja symboleja sekä suuressa mittakaavassa maansiirtokonein että katovana pienimuotoisena taiteena lehdistä, oksista ja muista luonnonmateriaaleista. Ympäristöestetiikan tutkija Malcom Andrewsinkin kuvailemana tällaiset ympäristötaideteokset eivät ole objekteja vaan pikemminkin koskemattoman ja taiteilijan koskettaman ympäristön suhteita (Andrews, 1999, s. 204). Ympäristötaiteessa merkitys syntyy suhteessa teosta ympäröivään tilaan ja luontoon. Teos ei ole vain ulos sijoitettu taideobjekti vaan se saa merkityksensä ympäristönsä kautta – ja vieläkin enemmän, se luo itse ympäristön luonteen.

Ympäristö on hyvin laaja käsite ja siksi monet taiteilijat ja tutkijat käyttävät apunaan paikan käsitettä. Ympäristötaiteilija ja professori Timo Jokela (1997) on analysoinut ympäristöön sijoitetun taiteen suhdetta tarkastellen, onko teos luonteeltaan paikkaa hallitseva, siihen sopeutuva vai sen määrittelemä. Jokelan mukaan

Kuvio 1. Roslind Kraussin (1989) niin sanottu kuvanveiston laajentunut kenttä suomenkielisillä käsitteillä ja lappilaisilla esimerkkiteoksilla.

Kuvanveiston laajentuneen kentän kuvioissa arkkitehtoninen kaupunkitila on oikealla ja luonnon ympäristön maisema vasemmalla. Kuvioin yläosa kuvaa teoksia rakennetun ja luonnonympäristön välitilassa. Kaija Kiurun Maan kansi (2003) on tällainen maisemointiteos Pallastunturilla. Kuva: Kaija Kiuru.

Käsite Axiomatic structures, eli ilmeiset rakenteet, viittaa perusmuotoihin teosten aiheena. 1960- ja 70-luvuilla monet ympäristötaideteokset ja maataideteokset olivat muodoiltaan palloja, neliöitä, viivoja ja niin edelleen. Kain Tapperin teos Vuorten synty (1988) on luonteeltaan Kraussin tarkoittama arkkitehtuurinen tilainterventio. Se koostuu kivilohkareista. Teos ikään kuin nousee maasta Kansalais-torilla Rovaniemellä. Kuva: Arto Liiti.

Hannele Kyylänpään veistos Äiti-Lappi (1989) Rovaniemellä on ilmaisutavaltaan veistotaidetta. Kuva: Arto Liiti.

Timo Jokelan teos Litus repromissiosis – luvattu ranta (2000) Pykeijassa Norjassa on tehty vuoroveden paljastamalle hietikolle. Muotojen lähtökohtana ovat läheisen kirkkotuvan ovesta löytyneet puumerkit. Muutaman tunnin kuluttua vesi nousee ja huuhtoo suuret piirroksiset pois. Kraussin kuvailemat teokset merkityt paikat -kategoriassa ovat tällaisia pysyviä tai katoavia maataideteoksia, jotka sanan mukaisesti merkitsevät paikan. Kuva Timo Jokela.

ympäristötaide-käsitteellä tarkoitetaan sellaisia ulkotiloissa sijaitsevia teoksia, jotka ovat muotokieleltään paikkaan sopeutuvia tai paikan määrittelemiä. Rajatuimmassa ympäristötaiteen määrittelyssä käsitteellä tarkoitetaan vain teoksia, joissa sekä muoto, materiaali ja tekotapa perustuvat paikan fyysisiin ulottuvuuksiin ja yhteisön paikalle antamiin sisällöllisiin merkityksiin. Tällöin ympäristötaide tarkoittaa teoksia, jotka on tehty kokonaan tai suurelta osin paikalle ominaisista materiaaleista, kuten maa-aineksista, kivistä, kasveista, puusta, lumesta ja niin edelleen. (Jokela, 1997.) Kuvanveiston laajentuneessa kentässä (kuvio 1) tällaista ympäristötaidetta määritellään merkityiksi paikoiksi ja tilarakennelmiksi. Raja ympäristötaiteen ja ulkotiloissa sijaitsevan muun julkisen taiteen välillä on kuitenkin liukuva.

Yhteisötaide- ja installaatiotaide vaikuttavat ympäristötaiteeseen

1980-luvulla julkiseen taiteeseen nousi uusi lähestymistapa, josta on englanniksi käytetty nimitystä new genre public art, eli uusi julkinen taide. Siinä taiteilijat käsittelevät teoksissaan yhteiskunnallisia haasteita jossakin yhteisössä ja paikassa osallistaen paikallisia toimijoita mukaan taiteen tekemisen prosesseihin (Lacy, 1995a, 2008). Tällainen taide on aina tilanne- ja paikkasidonnaista ja sitä määritellään myös yhteisötaiteeksi. Vuorovaikutus ja kommunikointi ovat keskeinen osa yhteisötaidetta. Niitä tavoitellessa perinteisiä taidemuotoja yhdistetään monenlaiseen vuorovaikutteiseen toimintaan. Yhteisötaide on usein toiminnallista ja performatiivista. Yhteisöt, ryhmät tai organisaatiot osallistuvat itse taiteen tekemiseen ja taiteilija toimii innostajana, ohjaajana ja koordinoijana. Taiteilijan vastuulla on toiminnan taiteellinen ulottuvuus osana prosessia.

Yhteisötaiteen ohella yksi ympäristötaiteeseen merkittävästi vaikuttanut ilmiö on installaatiotaiteen yleistyminen. Veistämisen sijaan teoksia toteutetaan kokoamalla yhteen erilaisia elementtejä, kappaleita ja materiaaleja. Kun perinteisessä veistotaiteessa teoksen muoto oli olennaisin ilmaisukeino, installaatiotaide korostaa tilallisuutta ja usein myös moniaistisuutta. Installaatiotaide koetaan ajallisesti, kehollisesti ja tilallisesti. On tyypillistä, että katsoja voi mennä installaation sisään tai että installaatio täyttää koko tilan siten, että katsoja on teoksen keskellä.

Cartiere Cameron (2008, s. 13) kuvaa julkisen taiteen nykykäytäntöjä kuviolla, jota hän nimittää kauemmaksi laajentuneeksi kentäksi (Further-expanded Field). Cameron

jäsentää julkista taidetta suhteessa tila- ja paikkasidonnaisuuteen, veistotaiteen uusiin piirteisiin ja teoksen suhteeseen ympäristönsä kanssa. Kuvio perustuu Kraussin laajentuneen kentän määrittelyyn, ja siitä on lainattu merkityn paikan ja tilarakennuksen käsitteet. Kuviossa on huomion arvoista, että tila- ja paikkasidonnainen teos erotetaan toisistaan. Tilasidonnaisuus viittaa teoksen muotokielen suhteeseen sijoituspaikkaansa, paikkasidonnaisuus tarkoittaa teoksen sisällöllistä ja yhteisöllistä suhdetta paikkaan. Tämän lisäksi Cameron erottaa toisistaan installaation ja komponenttiveistoksen. Komponenttiveistoksen käsite on Cameronin oma määritelmä. Se tarkoittaa teoksia, jotka koostuvat elementeistä. Lapissa on useita teoksia, jotka ovat joko tila- tai paikkasidonnaisia ja joiden ilmaisutapana on installaatio tai komponenttiveistos. Näitä olemme sijoittaneet Cameronin kenttään (kuvio 2).

Nykytaide sitoutuu aikaan ja paikkaan modernismin universaalisuuden sijasta. Nykytaiteen dialogisten, kontekstuaalisten ja situationaalisten taidetoimintojen olennainen edellytys on, että toiminta kohdistuu tekijöiden ja kokijoiden – osallistuvan yleisön, kanssatoimijoiden ja työn tilaajien – omaan ympäristöön ja realisoituu sen puitteissa tapahtuvana toimintana. Tämä tarkoittaa perinteisen taiteen ja modernistisen ajattelun mukaisen ei-taiteen (populaarikulttuuri, kansantaide, viihde, kulttuurimatka- kailu ja paikalliset tavat) käytäntöjen limittymistä toisiinsa. Kuten tutkija Maija Anttila (2008) määrittelee, ympäristötaide voidaan mieltää korke- ja populaaritaiteen väliseksi.

Pohjoisen julkinen taide

Kantaaottavia teemoja, joita kansainvälisessä yhteisötaiteessa on käsitelty, ovat muun muassa rasismi, seksismi, aids, kodittomuus, asunnottomuus ja eri sukupuolien ja vähemmistöryhmien kysymykset (ks. esim. Kwon, 2004; Lacy 1995b). Lapin yliopistossa on kehitetty Lapin sosiokulttuuriseen ympäristöön liittyvää taidetta yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen kehittämis- ja koulutushankkeissa. Ne liittyvät muun muassa nuorten, ikäihmisten, kyläyhteisöiden, koulujen ja maahanmuuttajien kanssa tehtävään taidetoimintaan, jonka tavoitteet vaihtelevat vuorovaikutuksen lisäämisestä voimaantumiseen, kotoutumiseen ja kylien elinvoimaisuuden tukemiseen. Yhteisötaiteellisella toiminnalla on ollut merkittävä rooli myös saamelaisyhteisöiden parissa niin Suomessa, Norjassa, Ruotsissa kuin Venäjälläkin toteutetuissa kulttuuri-

Cameron on esitellyt kaaviossa installaatioina teoksia, jotka ovat mittakaavaltaan niin isoja, että ne muodostavat katsojalle tilakokemuksen. Teija ja Pekka Isorättyä ovat tehneet tämänkaltaisen suunnitelman lohiaiheisesta veistoksesta Tornionjoen rannalle, Nordbergin möljlälle. Isorättyäiden teos olisi 30 metriä pitkä ja 7 metriä korkea. Mittakaavansa myötä se on pikemminkin installaatio kuin veistos: se muodostaa tilan. Havainnekuvan on tehnyt Jari Mäntylä.

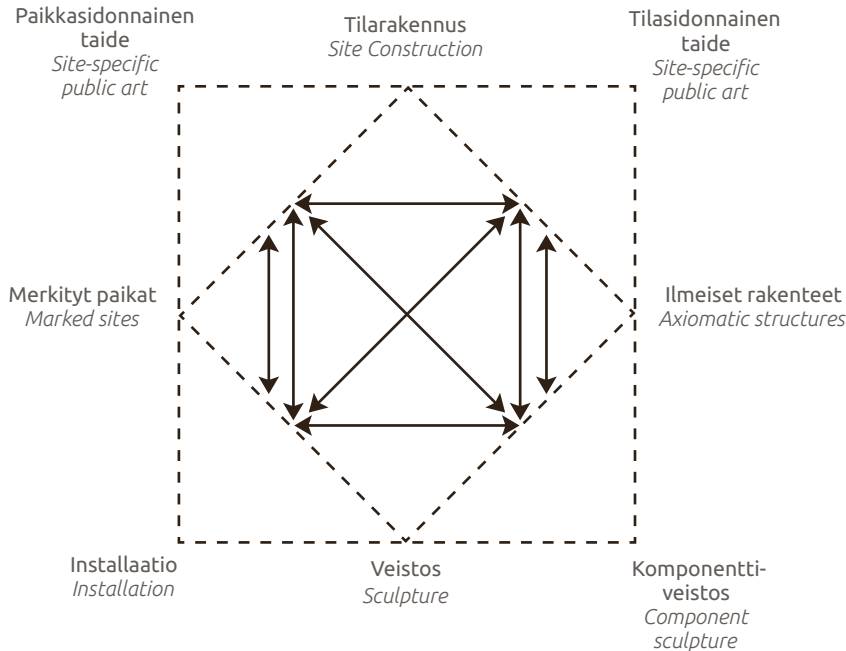
Yhteisötaiteena tehty talvitaideteos Utsjoen Tulikettu-projektista havainnollistaa hyvin, mitä teoksen paikkasidonnaisuus tarkoittaa: teoksen sisällöllistä, fyysistä ja toiminnallista paikkasidonnaisuutta, joka rakentuu yhteisöllisessä prosessissa. Tulikettu-projektin vastaavana yhteisötaiteilijana on toiminut Mirja Hiltunen vuosina 2004–2006. Kuva: Mirja Hiltunen.

Elina Söderström teos *Kihlat* (2014) on julkinen taideteos Tornion ja Haaparannan rajalla. Teos kuvaa kaupunkien suhdetta, mutta on kuitenkin luonteeltaan pikemmin tila- kuin paikkasidonnainen. Kuva: Jari Hannuniemi

Kuvanveistäjä Colette Cossin teos *Kakslauttasessa* on Cameronin tarkoittama komponentti-veistos. Kuva: Pertti Turunen.

Kuvio 2. Cartiere Cameronin (2008, s. 13) niin sanottu kauemmaksi laajennettu kenttä suomenkielisillä käsitteillä ja lappilaisilla esimerkkiteoksilla.

identiteettiä ja psykososiaalista hyvinvointia tukemaan pyrkivissä taideprojekteissa, joissa yhteisötaiteen ja ympäristötaiteen työskentelytapoja usein yhdistellään (Jokela, 2008, 2013). Ympäristötaide paikkasidonnaista ja yhteisöllisenä taiteena tarjoaa käytökelpoisen välineen kulttuuri-identiteetin määrittelyyn ja ilmaisuun.

Matkailukeskuksiin rakennetut julkiset taideteokset, jotka luovat paikkakunnalle imagoa ja edistävät markkinointia, ovat paikkasidonnaista taidetta. Samoin paikallisyhteisöjen kulttuuriperintöön ja traditioon liittyvät teokset, jotka toimivat yhteisinä paikallisina symboleina, ovat paikkasidonnaista taidetta (Jokela, 2013). Esteettisestä näkökulmasta taide voi toimia vuoropuhelussa arkkitehtuurin ja maiseman kanssa, kun tarinallinen tehtävä liittyy paikan historian, perinteen tai paikallisyhteisön arvojen ja maailmankuvan kuvaamiseen paikallisille matkailijoille.

Paikkasidonnainen taide suunnitellaan aina tunnistetusta tarpeesta ja ehdoista käsin. Enemmän kuin tilan fyysisten ehtojen kanssa, paikkasidonnainen taide kommu-

Timo Jokela, Arto Aho-
nen, Priita Pohjanen ja
Taina Laakkonen ohjasivat
Jokkmokin saamelaisessa
peruskoulussa kulttuuri-
identiteettiä ilmaisevaa
ympäristötaidetta syksyllä
2007. Kuva: Timo Jokela

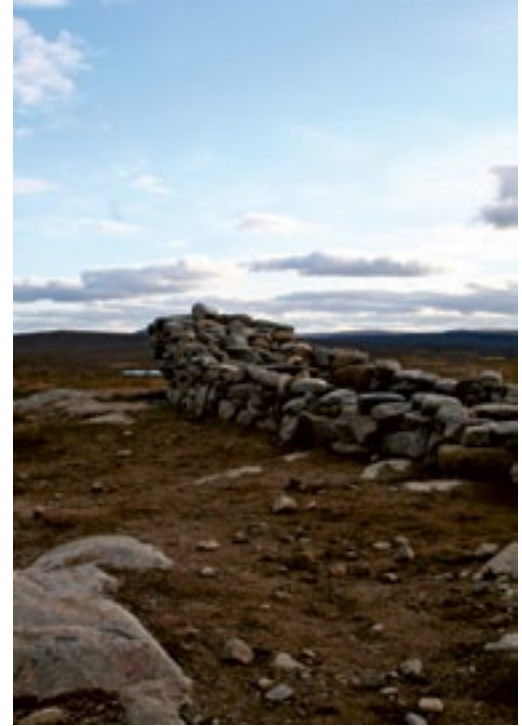

nikoi paikkaan liittyvien kokemusten ja muistojen kanssa (Jokela, 2013). Tämä edellyttää taiteilijalta kykyä paikkaan liittyvien fyysisten, fenomenologisten, narratiivisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien analysointiin. Tätä varten on Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa kehitetty paikan ulottuvuuksia avaava kartoitukseen menetelmä. Paikkakartoitukseen pohjalta on toteutettu useita yhteisöllisesti painottuneita ympäristötai-deprojekteja, jotka mallintavat kuvataiteen paikkasidonnaisia työskentelytapoja Lapissa (ks. esim. Hiltunen & Jokela, 2001; Hiltunen, 2009; Jokela, 2008). Pohjoisen luonnossa ja kylien ja matkailuympäristöjen rajatiloissa toteutettua taidetta voidaan hyvällä syyllä myös tarkastella Pohjoisen julkisena taiteena.

Soveltava ja integroitu taide matkailuympäristössä

Ympäristötaiteen ja julkisen taiteen keskusteluissa on 2000-luvulla otettu käyttöön kaksi uutta taiteen käyttötarkoitusta ja luonnetta avaavaa käsitettä. Ne ovat soveltava taide ja integroitu taide. Soveltavalla taiteella viitataan teoksiin, joiden lähtökohtana on jokin tunnistettu tarve. Taideteoksilla on tällöin tehtävä, joka määrittyy paikan käytön, kuten matkailun tarpeiden kautta. Integroidulla taiteella tarkoitetaan puolestaan prosesseja, joissa taiteilijan osaaminen liitetään osaksi rakennusprojektia ja ympäristön suunnittelutiimiä. Taideteos voi integroitua konkreettisesti ympäristöön tai rakennuksen arkkitehtuuriin, kuten julkisivuun tai sisätilaan. Sekä soveltava että integroitu taideteos on ympäristötaiteessa aina paikka- tai tilasidonnainen.

Ulkotilaan suunnitellulla taiteella on monia eri tehtäviä. Usein lähtökohtana on ympäristön esteettisen viihtyisyyden parantaminen, lähinnä rakennetussa ympäristössä. (Luontokohteethan eivät varsinaisesti kaipaa taidetta esteettisestä näkökulmasta, vaan yleensä luonnonympäristöä sellaisenaan pidetään esteettisenä.) Soveltavan taiteen tehtävä voi liittyä myös opastamiseen, valaisuun, akustiikkaan, näkösuojiin, meluvalleihin, vaurioituneen luonnon maisemointiin ja niin edelleen.

Siru Kantola, *Kivivene*, 2007. Teos sijaitsee Nuorgamissa Skaidijärven retkeilyreitillä varrella. Teos oli osa laajempaa hanketta, jossa Ivalon, Nuorgamin ja Sodankylän ilmettä ja matkailua pyrittiin kehittämään ympäristötaiteella. Nuorgamissa ideana oli toteuttaa ympäristötaidetta vaellusreitillä levähdyspaikoille ja maisemiin. Kuva: Siru Kantola.

***Soveltava taide
vastaa tarpeeseen – integroi-
dussa taiteessa taiteilijan osa-
minen tulee osaksi arkkitehtuuria
ja maisemasuunnittelua.***

Kakslauttasessa on runsaasti arkkitehtuuriin integroitunutta taidetta. *Menneen ja tulevaisuuden puu* (2017) on Essi Korvan torni-igluun toteutettu reliefi. Kuva: Pertti Turunen.

Toisena tehtävänä on erilaisten sisältöjen ja merkitysten esiin nostaminen ja välittäminen. Taideteokset voivat toimia esimerkiksi muistomerkkeinä, joissa konkretisoituu teoksen tehtävä tarinan välittäjänä.

Kun taiteen lähtökohtana on erilaisia tilaajan määrittelemiä tarkoituksia, lähenee ympäristötaide soveltavaa taidetta. Soveltava taide on taidetta, joka on vahvasti vuorovaikutuksessa yhteiskunnan ja elinkeinoelämän kanssa. Se konkretisoituu muun muassa työpajoina, tila- ja paikkasidonnaisina produktioina, taidekasvatuksellisina interventioina ja näyttelyinä. Taiteilijoiden tiimityö muiden alojen asiantuntijoiden kanssa tuottaa produktioita tila-, kaupunki- ja maisemasuunniteluun sekä taideperustaisia tuotteita ja palveluja eri toimialoille, kuten sosiaalityöhön ja matkailualalle. Soveltavassa taiteessa irtaannutaan taideteos-, taiteilija- ja näyttelykeskeisestä taidekäsitelmästä ja korostetaan taidetta arjen käytäntöjen prosessina pragmatistisen esteetiikan periaatteiden mukaisesti (ks. Shusterman, 2001).

Soveltava taide voi tarkoittaa fyysisten teosten lisäksi myös monitaiteista, tapahtumallista ja performatiivista toimintaa. Soveltavan taiteen käsitettä käytetäänkin kaikilla taiteen aloilla tanssista teatteri-ilmaisuun. Integroidun taiteen käsite liittyy sen sijaan nimenomaan julkiseen taiteeseen. Se tarkoittaa esimerkiksi taiteilijan integroitumista rakennusprojektien suunnittelutiimeihin. Taiteilija voi toimia konsulttina tai asiantuntijajäsenenä, jonka tehtävänä on tuoda suunnitteluun esimerkiksi materiaalien tuntemuksensa ja muotoihin, mittakaavaan ja tilallisuuteen liittyvä osaamisensa. Vastaavasti taiteilijan tehtävänä voi olla merkitysten ja sisältöjen luomiseen ja välittämiseen liittyvä työ. Kun taiteilija integroituu ympäristön tai rakennuksen suunnittelutiimiin, erillistä teosta ei välttämättä suunnitella lainkaan. (Jokela, 2013; Kovari, 2015.) Tässä integroidussa taiteessa ja soveltavassa taiteessa ei siis välttämättä tehdä varsinaisia teosobjekteja.

Soveltavan kuvataiteellisen toiminnan edellytyksenä on tiivis yhteistyö ihmisten, tulevien käyttäjien, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan eri sektorien kanssa, mikä vaatii taiteilijoilta aikaisempaa monialaisempaa lähestymistä ja ennakkoluulottomampaa asennoitumista muun muassa kaupallisuuteen. Tällöin soveltava kuvataiteilija lähestyy taidoiltaan ja keinoiltaan suunnittelijaa tai muotoilijaa. Taiteilijan päämääränä on taiteen tuominen osaksi ihmisten elämää ja arkea.

Taiteilijan osaaminen ja työnkuva ympäristötaiteessa

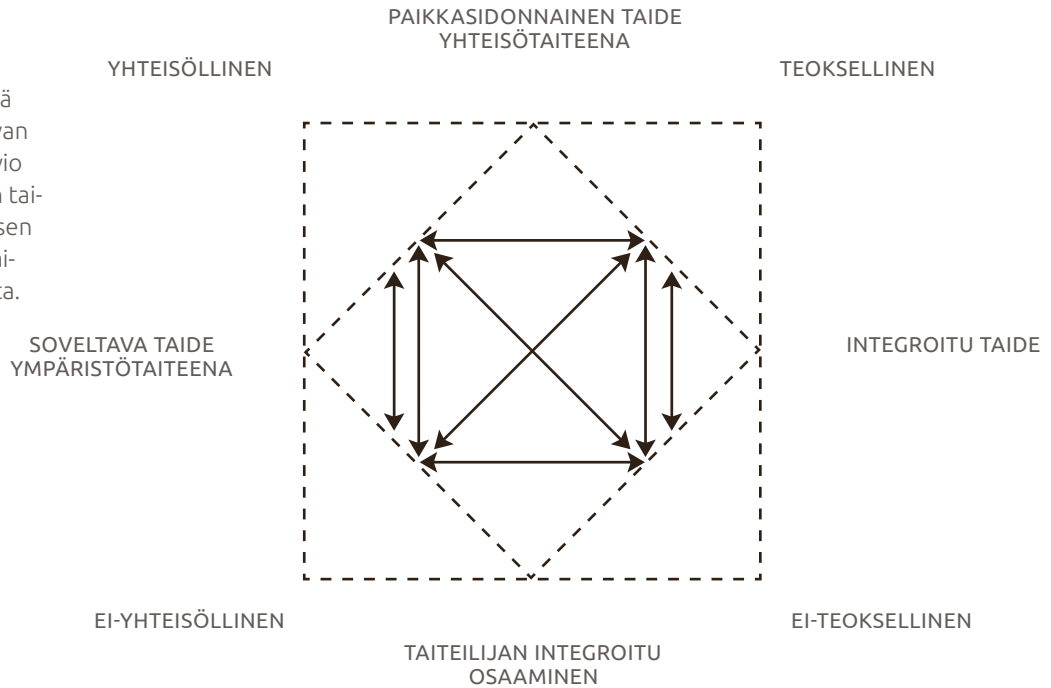
Ympäristötaiteen laadukas ja vastuullinen toteuttaminen edellyttää muutoksia taiteilijan osaamiseen (ks. Uimonen, 2010). Kun perinteinen taiteilijan taituruus on liittynyt teoksen toteuttamiseen, korostuu etenkin soveltavassa ja integroidussa taiteessa suunnittelutaidot ja konseptuaalinen ajattelu (kuvio 4). Paikkasidonnaisessa ympäristötaiteessa taiteilija toimii samanaikaisesti ympäristön tutkijana, suunnittelijana ja uudistajana, toisinaan myös yhteisötaiteilijana.

Taiteilija käsityöläisenä

Perinteiset taiteilijan taidot liittyvät käsityöläisyyteen. Taiteilija on muotojen, materiaalien ja työskentelymenetelmänsä asiantuntija: hän voi osata esimerkiksi veistää puuta tai kiveä. Käsityöläis-taiteilijalta voi ostaa teoksia tai hänet voi palkata tekemään tilausteoksen.

***Yhteistyö matkailu-
alan kanssa edellyttää taitei-
lijalta työnkuvan muutosta,
osaamista ja kaupallisuuden
hyväksymistä.***

Kuvio 3. Ympäristötai-
teen laajentunut kenttä
integroidun ja soveltavan
taiteen suunnassa. Kuvio
määrittelee soveltavan tai-
teen ja paikkasidonnaisen
taiteen yhteisösidonnai-
suutta ja teoksellisuutta.

Soveltavaa taidetta edustaa
kuviossa Maija Virtaalan
suunnittelema opaste *Kosketa*
Rovaniemellä. Se on teos, joka
voitti vuonna 2013 Rovaniemen
kaupungin ympäristötai-
dekilpailun. Kilpailussa haettiin
soveltavaa taideteosta, joka
toimisi opasteena kaupungin
kulttuurinähtävyyksiin. Teok-
sessa yhdistyy visuaalisuus ja
opastavuus.

Paikkasidonnaista ja yhteisöllistä teosta
kuvaa *Avaimia Näätämöön* teos, joka
on toteutettu Timo Jokelan ja Maria
Huhmarniemen ohjaamassa yhteisötai-
deprojekteissa. Englanniksi tällaisesta
yhteisöllisestä ja pedagogisesta
taiteellisesta työskentelystä käytetään
kuvaavaa käsitettä Arts-based place-
making. Kuva: Timo Jokela.

Integroitua taideteosta havain-
nollistaa Essi Korvan *Menneen
ja tulevaisuuden puu* (2017),
joka sijaitsee torni-iglun ulkosei-
nällä Kakslauttasessa Saariselä-
llä. Kuva: Iiro Kautto

Sekä soveltava taide että integroitu
taide voi olla ei-teoksellista: erillistä tai-
deteosta ei välttämättä tuoteta lainkaan.
Kentän alaosaa kuvaa ei-yhteisöllistä
ja ei-teoksellista taiteilijan integroitua
osaamista. Rovaniemen Koskikadun viih-
tyisyyttä on kohennettu hankkeen avulla.
Timo Jokela toimi tässä hankkeessa
taidealan asiantuntijana ja yhtenä osana
työtään suunnitteli kadulle kivilaattoja.
Ei-teoksellisuutta ilmentää se, ettei
laattoja yleensä esitellä tai tarkastella
taiteena. Kuva: Maria Huhmarniemi.

Taiteilija teoksen suunnittelijana

Taiteilija suunnittelee teoksen konseptin. Teoksen suunnittelu sisältää teoksen sisällön eli viestin, tarinan tai aiheen määrittelyä ja ilmaisua visuaalisin ja materiaalisin keinoin. Taiteilija osaa suunnitella teoksia ja tehdä suunnitellusta konseptista luonnokset, havainnekuvat, pienoismallin tai 3D-mallinnoksen. Muun muassa julkisen taiteen hankkeissa käytäntönä on, että teossuunnitelma tilataan taiteilijalta ja jos teos päätetään hankkia, sen toteutuskin tilataan taiteilijalta. Taiteilija voi hyödyntää teoksen toteuttamisessa alihankintaa, kuten erilaisia yrityksiä ja käsityöläisiä.

Ympäristötaiteilija yhteisötaiteilijana

Paikkasidonnaisen ja yhteisöllisen teoksen suunnittelu edellyttää taiteilijalta kykyä paikkaan liittyvien fyysisten, tarinallisten ja sosio-kulttuuristen ulottuvuuksien kartoittamista ja analysointia sekä vuorovaikutusta yhteisön jäsenten kanssa. Yhteisötaiteessa taiteilija vastaa teoksen sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta mutta tekee ne yhteisön jäsenten kanssa. Työskentely voi sisältää innostamista, ohjausta ja toiminnan organisointia. Teoksen suunnittelu- ja toteuttamisprosessi sisältävät yhteisöllistä paikkasidonnaisen kulttuuri-identiteetin määrittelyä ja ilmaisua. Kun

Taiteilija käsityöläisenä

Perinteisten materiaalien, muotojen, työtapojen ja työvälineiden hallinta

Taiteilija teoksen suunnittelijana

Nykytaiteellisten teosten ideointi, konseptointi ja suunnittelu

Taiteilija yhteisötaiteilijana

Vuorovaikutus, merkitysten esiin nostaminen, innostaminen, ohjaus,

Taiteilija suunnittelutiimin jäsenenä (integroitu taide)

Taiteilijoiden tiedon välittäminen rakennus- ja ympäristön suunnittelu hankkeisiin

Taiteilija palveluotoilijana

Taiteelliseen työskentelyyn perustuvien palvelujen kehittäminen

Taiteilija taidekonsulttina

Taidehankkeiden koordinointi ja vastaavat asiantuntijatehtävät

projektissa toteutetaan julkinen teos esimerkiksi koulupihalle, palvelee se autenttisuutta kaipaavia matkailijoita.

Taiteilija suunnittelutiimin jäsenenä (integroitu taide)

Taiteilijalla on kuvalliseen ja symboliseen ilmaisuun sekä merkitysten rakentamiseen liittyvää osaamista, materiaalien tuntemusta ja ideointikykyä, jota voidaan hyödyntää matkailuympäristön ja -palvelujen suunnittelussa. Taiteilija toimii työryhmien jäsenenä tuoden taiteellisen suunnittelun osaamista tiimeihin. Integroitu taide tarkoittaa esimerkiksi teosta, joka liittyy saumattomasti rakennuksen arkkitehtuuriin. Valmiista matkailuympäristössä ei kuitenkaan välttämättä ole lainkaan erillistä teosta: taide voi integroitua osaksi kokonaisuutta ja taiteilijan näkemys voidaan hyödyntää esimerkiksi piha- ja sisustussuunnitelmassa.

Taiteilija palvelumuotoilijana

Palvelumuotoilulla tarkoitetaan muun muassa yritysten tarjoamien palvelujen kehittämistä entistä toimivimmiksi. Tässä yhteydessä palvelumuotoilulla viitataan kuitenkin taiteilijan osallistumiseen taideperustaisten palvelujen ideointiin, konseptointiin ja kehittämiseen. Taideperustainen palvelu voi tarkoittaa esimerkiksi ohjelmapalvelua, jossa matkailijat tutustuvat paikalliseen kulttuuriperinteeseen jollakin taiteen- tai käsityön menetelmällä. Matkailijat voivat kuvata revontulia, veistää jäätä, maalata maisemia tai rakentaa himmeleitä. Ohjelmapalvelu täytyy suunnitella kohderyhmille sopivaksi, riittävän helpoksi ja palkitsevaksi. Taiteilijan osaaminen taideperustaisten palvelujen muotoilussa liittyy muun muassa työtapojen ja materiaalien tuntemukseen sekä ideointikykyyn. Matkailubarometrit ennustavat lisääntyvää tarvetta ohjelmapalveluille, jotka perustuvat paikalliskulttuuriin sekä paikallisen ja matkailijan kohtaamiseen.

Taiteilija taidekonsulttina

Taidekonsultti on taiteen asiantuntija, joka koordinoi yhteen taide- ja rakennusprojektin tai taiteen käytön matkailukohteessa. Konsultointi sisältää koordinaattorin, asiantuntijan ja mahdollisesti myös kuraattorin tehtäviä sekä yhteistyötä matkailuyrittäjän kanssa. Tavoitteena on, että konsultin palkkaus edistää yhteistyötahojen hedelmällistä vuorovaikutusta ja hallittua yhteistyötä. Taidekonsulttia voi tarvita esimerkiksi yrityksen

Kuvio 4. Taiteilijan työnkuva ja siihen liittyvä erityisosaaminen ympäristötaiteen ja matkailuympäristön kontekstissa.

taideohjelman laatimiseen, taiteilijoiden valintaan, sopimus-, verotus-, tekijänoikeus- ja huoltoasioihin, tiedottamiseen ja niin edelleen. Taidekonsultti voi auttaa myös silloin, kun matkailuyrittäjä, taiteilijat, muut ympäristön suunnittelijat ja rakentajat puhuvat eri kieltä.

Ansiokeinojen moninaisuus on ollut jo vuosikymmenten ajan tyypillistä taiteilijan työlle. Perinteisesti taiteilijan uraan voi sisältyä muun muassa apurahakausia, tilaustöitä, teosmyyntiä ja työttömyyttä. Monet taiteilijat työskentelevät myös osa-aikaisina työntekijöinä vapaan taiteen tekemisen ohella esimerkiksi opetustehtävissä. Soveltavan taiteen alan tunnistaminen, koulutuksen lisääntyminen ja taideilmaisun muutos kohti integroituvaa taidetta ovat lisänneet taiteilijan työllistymisen mahdollisuuksia. Nykyään taiteilijat voivat toimia samanaikaisesti tai jaksottaisesti esimerkiksi käsityöläisinä ja taidekonsultteina.

Lähteet

- Andrews, M. (1999). *Landscape and Western Art. Oxford History of Art*. Oxford: University of Oxford.
- Anttila, M. (2008). Taidekehän tarina. Kankaanpään kulttuurinen ja fyysinen muutos taidekaupungiksi diskurssin valossa. *Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Cartiere, C. (2008). Coming from the Cold. Teoksessa C. Cameron & S. Willis (toim.), *The practise of public art* (s. 7–17). New York: Routledge.
- Gablik, S. (1991). *Reenchantment of art*. London: Thames and Hudson.
- Gablik, S. (1995). Connective aesthetics: art after individualism. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the terrain: new genre public art* (s. 74–87). Seattle: Bay Press.
- Hiltunen, M. (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis 160*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hiltunen, M. & Jokela, T. (2001). Täälläkö taidetta? Johdatus yhteisölliseen taidekasvatukseen. *Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja D 4*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T. (1997). Ympäristötaide paikkakasvatuksena. Teoksessa M. Käpylä & R. Walhström (toim.), *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 25* (s. 149–166). Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokela, T. (2008). Pohjoinen koulupiha yhteisöllisen taidekasvatuksen ja psykososiaalisen hyvinvoinnin näyttämönä. Teoksessa A. Ahonen, E. Alerby, O. Johansen, R. Rajala, I. Ryzhkova, E. Sohlman, Villanen (toim.), *Psykososiaalisen hyvinvoinnin edistäminen opetustyössä* (s. 161–176). Rovaniemi: Lapin yliopisto.

- Jokela, T. (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.), *Cool: Applied visual arts Teoksessa the North. Publications of the Faculty of Art and Design of the University of Lapland C 41* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T., Hiltunen, M., Huhmarniemi, M. & Valkonen, V. (2006). *Taide, yhteisö & ympäristö / Art, Community & Environment*. Rovaniemi, Lapin yliopisto. Haettu 10.3.2018 osoitteesta: <http://ace.ulapland.fi/yty/english.html>
- Kovari, M. (2015). Integroitu taide: kuvataiteilija Maija Kovarin kokemuksia katutilan suunnittelusta. Teoksessa M. Pulkkinen & H. Hannus (toim.), *Prosenttiperaatteen käsikirja taiteen tilaajalle* (s. 32–33). Helsinki: Suomen taiteilijaseura.
- Krauss, R. (1989). Kuvanveiston laajentunut kenttä. (Suom. M. Tarkka). Teoksessa J. Lintinen (toim.), *Modernin ulottuvuuksia: fragmentteja modernista ja postmodernista* (s. 194–206). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Taide.
- Kwon, M. (2002). *One place after another: Site-specific art and locational identity*. London: The MIT Press.
- Lacy, S. (toim.) (1995a). *Mapping the Terrain. New Genre Public Art*. Seattle: Bay Press.
- Lacy, S. (1995b). Debated territory: Towards a critical language for public art. Teoksessa S. Lacy (toim.), *Mapping the Terrain. New Genre Public Art* (s. 171–185). Seattle: Bay Press.
- Lacy, S. (2008). Time in place: New genre public art a decade later. Teoksessa C. Cameron & S. Willis (toim.), *The practise of public art* (s. 18–32). New York: Routledge.
- Lippard, L. (1997). *The lure of the local: Sences of place in a multicentered society*. New York: New Press.
- Shusterman, R. (2001). *Taide, elämä ja estetiikka: pragmatistinen filosofia ja estetiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Uimonen, L. (2010). Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. *Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 106*. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Ympäristötaide esityksenä

Erilaiset esitykset tavoiteltavasta lopputuloksesta sekä teoksen käytännön toteutuksesta nousevat ympäristötaiteessa keskeiseen rooliin sekä kilpailuissa, että suorassa tilauksessa yksittäiseltä taiteilijalta. Tilaajan on pystyttävä hahmottamaan kuvien ja tekstin avulla, mihin taiteilija tähtää, ja luottamaan, että tuo tavoite on teknisiltä ja muilta ratkaisuiltaan realistinen. Tähän taiteilija tarvitsee monipuolisia taitoja alueelta, jota voidaan yleisesti nimittää esitystekniikaksi. Avaan seuraavassa muutamia esitystekniikan ja ympäristötaiteen aiheeseen liittyviä näkökulmia, sekä sitä, kuinka näitä taitoja voitaisiin mielestäni paremmin kehittää osana suomalaista taidekoulutusta.

Esitystekniikaksi voi laajasti käsittää kaikki ne keinot, jotka yhdessä auttavat taiteilijaa laatimaan helposti ymmärrettävän esityksen tulevasta teoksesta. Hyvä esitys yhdistää mielestäni seuraavat näkökulmat:

1. Lähtökohtana lukijan näkökulma: Esitys tehdään sitä tarkastelevalle taholle. Mitä suunnitelmia lukeva henkilö haluaa tietää? Mikä häntä mahdollisesti arveluttaa? Teosehdotus tulee laatia kokonaisuutena siten, että esitys vastaa nimenomaan sitä tarkastelevan tahon olennaisiksi kokemiin kysymyksiin.
2. Keskiössä vaikuttava visuaalisuus: Kuvataan valmis teos visuaalisesti uskottavalla ja kiinnostavalla tavalla. Esityksen on oltava realistinen, mutta ennen kaikkea houkutteleva siten, että lukijalle – tulevalle tilaajalle – herää palava halu nähdä teos toteutettuna.
3. Tukena uskottava tekninen toteutus: Esitetään teoksen suunniteltu tekninen toteutus ainakin keskeisiin kysymyksiin vastaten. Esityksen on oltava selkeä ja esitettyjen ratkaisujen realistisia.

Taidekoulutuksen kehitystarpeet

Valitettavasti esitystekniikkaan liittyviä taitoja opetetaan harvoin taidekouluissa sillä tasolla, jolla niihin panostetaan esimerkiksi arkkitehtien koulutuksessa. Moni taidekoulu

vastannee kritiikkiin toteamalla, että painopiste on taiteellisen sisällön, oman ilmaisun löytämisessä, joka rajallisten resurssien puitteissa on olennaisinta. Arkkitehdin ja kuvataiteilijan koulutuksen käyneenä vastaisin tähän, että sama painotus on myös arkkitehdin koulutuksessa, jossa moni työelämässä keskeinen taito jää opeteltavaksi työelämässä itsessään. Silti näkisin, että siinä missä taidekoulutuksessa pidetään maalauksen perusteita ja kipsin työstämistä edelleen keskeisinä tekniikoina, tulisi pystyä näkemään teossuunnitelmien laatimisen taidon tarve nykyaikaisella taidekentällä. Ammattitaitoilijan koulutukseen 2000-luvulla tulisi kuulua suunnitelmien laatiminen ja keskeiset esitystekniikat (sekä mielellään myös teoksen toteutusprosessiin kuuluvat projektin hallintataidot). Muutoin on selvää, että osa julkisen taiteen kilpailuvoitoista menee jatkossakin nämä taidot hallitseville arkkitehdeille, muotoilijoille ja muille rinnakkaisten alojen ammattilaisille. Tällöin taidealan ammattilaisten osaaminen valuu hukkaan.

Keskeisiä teemoja suunnitelmien ja ehdotusten laatimisen opettamisessa taidekoulutuksen osana voisivat olla esimerkiksi tilaajan näkökulmien parempi ymmärrys sekä esitystekniikoiden käytännöt. Avaan seuraavassa näitä kahta näkökulmaa tehden alustavia ehdotuksia taidekoulutuksen kehittämiseksi tilauksiin ja kilpailuvoittoiin johtavien teossuunnitelmien laatimisen näkökulmasta.

1. Asettuminen tilaajan rooliin

Opiskelijan tulisi ymmärtää, millaiset kysymykset esityksiä katsellessa nousevat esiin ja millaisia vastauksia tilaaja etsii esityksistä. Keinoja tilaajan tai tuomarin rooliin asettumiseksi on varmasti monia, joista ehdotan taidekoulutuksen osaksi kahta:

Muiden esityksiin perehtyminen ja niiden analysointi – Opiskelijoille voitaisiin antaa mahdollisuus asettua tilaajan rooliin tarkastelemaan johonkin hankkeeseen saapuneita teosehdotuksia. Nimimerkillä palautettavia kilpailutöitä voinee saada opetuskäyttöön ilman kilpailuun osallistuneiden taiteilijoiden oikeuksien loukkaamista. Konkreettisten ehdotusten vertailu tilaajan roolissa auttaisi katsomaan myös omaa esitystä uusin silmin.

Tilaajan näkökulmien ymmärtäminen – Taiteilijoiden koulutukseen voisi sisällyttää esimerkiksi vierailijaluentoja kautta laajempaa perehtymistä erilaisten tilaajatahojen kuten kunnan teknisen toimen tai kunnossapidosta vastaavien tahojen näkö-

kulmiin. Ympäristötaideteoksen hankintapäätöksiin osallistuvat usein muutkin tahot kuin taidealan ammattilaiset.

2. Visualisoinnin työkalut

Ehdotuksella on erittäin vaikea menestyä, ellei esitys teoksen lopputuloksesta ole vaikuttava. Teoksen tuleva ilme osana sille varattua tilaa on keskeisin asia, jota kilpailu- tai muusta teosehdotuksesta haetaan ja jota kaikki muut osa-alueet tukevat. Visualisointi, eli lopputuloksen esitys houkuttelevalla tavalla, voidaan toteuttaa monin keinoin. Keinoja voivat olla esimerkiksi:

Photoshopilla toteutettu kuva teoksesta tulevassa ympäristössään – Vaikka visualisointia ei ole välttämätöntä toteuttaa tietokoneella, on puhtaasti käsin piirtäen toteutetulla kuvalla käytännössä erittäin vaikea saavuttaa vastaavaa tarkkuutta. Vaikka minkään ohjelmiston, kuten esimerkiksi visualisoinneissa paljon käytetyn Photoshopin täydellistä hallintaa ei ole mahdollista opettaa yhdellä tai kahdellakaan kurssilla, on koulutusohjelman mahdollista vähintään esitellä ohjelmiston perustyökalut, joiden avulla opiskelijan on mahdollista jatkaa harjoittelua itsenäisesti.

Ranuan eläinpuistoon kesällä 2018 toteutetun, *Seven Steps to Save the Ocean*-teoksen visualisointi luonnosvaiheessa. Kuva: Maija Kovari.

Käsin piirretty kuva teoksesta tulevassa ympäristössään – Pärjääminen käsin piirretyllä kuvalla koneellisesti toteutetulle visualisoinnille edellyttää todella vankkaa piirustustaitoa. Tärkeä kuva ei myöskään tule pikaisesti valmiiksi, vaan kuvan luonnosteluun ja laatimiseen on varattava aikaa.

Valokuva pienoismallista – Pienoismallit ovat konkreettinen tapa selkeyttää paitsi itselle, myös arvioivalle taholle teoksen kokoa, muotoa ja suhdetta ympäristöönsä. Ympäristön tulisi joltain osin aina sisältyä pienoismalliin mittakaavan hahmottamiseksi. Mikäli kilpailuun ei ole mahdollista jättää itse pienoismallia, ovat sopivista kulumista otetut valokuvat taidokkaasta pienoismallista yksi vaihtoehto tietokoneella toteutetulle visualisoinnille.

Tekniikoiden yhdistelmä – Visualisoinnin tarkoitus on herättää katsojan into, kiinnostus ja halu nähdä teos valmiina. Jos taiteilijasta siltä tuntuu, voi luonteva ja vakuuttava esitys sisältää vaikkapa valokuvan pienoismallista, johon on lisätty käsin piirrettyjä elementtejä tai merkintöjä. Pääasia on, että kuva on selkeä ja komea!

Omasta taidekoulutuksestani muistan, että usealla kurssilla toteutuneet teokset olivat välineestä riippumatta tavalla tai toisella kuvitteellisia. Piirsimme popcornoja ja rusinoita oppiaksemme katsomaan, ja käsitelimme savea oppiaksemme jäljentämään ihmisen kolmiulotteisen muodon esineeseen. Tuotokset eivät olleet teoksia siinä mielessä, että niissä olisi näkynyt tekijän valitsema sisältö. Kyse oli harjoituksista ja

Pekka ja Teija Isorättyän teossuunnitelma Kojamon pienoismallin asettaminen esille mittakaavaa kuvaavien hahmojen kanssa.
Kuva: Jari Mäntylä.

ilmaisutaidon kehittämisestä. Ehdottamani lähestymistapa taidekoulun esitystekniikkaa käsittelevän kurssin sisällöksi onkin kysyä opiskelijalta seuraavaa: ”Mitä jos saisit tehdä teoksen, joka saisi maksaa 150 000 euroa ja sijaitisi keskeisellä paikalla julkisessa tilassa? Kuinka tarkkaan suunnittelisit teoksen etukäteen päästäksesi mahdollisesti toteuttamaan sen? Millaisiin kysymyksiin vastaisit ehdotuksessasi teoksen mahdollistavalle taholle? Kuinka erottuisit vähintään kymmenistä muista ehdotuksista eduksesi?” Kursityönä olisi tällöin muiden kurssien tavoin ilmaisutaidon kehittäminen, ja tuloksena ”kuvitteellinen” teos. Teoksen suunnittelun kautta opiskelijan valmiudet pärjätä todellisessa vastaavassa kilpailussa olisivat aiempaa paremmat.

Pekka ja Teija Isorättyän teossuunnitelma *Kojamo* Nordbergin Möljälle Tornioon. Teos aiotaan toteuttaa vuonna 2021 osana Tornion 400-vuotisjuhlaa. Havainnekuvan on toteuttanut Jari Mäntylä.

Tunnelin ensimmäisten suuntaa-antavien kuvien jälkeen se luonnosteltiin muovaviluvahasta 1:100. Pienoismallista ei näy pintoja tai värejä, mutta siitä voi hahmottaa eri tilojen koot, suhteet toisiinsa ja kuljettavan reitin. Kun kokonaisuus oli hahmoteltu, siitä piirrettiin alustavat pohjapiirustukset ja ryhdyttiin rakentamaan yksityiskohtaisempaa pienoismallia 1:25 (4 cm mallissa on 1 m luonnossa). Kuva: Tuuli Seppälä.

Tuuli Seppälä

Pienoismalli suunnittelun työkaluna

Pienoismallin monet muodot

Pienoismalleja on käytetty läpi ihmiskunnan historian monenlaisiin tarkoituksiin. Egyptin pyramideista ja kiinalaisista haudoista on löytynyt muun muassa laivojen ja armeijoiden pienoismalleja, joilla on ollut uskonnollista merkitystä. Lasten leikeistä tutut pienoisrautatiet ja nukkekodit kuvaavat todellista maailmaa pienoiskoossa ja antavat asioille hallittavuutta. (Winslow, 2008.) Laivanrakennusteollisuus on käyttänyt satoja vuosia pienoismalleja alusten suunnittelussa, eikä niistä ole vielä kukaan kokonaan luovuttu. Museossa pienoismalleilla kuvataan mennyttä maailmaa, kuten pihapiirejä ja kaupunkikuvan muuttumista. Arkkitehdit hahmottelevat rakennukset pienoismallitekniikalla. (Lampinen, 1995.) Teatterissa lavastaja käyttää pienoismallia suunnitellessaan lavasteita ja elokuvateollisuus hyödyntää niitä myös kuvauksissa. Vaikka tietokonemallinnus on yleistynyt esitystekniikkana, ei se ole kokonaan korvannut pienoismalleja.

Pienoismallin tarkoitus on kuvata tilaa ja esinettä todellisuutta pienemmässä koossa. Sen voima ilmaisukeinona perustuu kolmiulotteisuuteen. Katsojan on helppo kuvitella itsensä pienoismallin sisään ja ikään kuin leikkiä tulevaa tapahtumaa ja näytelmää. Vaikka 3D-mallinnuksella voidaan tehdä vaikuttavia kuvia tiloista, ne ovat kuitenkin vain kuvia eivätkä kosketeltavia elementtejä. (Orton, 2004.)

Pienoismalleista on kirjoitettu useita kirjoja, mutta ne lähestyvät aihetta pääsääntöisesti rakentamisen näkökulmasta. Prosessikuvauksia, joissa pienoismallia käsitellään suunnittelun välineenä, on jonkin verran, mutta nekin yleensä jättävät aiheen maininnan tasolle. Kuitenkin pienoismalleja käytetään monilla aloilla suunnittelun välineenä.

Pienoismallisuunnittelussa voidaan käydä kaikki edellä mainitut vaiheet läpi. Vaihtoehtoisesti mallin voi ensin suunnitella piirtämällä ja toteuttaa sitten suoraan esitysmalliksi. Viimeistellyin pienoismallin muoto on näyttelymalli, joka rakennetaan ennen kaikkea esittelyä varten. Vain työkäyttöön tehtyä pienoismallia on tarpeetonta viimeistellä niin pitkälle. (Winslow, 2008.)

Erilaisia ratkaisumalleja on helpompi ja halvempi kokeilla pienessä kuin isossa mittakaavassa. Muodostuva tila tarjoaa myös mahdollisuuksia, joita mallinrakennusvaiheessa voi kehittää. Pienoismalli yllyttää kohti yhä yksityiskohtaisempaa ilmaisua. Mitä enemmän aikaa mallin rakentamiseen on, sitä yksityiskohtaisemman esityksen suunnitelmasta saa laadittua ja sitä houkuttelevampana ehdotus näyttäytyy tilaajalle.

Pienoismallin ideat heijastavat taustatutkimuksessa saavutettua tietoa. Pienoismallin rakennusvaiheessa käydään koko ajan prosessin sisäistä dialogia aiheesta etsityn tiedon kanssa. Suunnittelussa näkyvien ratkaisujen tulee tukeutua tähän. Esimerkiksi tarinat kertovat maahisten olevan varakkaita ja arvostavan kulttuuria. Suunnittelussa nämä asiat konkretisoituvat muun muassa kauniissa huonekaluissa, aarrekammiossa ja seinällä roikkuvissa soittimissa.

Pienoismalli yhteisöllisessä suunnittelussa ja koemallintamisessa

Pienoismallin äärellä suunnittelun työryhmän jäsenet voivat käydä dialogia kehittämällä ideoitaan. Lisäksi pienoismalli mahdollistaa ryhmän jäsenille myös itsenäisen työskentelyn yhteisessä suunnitteluprojektissa.

Pienoismallin koko ja tarkkuus riippuvat käyttötarkoituksesta. Suuria kokonaisuuksia hahmotetaan yleensä mittakaavassa 1:100. Tällöin pienten yksityiskohtien kuvaaminen ei ole mahdollista. 1:25 on tyypillisesti teatterissa käytetty mittakaava. 1:10 mahdollistaa hyvin tarkkojen yksityiskohtien toteuttamisen. Se on elokuvissa käytettäville malleille tyypillinen koko. Suunniteltaessa pienoismallin rakentamista on pohdittava mallin käyttötarkoitusta.

Pienoismalleihin voidaan toteuttaa valo- ja äänisuunnittelua, jonka avulla tilan tunnelma konkretisoituu. Myös minikameralla videoitu reitti pienoismallin sisällä on helppo toteuttaa. Reitin katsominen oikeasta kuvakulmasta avaa silmät huomaamat-

tomille ongelmakohdille. Pienoismallia rakennettaessa voi käydä niin, että elementtejä katsoo väärästä perspektiivistä. Reittivideo toimii myös yhtenä keinona esittää ideat yrittäjälle.

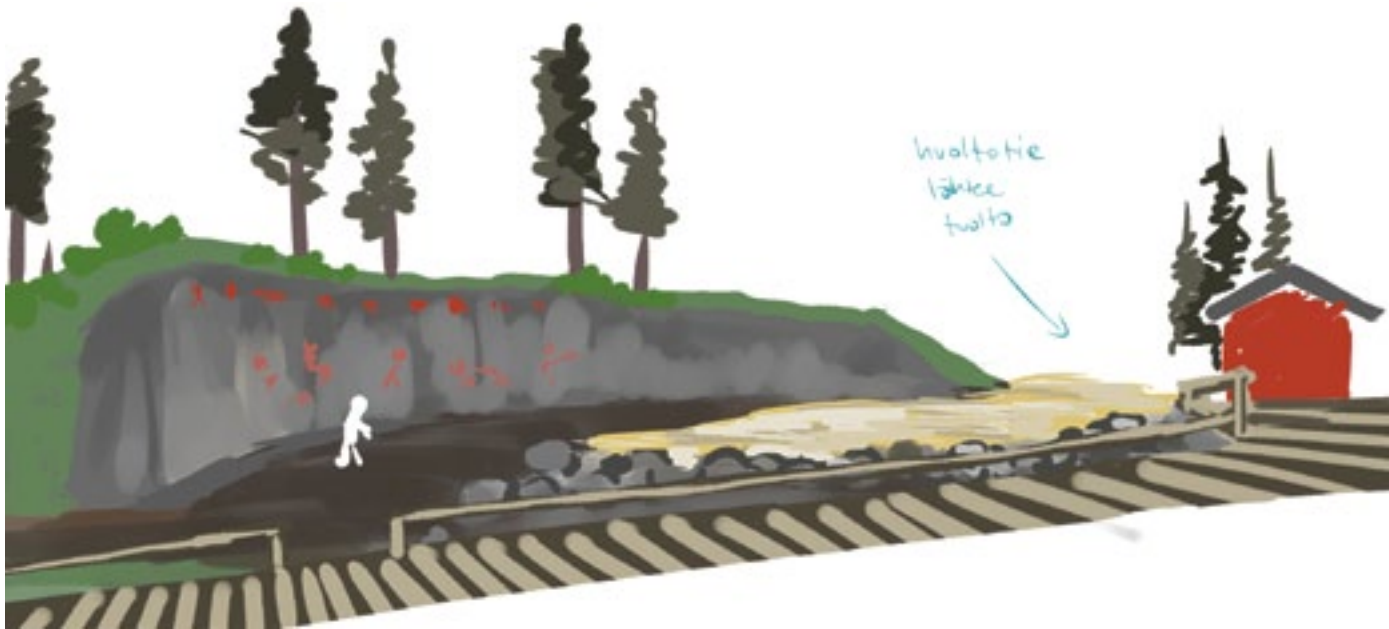
Käyttäjäkokeemusta voidaan tarkastella teknologia-avusteisen prototypoinnin eli koemallintamisen avulla. Lapin yliopiston SINCO-laboratorio toimii tällaisen koemallintamisen tilana. Reitti pienoismallissa voidaan käydä läpi huone kerrallaan esimerkiksi yrittäjän ja lapsiyleisön kanssa. Yleisöltä voidaan tunnustella tunnelmia ja pyytää lisäehdotuksia suunnitelmaan.

Suunnittelupalaverit yrittäjän kanssa ovat tärkeitä. Kasvokkain kohtaamisesta on erityisen suurta hyötyä pienoismallilla suunniteltaessa. Pienoismalli on esineenä hyvin demokraattinen, koska sen käyttämiseen ei tarvita erityistaitoja tai -laitteita. Yhteisessä ”leikissä” käydään kierros läpi. Huone-elementtejä tai esineitä voidaan poistaa tai lisätä ja niiden paikkoja voidaan vaihdella. Elävä dialogi vie suunnitelmaa eteenpäin ja antaa varmuutta oikeasta suunnasta Pienoismallin hyödyt ovat vähäisemmät, jos mallin ympärille ei kokoonnuta yhdessä.

Lähteet:

- Lampinen, O. (1995). *Pienoismallit ja mallinnus*. Kausala: Kausalan kirjapaino.
- Orton, K. (2004). *Model making for the stage*. Marlborough: The Crowood Press
- Winslow, C. (2008). *The handbook of model-making for set designer*. Marlborough: The Crowood Press.

04 KEHITTÄMISTYÖ

Kuva: Annika Ryhänen ja Emma Puputti.

Ympäristötaiteen suunnitteluprosessit yrityksissä

YMA-hankkeeseen valittiin mukaan neljä ympäristöltään ja toiminnaltaan erilaista matkailuyritystä, joiden kanssa yhteistyössä suunniteltiin ympäristötaiteen käyttöä kunkin yrityksen lähtökohdat, tarpeet ja ympäristö huomioiden. Kohteita ovat olleet Hullu Poro Oy:n elämyskylä Tonttula Kittilän Könkäällä, Arctic Hotel & Glass Igloos Lehtojärvi, Ranuan eläinpuisto sekä Kakslauttanen Arctic Resort Oy Saariselällä.

Suunnittelu tapahtui työryhmissä, joihin on kuulunut taiteilijoita, matkailuyrityksen edustajia ja Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan asiantuntijoita ja opiskelijoita. Kuhunkin kohteeseen valittiin taiteilija heidän oman kiinnostuksensa ja aiemman ammattiosaamisen perusteella. Kuvanveistäjä Risto Immosen työ kohdistui taidekonsultoituihin Kakslauttasessa. Taiteilija-arkkitehti-taidekonsultti Maija Kovari suunnitteli teoskonsepteja Ranuan eläinpuistoon. Muotoilija-kuvataiteilija Katri Konttinen työskenteli suunnittelutiimin jäsenenä Lehtojärvellä ja lavastaja Tuuli Seppälä Tonttulassa.

YMA-hankkeessa tavoitteena oli muun muassa kartoittaa ja kuvata Lapin alueen imagoon

ja alueelliseen kulttuuriperintöön liittyviä tekijöitä, taiteen soveltamista matkailuyrityksen ympäristörakentamiseen sekä paikallisyhteisöjen osallistumista teosten suunnitteluprosesseihin. Kestävän kehityksen tavoite nostettiin hankesuunnitelmassa vahvasti esiin ja siihen tartuttiin suunnitteluprosesseissa monin tavoin.

YMA-hankkeen suunnitteluprosesseista on saatu olennaista kokemustietoa teoksen tilaajan ja taiteilijan yhteistyöstä, suunnitelmien esitystekniikoista sekä paikkasidonnaisesta soveltavasta taiteesta. Suunnitteluprosessit ovat olleet monisuuntaisia ja -vaiheisia. Niistä ja saaduista tuloksista on tähän lukuun koottu tiivistetyt kuvaukset. Pohjana on käytetty taiteilijoiden ja työryhmien tekemiä suunnitelmia ja raportteja, yritysten edustajien kanssa käytyjä keskusteluja sekä kirjan toimittajien omia havaintoja ja analyysien tuloksia. Taiteilijat ja työryhmien jäsenet, jotka ovat osallistuneet kirjoittamiseen mainitaan tekstissä. Tämän luvun lisäksi suunnitteluprosessista saatuja kokemuksia on erityisesti hyödynnetty tämän julkaisun lopussa esitettävän toimintamallin luomisessa.

Tonttulan Elämyskylän Tornisilta ja Maahistunneli

Luonnoskirjakuvat: Tanya Kravtsov.
Mallinnuskuva: Petri Salo ja Ville Määttänen.

Hullu Poro Oy:n Kittilän Könkäällä sijaitsevan Taivaanvalkeat hotellin yhteydessä toimiva Tonttulan Elämyskylä esittelee tonttuihin liittyvää kansanperinnettä ja uskomuksia. Yrittäjä Päivikki Palosaaren tavoitteena on jo pitempään ollut kansantaruustoon perustuvan elämysmatkailun kehittäminen. Tonttulan vilkkain sesonki on joulumatkailijoiden aika ja uuden kulttuurimatkailukonseptin avulla tavoitellaan ympärivuotisempaa toimintaa. Elämyskylä voidaan ymmärtää kokonaisuutena, joka perustuu ympäristötaiteen soveltamiseen toiminnalliseksi ja tarinalliseksi fantasiamaailmaksi. Konsepti perustuu rakennettuun reittiin, joka Tonttulan ravintolan yläkerrasta vie kaksi-kerroksista Tornisiltaa pitkin alas kallion halkeamasta avautuvaan Maahistunneliin, jonka lävitse kuljetaan metsän keskelle Tonttulan Piiloon. Tonttulan Piilo on kuin pieni, muutaman talon idyllinen, mutta mielikuvitusta herättelevä kylä, jossa vierailijat pääsevät itse osallistumaan tonttujen elämään. Aktiviteetteja tukemaan on luotu Keltanuttuisen tontun tarina, jota tilauksesta esitetään eri muodoissaan vierailijoille.

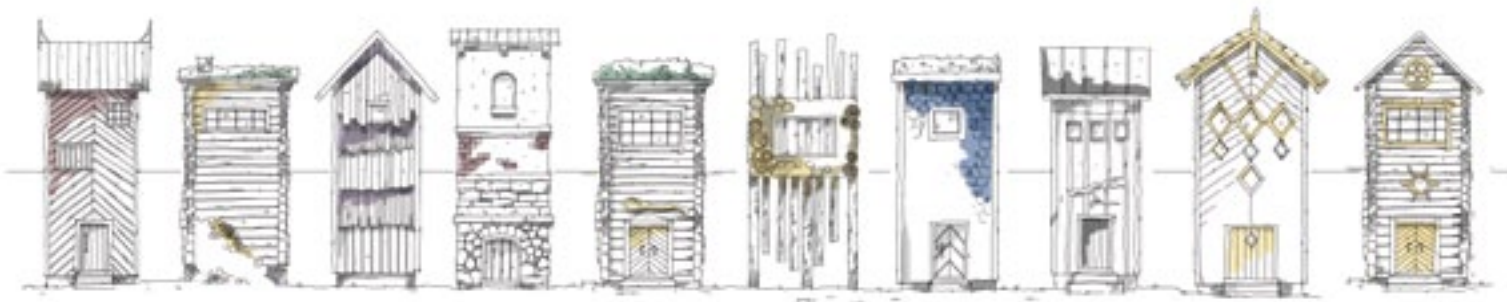
Osallistuminen Tonttulan Elämyskylän kohteiden suunnitteluun avasi YMA-hankkeelle mahdollisuuden tarkastella ympäristötaiteen suunnitteluosaamisen tuomista jo käynnistettyyn, pitkäkestoiseen ja mittavaan prosessiin, jossa joudutaan huomioimaan taiteellisen suunnittelun lisäksi myös rakentamiseen liittyvät lupa-asiat ja prosessit. Suunnittelu käynnistettiin työpajoilla, joissa ideoita

hiottiin ja konkretisoitiin. Tältä pohjalta yrityksen kanssa sovitun tehtävänannon mukaan osa työryhmästä osallistui Tornisillan suunnitteluun ja toinen osa keskittyi Maahistunneliin. Kahden erilaisen suunnitelman vuoksi ne esitellään erillisinä konsepteina, reitin määräämässä järjestyksessä.

Kymmenen tornia – kymmenen tarinaa

Tornisillan ympäristötaiteellisen suunnittelun taustalla oli yrittäjän ajatus tuoda tornien kautta esiin perinteitä, paikallisia kädentaitoja ja luonnon tarjoamia materiaaleja. Jo aikaisemmin toteutetun arkkitehtisuunnittelun pohjalta torneille oli hahmoteltu teemoja, jotka näkyivät myös niiden erilaisina ulkoasuina. Nämä piirroksot ja ajatukset toimivat myös suunnittelun lähtökohtana. Sillalle tehty rakennesuunnitelma antoi vapauksia etsiä kiinnostavia visuaalisia ratkaisuja, koska rakenteen kantavuus oli huomioitu jo perusrakenteissa ja tornit toimivat enemmänkin lavasteina. Sillan jakaminen kymmeneen torniin kuului suunnittelun lähtökohtiin, samoin kuin niiden koko. Yrittäjä toivoi myös joidenkin tornien alakertoihin pieniä verstaiteita ja varastoja.

Tornisillan suunnittelusta vastasivat Tuuli Seppälä, Tanya Kravtsov ja Paula Sepponen. Heidän suunnitelmassaan sillan jokainen torni edustaa eri teemaa. Järjestyksessä päärakennukselta kohti metsää teemat ovat: aurinko, himmeli, porot, kalastus, metsä, veisto, paju, ryijy, sauna ja portinvartija. Portinvartijan tornin tarkoitus on

Kuva 1. Tanya Kravtsovin piirtämä silta torneineen, Petri Salon mallintamana.

toimia siirtymänä ihmisten maailmasta tonttujen, maahisten ja hiisien valtakuntaan. Silta toimii ikään kuin kymmenen tarinan kertomuksena, jonka läpi vierailijat saavat kulkea kohti myytisempiä tarinoita. Suunnitelman mukaan silta paitsi esittelee perinteitä, myös mahdollisuuksien mukaan tarjoaa elämyksiä työpajojen tai näytöksiä muodossa. Yksityiskohtaisemmin torneista suunniteltiin seitsemän, jotka esitellään seuraavaksi kulkujärjestyksessä.

Himmeli-torni

Himmeli-tornissa esitellään suomalaista olkikäskyä, josta erityisesti aasialaiset vierailijat ovat kiinnostuneita. Himmeli-torni on ulkopuolelta koristeltu oljilla ja sen ikkunat ovat himmelimäisen geometriset. Tornissa on ylä- ja alakerta. Ylhäällä esitellään himmeleiden historiaa ja alakerrassa on työpaja, jossa himmelinvalmistusta voi kokeilla tai ostaa työpaketin kotiin vietäväksi. Työpaja-tilassa on kaksi keskeistä elementtiä: kuva viljapellosta, joka kertoo mistä materiaali on peräisin ja raaka-materiaalia, joka tuoksuu tilassa.

Kalastajan torni

Kalastajan tornissa esitellään alueen tärkeää elinkeinoa, kalastusta. Ulkoseinässä on materiaalina eri sinisen sävyistä viilua, kuin suomuja. Ylöspäin tummeneva väritys luo illuusiota kevyestä rakennuksesta. Oven ja ikkunan karmeissa oleva muotoilu jäljittelee ahvenen selkäevän yksityiskohtaa ja kattoikkuna tuo luonnonvaloa sisään. Oven yläpuolella on atrain sekä lohien ja ahvenen pyrstöt. Sillan käytävän kaide on aaltomainen. Sisäpuolella huoneen katossa on verkkoja, joiden läpi valo siivilöityy tilaan. Verkkoihin on kiinnitetty muita perinteisiä kalastusvälineitä. Valoa tilaan antaa ”tuohusvalo”, joka samalla esittelee tuulastuksessa käytettyä palavaa soihtua. Seinillä on puulevystä tehtyjä kalaveistoksia.

Metsätorni

Metsätorni esittelee metsien suhdetta suomalaiseen kulttuuriin. Torni on tehty männynrungoista ja antaa vaikutelman metsässä olemisesta. Äänimaailma koostuu linnunlaulusta, vanhojen puiden narinasta, askelista ja lehvästöjen huminasta.

Kuva 2. Himmelitornin alatasen suunnitelma.
Kuva: Tanya Kravtsov.

Puiden lomasta löytyy linnunpönttö, puita halailuvia tonttuja sekä kuvia, jotka esittelevät metsien tarjoamia hyviä asioita ihmisille, kuten suojaa, materiaalia rakennuksiin, marjoja, sieniä, kasveja, yrttejä ja henkistä voimaa.

Veistotorni

Veistotorni edustaa käsityötaitoa ja esittelee puuta materiaalina moniin tarkoituksiin. Yläkerrassa esitellään perinteistä veistotaitoa erilaisin puusin esinein; leluja, työvälineitä, kalusteita, astioita, kuksa ja lusikoita. Katto on koristeltu sadoin lusikoin, jotka ilmavirrasta kalisevat toisiaan vasten. Lattia-asta olevasta ikkunasta vierailijat voivat katsella alakerran verstaasta, jossa on esillä erilaisia työkaluja ja puutuotteita. Koko rakennus on tehty puusta.

Vierailijat voivat tunnustella ja tuoksutella puuta, tuntea materiaalin lämmön. He voivat myös vierailla alakerran verstaassa ja seurata puusepän työskentelyä.

Pajutorni

Pajutorni esittelee erityistä puumateriaalia ja siihen liittyviä ominaisuuksia, erityisesti onnea tuovaa vaikutusta. Torni ja sillankaiteet ovat koristeltu kauttaaltaan pajulla, jopa ikkunanpuitteet ja ovenkarmit. Sisällä sisustuksena käytetään pajusta tehtyjä palloja ja eri pajulajeista tehtyjä nippuja.

Saunatorni

Saunatorni on kaksikerroksinen hirsisalvottu rakennus, jossa yläkerrassa esitellään saunahistoriaa, -tapoja ja elementtejä. Alakerrassa on oikea pieni sauna, jota vierailijat voivat halutesaan käyttää. Yläkerta on sisustettu polttopuilla, kiukaalla ja vesiaستioilla, saunavastoilla, ämpärillä ja vadeilla, pienillä pyyhkeillä ja iloisilla saunantouilla. Seinillä on kuvia erilaisista saunoista ja vedessä vilvoittelevista saunojista. Vierailijat voivat ottaa kuvia saunan lauteilla. He voivat myös ostaa kuivattuja koivunlehtiä kotiin vietäväksi. Kotosalla he voivat palata muistelemaan saunan tuoksua, kaatamalla kuumaa vettä lehtien päälle.

Portinvartijan torni

Portinvartijan tornissa yhdistyvät kivi ja metalli. Siinä näkyy myös viitteitä maahisten maailmasta. Portinvartijan tehtävänä on varmistaa, ettei kukaan kulje pahoissa aikeissa eteenpäin tarinassa. Tornin

alaosa on katettu kivillä, mutta yläosa on puuta. Halutaan antaa vaikutelma, että torni nousisi kivikasasta. Puunjuuret lävistävät kiviseinää. Katto näyttää liuskekiviseltä ja siinä on kahdella sivulla ikkunat. Yläkerran oven yläpuolella on kahleet ja lukko. Sisällä portinvartija nukkuu riippukeinusaan katonrajassa. Sisätilan sisustuksessa käytetään edelleen juuria, lukkoja, avaimia ja kiveä.

Maahistunneli

Tornisillan jälkeen Maahistunneli johdattaa ihmiset maahisten tarinoiden maailmaan ennen Tonttulan Piiloon saapumista. Tunneli kulkee läpi maahisten arjen, esitellen kävijöille maahisten tapaa asua. Pohjoisen taruston mukaan maahisten maailma on varsin samankaltainen kuin ihmisten, mutta he ovat varakkaampia, kauniimpia ja onnellisempia. Lisäksi maahisilla kerrotaan olevan taikavoimia.

Maahistunnelin suunnittelusta vastasivat Tuuli Seppälä, Lauri Pitkänen, Meri Kinnunen ja Hanna-Elina Hämäläinen. Tunneli on suunniteltu tehtävänannon mukaiseen kevytrakenteiseen kaarihalliin. Ennen sisäänkäyntiä maanousee niin, että ”maan alle” on mahdollista laskeutua. Kulkureitti on suunniteltu niin, että käytävän mutkat salaavat seuraavaa aukeavaa tilaa. Puikkelehtiva reitti antaa matkan tuntua. Käytävien laskuissa ja leveyksissä on huomioitu esteettömyys, jotta tunneli olisi mahdollisimman hyvin saavutettavissa.

Tunnelissa on muutamia katettuja osioita, muun muassa Aarrekammio on sellainen tila. Tämä mahdollistaa vaikuttavan valosuunnittelun. Nukkusopissa juurakot muodostavat myös eräänlaisen katon. Muuten seinät eivät yllä kattoon asti. Aaltoilevat seinät on helppo häivyttää katon pimeyteen.

Tunnelin osat ja niiden keskeisimmät ideat:

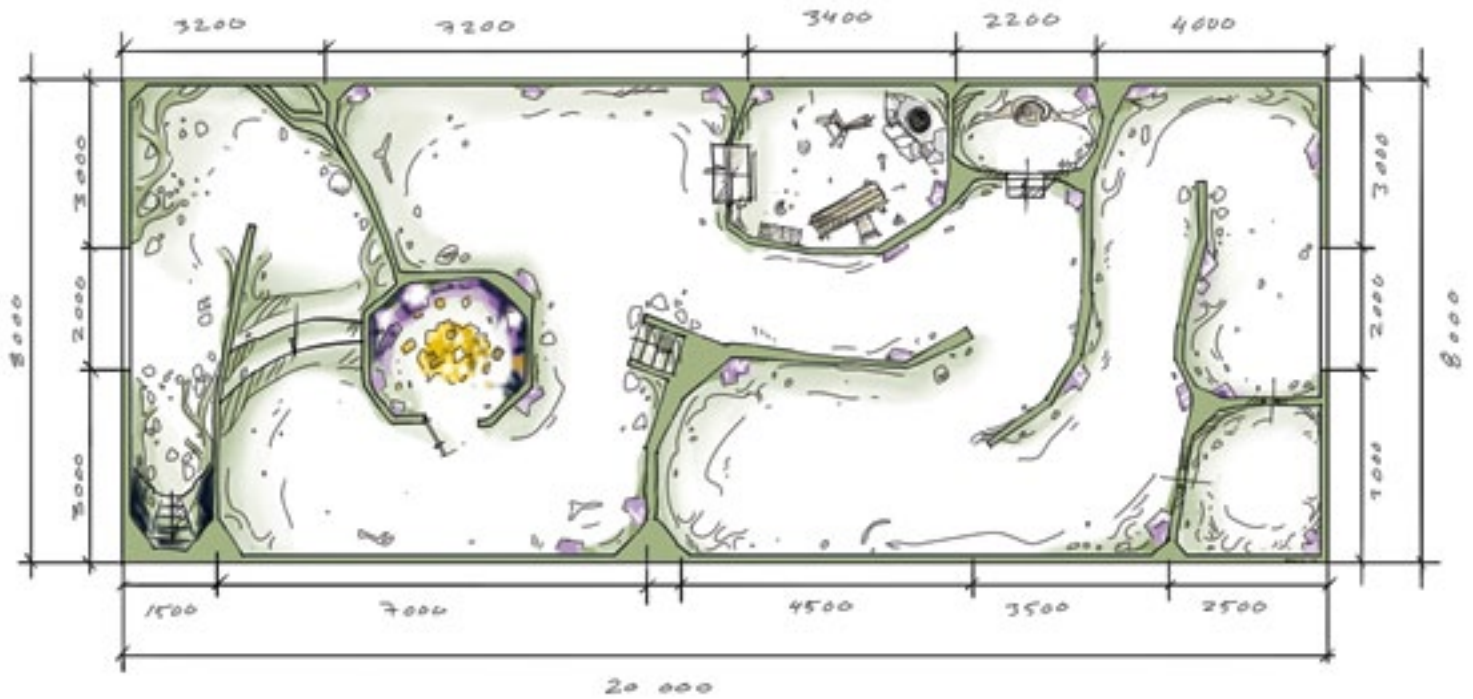
Sisäänkäynti on ulkoapäin kuin osa ympäröivää metsää, sillä maahisten valtakunta sijaitsee tarinoiden mukaan ihmisiltä kätkössä. Sisään astuessa seinien kultainen kimallus antaa ihmiselle tunteen toiseen maailmaan siirtymisestä. Lattia viettää alaspäin.

Nukkusoppi on tunnelmaltaan rauhallinen. Siellä äitimaahinen tuudittaa paikallisen tuutulaulun tahdissa maahislasta komsiossa.

Tallissa on puusta vesitettyjä eläimiä. Maahistaruissa toistuvat eläinkertomukset, joissa maanalaisen kansan lehmät lypsävät paremmin ja porot ovat valkeita. Ihminen saattoi saada tälläisen ihmeellisen eläimen itselleen heittämällä sen yli metalliesineen. Tämän jälkeen eläin ei enää voinut palata kotiinsa maan alle. Äänimaailma, harmaantunut puu ja oljet lattialla luovat tilan tunnelman.

Huussi tarjoaa välähdyksen maahisten arjesta. Huussin ovi on klassisesti sydänikkunainen ja sinne kurkistaessa voi nähdään maahisten kokoon tehdyn kuivakäymälän, potan ja käsienpesualtaan.

Keittiötä lähestyessä liiketunnistin laukaisee äänimaailman, jossa esineitä särkyvät ja askeleet

Kuva 3. Tuuli Seppälän piirroksen pohjalta mallintanut Petri Salo.

loittonevat. Kun huoneeseen kurkistaa, on lattialla kaatunut tuoli. Ovi toisaalle luolastoon on jäänyt raolleen, mutta maahisia ei näy. Keittiön sisustus noudattelee suomalaista talonpoikaistyylä. Maahiset ovat maultaan konservatiivisia. Koska lattialla on rikkoutuneita astioita, ei vierailijoita päästetä astumaan huoneeseen, vaan sitä voi katsella ovelta.

Sali on maahisten kotoisa, mutta komea kokoontumispaikka. Sen nurkassa on takka, jossa kotoisasti palaa tuli. Seinille on ripustettu valtava määrä maahisten kuvia ja soittimia. Tämä avaa näkymää maahisten tapaan viettää vapaa-aikaa. Iso pöytä on katettu herkkuja täyteen, mutta ihminen ei saa koskea niihin, sillä muuten hän saa ylleen kirouksen ja jää maan alle iäkseen. Seinältä

löytyy QR-koodi, jonka avaamalla voi lukea lisää maahisuskomuksista.

Liukumäki kadottaa lapsia putkeen ja muuttaa heidän kiljahduksensa maahisääniksi. Putken toinen pää tulee liukumäen alle. Lähelle liukumäkeä on kiinnitetty kolikoita maahan. Ne johdattavat turistin kohti tunnelin huipentumaa aarrekammioita.

Aarrekammioon maahiset ovat koonneet kultaa ja timantteja. Valosuunnittelulla lisätään tilan taianomaisuutta. Aarrekammioon pääsee sisälle, mutta jos kolikoita yrittää ottaa mukaan, ääni varoittaa koskemasta maahisten omaisuuteen. Tila osoittaa maahisten valtavan varallisuuden ja toimii reitin huipennuksena. Myymälästä on mahdollisuus ostaa oma maahiskolikko muistoksi ja tuottamaan onnea.

Tunnelin loppu lähenee, kun portin jälkeen maa alkaa nousta. Seinät ovat rouheammat ja juurakkoisemmat. Hiisi häätää kulkijoita pois luolastosta.

Suunnitelmista kohti toteutusta

YMA –hankkeen loppuessa syksyllä 2018 sekä Tornisilta että Maahistunneli odottavat toteuttamistaan. Koska ne ovat keskeisiä osia Tonttulan Elämymetsää, jonka ensimmäinen osa, Tottulan Piilo, on jo toteutettu ja otettu matkailukäyttöön, voidaankin pitää varmana, että molemmat tullaan toteuttamaan ja luotuja suunnitelmia hyödyntämään.

Tonttulan elämymetsään palkataan taiteilijoita ja käsityöläisiä soveltamaan ja toteuttamaan YMA-hankkeessa tehtyjä suunnitelmia sekä yhdistämään niitä omiin ja yrittäjän esittämiin ideoihin ja visiioihin. Heitä ovat muun muassa Kimmo Takarautio, Marja Färin, Virgilijus Miniotas ja rakennusmestari Antti Pekkala. Toteutus ei kuitenkaan seuraa hiottua suunnitelmaa, vaan elää rakennusprosessin mukana.

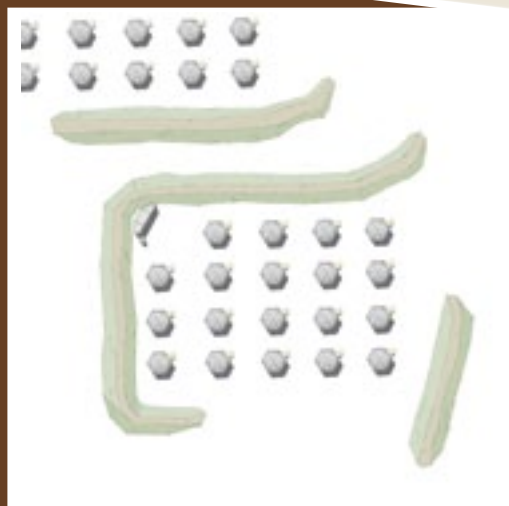
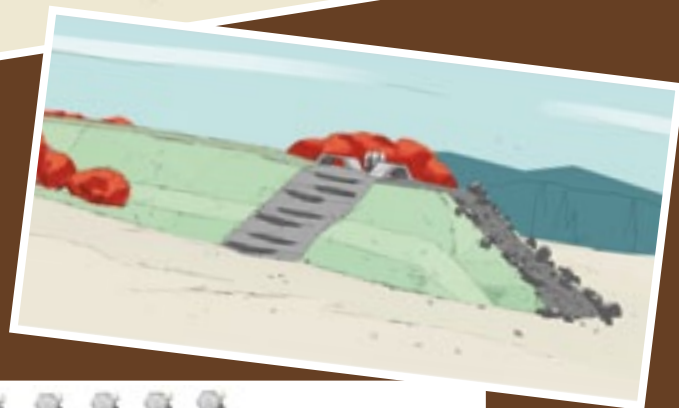
Suunnitelmien hyödyntäminen tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman ympäristötaiteen ja matkailun erilaisten yhteistyömuotojen kehittämiseksi. Tonttulan Elämymetsä on vahvasti yrittäjä Päivikki Palosaaren oma tuote, vaikkakin hän on käyttänyt tukena suunnitellussa asiantuntijoita ja taiteilijoita. Yrittäjä ei myöskään ole jättänyt taiteellista toteutusvastuuta suunnittelija-taiteilijalle. Maahistunnelin suunnitelmia on kehitetty eteen-

päin, ja tarkennettu muun muassa rakennuspiirustusvaiheessa. Yrittäjän palkkaamat Maahistunnelin toteuttajat eivät niinkään luo henkilökohtaista taidetta, vaan työskentelevät tuntipalkalla pitkäkestoisessa prosessissa, jota työn aikana ohjataan. Tämä mahdollistaa sen, että matkailuyrittäjä itse voi koko ajan vaikuttaa myös kohteen visuaaliin ja taiteelliseen ilmeeseen, matkailukäyttöön soveltavuuden lisäksi. Lopputulos tulee olemaan usean suunnitelmaan ja toteutukseen osallistuneen henkilön luovan työn tulos. Ympäristötaiteen näkökulmasta nousee esille kysymys kuka tai ketkä “signeeravat teoksen” omakseen.

Maavalleista maataidetta

Arctic Hotel & Glass Igloos Lehtojärvi on majoituspalveluja tarjoava yritys, joka toimii Lehtojärven rannalla, noin 26 km Rovaniemeltä. Yritys on erikoistunut talvimatkailuun ja rakentaa joka vuosi lumihotellin sekä lumisaunoja alueelleen. Lumihotellin lisäksi majoitusta on saatavilla lasi-igluissa, joiden kysyntä on kasvanut lisääntyneen revontulimatkailun vuoksi. Tämä ilmiö on laajentanut sesonkia lumettomaan aikaan, pimeään syksyyn, jolloin revontulten loimua voi hyvällä tuurilla seurata niin sanotun kaksois-efektin muodossa, kun revontulet heijastuvat vielä jäättömän järven pinnasta. Yrittäjä Ville Haavikon mukaan pääosa yrityksen asiakkaista on ulkomaalaisia ja he viiptyvät Lehtojärvellä vain yhden yön.

Lehtojärven hotellialue nähtiin YMA-hankkeen toimintakohteena kehittymässä olevana ympäristönä, jossa suurin haaste oli muotoilla alueen suoperäisestä maasta ja kuntasta kasatut jyhkeät mutta tasapaksut maavallit mielenkiintoisemmiksi ja paremmin ympäristöön sopiviksi. Maavallit oli kasattu revontuli-iglujen rakentamisen aikana. Alueella oli useita muitakin mielenkiintoisia visuaalisen ympäristön kehittämisen paikkoja, mutta yrittäjä toivoi suunnittelijoiden keskittyvän maataiteeseen.

Kuvat: Katri Konttisen luonnosten pohjalta mallintaneet Petri Salo ja Ville Määttänen.

Maataiteen suunnittelusta Lehtojärvelle vastasivat Katri Konttinen, Minna Junntila, Eemil Koivu ja Maria Kerola. Työryhmä tutustui paikkaan vieraillemalla siellä eri vuodenaikoina. He myös keräsivät tietoa Lehtojärven historiasta, luonnosta ja perinteistä. Lehtojärven alue tarjosikin paljon mielenkiintoisia tarinoita ja aiheita suunnittelutyön taustaksi.

Lehtojärvi sijaitsee komeissa vaaramaisemissa ja tiedetään, että sen rannoilla ovat käyskennelleet jo kivikauden ihmiset. Hotellin läheisyydestä on löydetty puinen hirvenpäästä esittävä veistos, jonka arvellaan olevan veneen keulan koriste. Hirvi ja vene kuuluvat yhä lehtojärveläiseen kulttuuriin ja muodostavat tärkeän osan kylän perinteitä. Lehtojärvi on ollut tunnettu veneenrakentajistaan ja hirvenmetsästys on yhä elävää perinnettä. Paikan luonnonympäristö järvenrantoineen luo sellaiseenaan upeat puitteet revontulien tarkkailuun. Etäisyys kaupungista ja valosaasteesta antaa pimeydelle ja hiljaisuudelle haluttua tilaa.

Työryhmä suunnitteli maavallien muotoilua ympäröivän vaaramaiseman mukaisesti. Suunnitelmissa huolehdittiin paitsi visuaalisesta ja esteettisestä näkökulmasta, myös käytännöllisyydestä ja toimivuudesta. Vallien tarkoitus on paitsi rajata hotellialuetta, myös toimia näkösuojana igluihin. Niiden pintakasvillisuuden ja katteiden suunniteltiin olevan sellaisia, etteivät ne vaadi suuria huoltotoimenpiteitä näyttääkseen silti harkituilta ja kauniilta.

Istutusten kasvivalinnoissa painottuvat kasvien ruskaväritys, talven kestävyys ja monivuoti-

suus. Istutuksiin valittiin lehtipensaslajiksi aronia ja keskustelua käytiin myös vuorimännyn ja pihlajan käytöstä. Yrittäjä esitti toiveen istutusten muodon revontulimaisuudesta: maavallien pensasaidanteiden muodot jäljittelevät aaltoilevia revontulia. Maavallien revontulimaiseen aidanneistutukseen valittiin koristearonia (*Aronia x prunifolia*). Aronialla on kaunis kiiltävä tummanvihreä lehdistö, kesällä valkoinen kukinta, oranssinpunainen syysväri ja syksyllä mustat, kiiltävät, syötävät marjat. Aronian kasvukorkeus on noin 200 cm. Aronia on terve, helppohoitoinen ja kestävä lehtipensas. Aidanneistutuksella tarkoitetaan vapaasti kasvavaa pensasaitaa, josta leikataan vuosittain vain kuolleet tai vioittuneet versot.

Maavallien kiinnostavuutta ja alueen opastettavuutta lisäämään suunniteltiin yksittäisten lehtipuiden istuttaminen. Lehtipuissa on kauniita ruskun värejä revontulimatkailun aikaan. Istutettavat puuntaimet tulee olla talvenkestäviä ja help-pohoitaisia lajeja. Suunnitelmassa esitetään haavan, pihlajan ja punakoivun käyttöä.

Haapa (*Populus tremula*) on komea ja luontainen puu koko maassa. Puun ruskaväri on erityisen kaunis. Kasvupaikkavaatimukseltaan se on vaatimaton. Puun lehtien havina tuo mielenkiintoisen lisän matkailualueen äänimaisemaan. Pihlaja, kotipihlaja (*Sorbus aucuparia*) on jokaisena vuodenaikana kaunis, erityisesti syksyllä sen komean ruskavärin ja punaisten marjojen vuoksi. Pihlaja on maaperän suhteen vaatimaton. Kotipihlajaa on aikaisemmin pidetty pyhänä puuna.

Hahmotelma kiviputousvallista.
Kuva: Katri Konttinen.

Punakoivun (*Betula pubescens f. rubra*) purppuranpunaiset lehdet ovat näyttävät koko kesän ajan. Punakoivu sopii hyvin yksittäiskasviksi lehtien värityksen vuoksi. Hieskoivulaji on löytynyt Yli-Kiimingistä ja otettu viljelyyn.

Maavallien maisemoinnissa käytetään istutusten lisäksi maansiirtotöissä esiin nousseita kiviä yksityiskohtina. Luonnonkivistä rakennetaan kivipuro maavallin ravintolarakennuksen päähän. Helppohoitoisuuden vuoksi kivipuron alle asennetaan juuriestematto estämään rikkakasvien kasvua kivien välistä. Kangas maisemoidaan maavalliin valitulla katemateriaalilla. Kivipuron materiaalina ovat alueelta esiin tulleet luonnonkivet. Maavallin päälle, kivipuron tilaan johtavat geopolymeerista valmistetut portaat. Portaat maisemoidaan istuttamalla kääpiövuorimäntyjä askelmien läheisyyteen. Kääpiövuorimänty (*Pinus mugo var. pumilio*) on kaunis ja tiheä noin puolen metrin korkuinen

havupensas. Sen oksat ja neulaset ovat tiheämmässä kuin vuorimännyllä. Matala pensas on käytökelpoinen rinneistutuksissa.

Maavallin kattamisen etuna on sen vähäinen hoidon tarve ja ympäristön viihtyvyyden lisääminen. Lähes hoitovapaita vaihtoehtoja aidanneistutusalueiden ulkopuolisen alueen kattamiseen on muutamia.

Rikkakasvien kasvua estämään maavallien päälle voidaan asentaa juuriestematto helpottamaan hoitoa. Juuriestemattokangas läpäisee veden, mutta estää ruohovartisten rikkakasvien ja puuvartisen pajun läpikasvun. Juuriestematto maisemoidaan lisäämällä sen päälle männyn kuorikatetta noin 10 cm paksuinen kerros. Mikäli juuriestemattoa ei haluta käyttää maavallien istutusalueiden ulkopuolelle voi lisätä männyn kuorikatetta noin 15 cm paksuudelta vähentämään rikkakasvien kasvua.

Vaihtoehtona maavallien kattamiseen ja maisemointiin on kunta eli siirtovarvikko. Maanpeittokasvillisuutena se eroaa edellä mainituista katevaihtoehtoista. Kunta on metsänpohjaa, joka voidaan asentaa suoraan maavallien päälle. Varpukasvillisuudella on kaunis syysväri. Katevaihtoehtoista kuntan käyttö maisemoisi maavallit saumattomasti ympäröivään luontoon.

Vallien muotoilu tupakointitiloiksi käsiteltiin suunnittelussa myös, sillä hotellialueella olevat tupakointipaikat eivät välttämättä toimi kokonaisuuden ja viihtyvyyden kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Valliin sijoitettujen sopukoiden suunnittelu johti lopulta maavallien nurkkaan toteutettavaan tilaan, joka rajataan seinämäisellä,

Kuva: Minna Junntila.

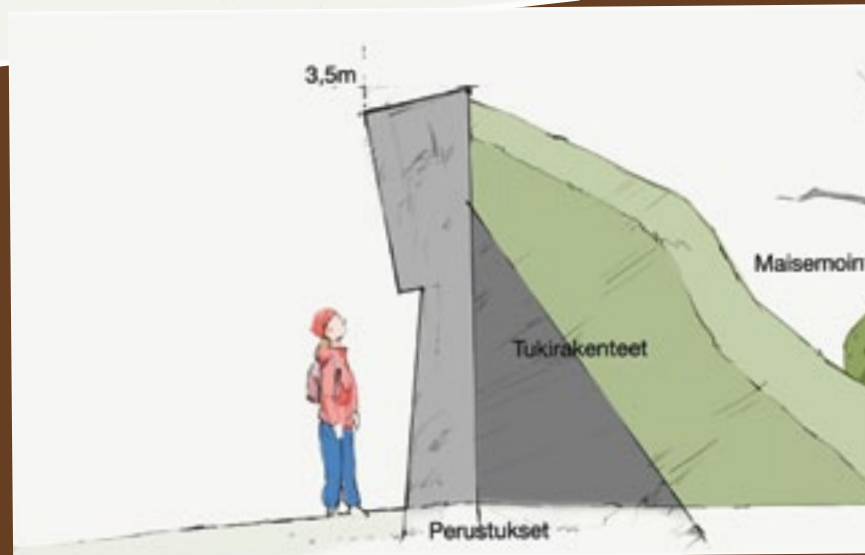
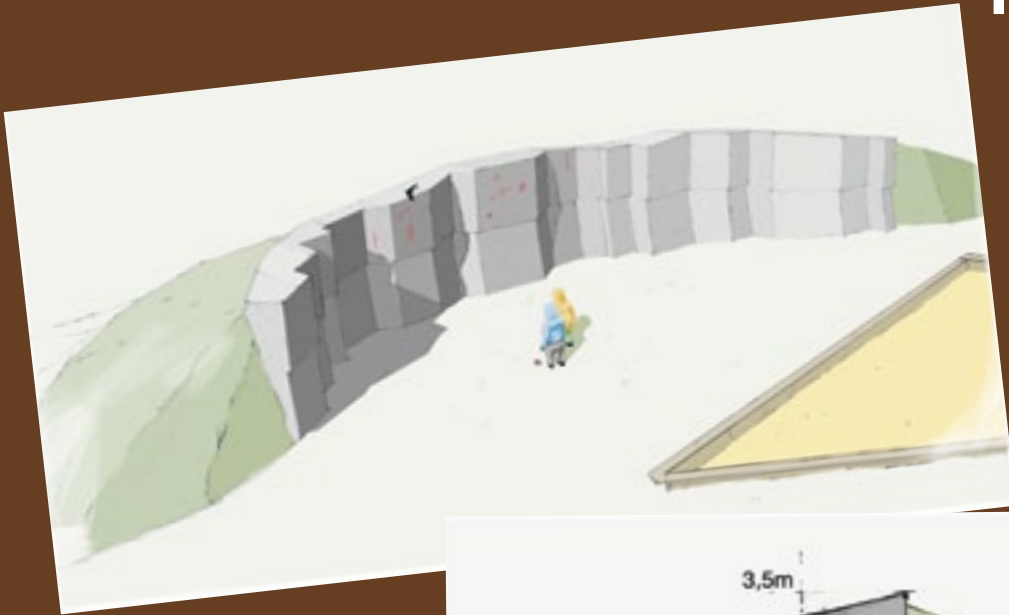
katetulla rakenteella. Tämä tilan tarkoitus tupakointipaikkana toimimisen lisäksi on olla eräänlainen esittelypaikka, jossa paikallisen luonnon aarteet, kuten marjat voidaan esimerkiksi reliefien avulla nostaa esiin. Tila on muodoltaan hyvin pelkistetty ja aavistuksen kaarimainen. Muotokieli seinämän katossa muistuttaa lasi-iglujen kattoja. Seinämien materiaaliksi työryhmä suunnitteli geopolymeeria.

Toinen toiminnallinen paikka maavalleissa suunniteltiin hotellille laskevan vallin päälle. Sen

tarkoituksena on toimia eräänlaisena kohtaamispaikkana, nuotiopiirinä. Oikeaa avotulta piirissä ei voida tehdä, joten nuotiota esittää valoteos. Nuotiopiirin toteuttamisessa käytetään maatoissa paikalta löydettyjä isoja kiviä ja istuimet voidaan myös valmistaa esimerkiksi geopolymeeristä, jolloin niiden muotoon voi vaikuttaa. Näkösuojan lisäämiseksi on aiheellista rakentaa myös jonkinlainen seinämä ja kiipeämisen helpottamiseksi portaat.

Ranua

Muinaiset jäljet —jäähäuden perintö
luonnoskuvia. Työryhmän luonnosten
pohjalta mallintaneet Petri Salo ja
Ville Määttänen.

Ranuan eläinpuisto on arktisiin eläimiin erikoistunut puisto, joka haluaa tarjota elämyksiä kaikkina neljänä vuodenaikana. Se koostuu metsäympäristössä risteilevästä reitistöstä, jonka varrelle eläinten aitaukset sijoittuvat. Ranuan eläinpuisto on auki ympäri vuoden, mikä asetti työryhmien suunnittelulle tiettyjä vaatimuksia: teosten tulee toimia ja näyttää hyvältä niin kesäaikaan kuin talvellakin, lumen ja pimeän aikaan. Toimitusjohtaja Tommi Hinnon mukaan kesäkaudella painottuvat kotimaiset perhematkailijat ja talvikausi puolestaan tuo eläinpuistoon paljon kansainvälisiä vierailijoita.

Työryhmien tehtävänä oli suunnitella eläinpuiston alueella sijaitsevan muinaisen merenrannan, kivikkoisen maamuodostuman yhteyteen jääkauteen liittyvä, toiminnallinen ympäristö. Tällä paikalla on jo olemassa jääkauden jään sulamista esittelevä infotaulu sekä Geologisen tutkimuslaitoksen rakentama kivipuisto omine infotauluineen. Alueen välittömässä läheisyydessä on myös kioski ja sen myötä paikalle rakennettu infrastruktuuri. Eläinpuiston reitti kiertää kivikon ympäri ja avaa sille näkymiä erityisesti kioskin ja vanhan käärmetalon kohdalla.

Annika Ryhäsen ja Emma Puputin suunnitelma perustuu interaktiiviseen oppimisympäristöön, jossa keskeisenä tavoitteena on tarkastella Ranuan ja Suomen esihistoriallista aikaa, erityisesti metsäpeuran näkökulmasta. Maija Kovarin suunnitelma puolestaan kohdistui kivikon, eli rakan, avaamiseen yleisölle ja ympäristönsuojelunäkökulman

esittelyyn muinaisen merenrannan äärellä. Ranuan eläinpuisto tilasi tämän teoksen Kovarilta ja teos toteutettiin eläinpuistoon kesällä 2018.

Kolmantena kokonaisuutena Ranuan eläinpuistoon Jyrki Tammi suunnitteli luonto- ja eläinaiheisen seinämaalauksen, jonka idea perustuu ultraviolettivärien käyttöön perinteisten väriaineiden lisäksi. Ultraviolettivärit saavat teokset hohtamaan pimeässä joko jälkivalaisevanvaikutuksen tai UV-valaistuksen avulla. Seinämaalauksen ideana on talvimaisena, johon ilmestyy eläinaihe valaistuksen muuttuessa. Ultraviolettiväreillä on mahdollista tuoda seinämaalaukselle lisää näkyvyyttä esimerkiksi kaamosaikana, jolloin seinät ovat pitkään pimeässä näkymättömissä.

Muinaiset jäljet – jääkauden perintö

Interaktiivisen toimintapisteen tavoitteena on tarjota osallistumisen ja toiminnan kautta kokemuksia esihistoriallisista kalliomaalauksista, niiden eläinaiheisista kuvista sekä yhteydestä eläinpuiston eläimiin. Ympäristön suunnittelun lisäksi Annika

Muinaiset jäljet – jääkauden perintö, luonnoskuva: Petri Salo.

Ryhänen ja Emma Puputti kehittivät erilaisia työpajakonsepteja, joita eläinpuisto voi käyttää esimerkiksi koululaisryhmien ohjelmapalveluina.

Toimintapiste muodostuu arkeologisesta hiekkalaatikosta sekä vieraskirjana toimivasta kalliomaalausseinästä. Seinämä rakennetaan kohteeseen, sillä alueella ei luonnostaan ole tehtävään tarvittavaa kalliota. Sen korkeus on noin 3,5 metriä ja sen yläosaan maalataan kiinteästi erilaisia Suomessa säilyneitä, kalliomaalauksissa käytettyjä aiheita. Alaosa on yleisön käytössä ja heidän on mahdollista jättää seinään oma kädenjälkensä tai maalaamansa kuva. Väriaine on kuitenkin kuluva punamultaa, joten vieraskirja ikään kuin uusiutuu vesisateen ja kulutuksen avulla.

Arkeologiseen hiekkalaatikkoon on piilotettu muinaisen metsäpeuran luuranko, jota vierailijat voivat kaivaa esiin. Se on kooltaan huomattavasti suurempi kuin luonnollinen luuranko, sillä se viittaa myyttiseen auringonkantajapeuraan. Sekä kallioseinä, että peuran luurako voidaan toteuttaa geopolymeerimateriaalista.

Seven Steps to Save the Ocean

Maija Kovarin mukaan kivikkoalueelle suunniteltu teos lähestyy asetettuja tavoitteita arvovaikuttamisen näkökulmasta. Teossuunnitelma sisältää kivirakalle rakennettavan polun pysähtymispaikoihin. Se viittaa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin ja kannustaa puiston vierailijoita toimimaan ympäristön hyväksi. Suunnitellun teoksen taustalla

on vaikuttamaan pyrkivä, arktisten alueiden ja ilmastonmuutoksen suhdetta pohtiva sekä ihmisten tietoisuuden lisäämistä tavoitteleva ajattelu. Kivikkoon toteutettava polku tarjoaa vierailijoille hiljentymisen mahdollisuuden ja pysäyttää pohtimaan sen varrelle asetettujen lauseiden sisältöä.

Polku ja sen rakenne muistuttavat alueen reitillä toteutettua ratkaisua, mutta myötäilee luonnollisemmin kivikkoista maastoa. Sen alussa ja lopussa on levähdyspaikat, joissa on myös yleinen infokyltti teoksesta. Polun varrella on lisäksi leveysalue, jolle ryhmien on mahdollista pysähtyä ottamaan kuva itsestään ja taustalla näkyvästä teoksesta. Polussa on myös kaide tai kaitteet.

Teräksestä valmistettuja lauseita on polun varrella yhteensä seitsemän, joista kaksi englanniksi, kaksi kiinaksi ja kolme suomeksi. Kunkin lauseen kohdalla on pieni kyltti, joka sisältää lauseen käännökset ja lisätietoa esiin tuodusta aiheesta. Lauseet sijoittuvat kivikkoon siten, että niitä on mahdollista tarkastella polulta taustan metsämaisemaa

Seven Steps to Save the Ocean,
luonnoskuva: Maija Kovari.

vasten. Ne näyttävät leijuvaan ilmassa, vaikka ovat kiinnitettyjä metallijaloilla kivikkoon. Materiaalivalinta ja lauseiden ohut, levymäinen muoto eivät kerää lunta, joten teos toimii myös talviolosuhteissa.

Lauseiden tavoitteena on käsitellä kannustavasti ja avoimesti tapoja tarkastella omaa arkea suhteessa arktisen luonnon suojeluun. Suunnitelmassa esitettyjä mahdollisia lauseita olivat: ”Arvos-taen maata ja elämää, suosin kasvipohjaisia ruokia. Eläimiltä oppien, kuljen kävellen. Enemmän elämää, vähemmän esineitä. Enough is a feast? Matkustaminen on parempaa yhdessä. Ymmärtäen ajan kulumisen, jaan tietoni seuraavalle sukupol-velle. Enemmän elämää, vähemmän esineitä.”

Eläinaiheinen seinämaalaus UV-väreillä

Ranuan eläinpuisto olisi oivallinen kohde luonto- ja eläinaiheiselle seinämaalaukselle. Jyrki Tammen suunnittelema teos on tarkoitus toteuttaa kahdessa osassa. Ensimmäinen maalauskerä tuottaa perinteisillä maalausaineilla toteutetun talvisen metsämaiseman, joka toimii omana teok-senaan normaalivalaistuksessa. Toisessa vaiheessa teoksen pintaan maalataan UV-väreillä eläinai-heita, joiden ei ole tarkoitus erottua maalauksen muusta sisällöstä ennen kuin teos valaistaan ultra-violettilalla tai jälkivalaiseva vaikutus näkyy pimeässä. Maalaus näkyy talvella, vaikka sitä ei valaistaisi voimakkailla kohdevaloilla. UV-väreillä vaikutelma pimeässä on hillitympi, arvoituksel-linen ja mielenkiintoa herättävä.

Ensimmäinen kuva esittävää aitoa, projektia varten tehtyä kokeellista ultraviolettimaalausta. Maalaus näyttää normaalivalaistuksessa pelkäs-tään valkoiselta tai harmaalta, mutta tavallista va-laistusta vähentämällä ja UV-valaistusta lisäämällä kuvapinnasta paljastuu UV-väreillä maalatun kar-hun hahmo. Toinen esittelee teossuunnitelman visualisointia esimerkkikohteessa. Normaaliva-laistuksessa betoniseinästä erottuu vain talvinen metsämaisema. Muun valaistuksen vähentyessä teokseen kätkeyty, UV-aktiivisilla väreillä toteutet-tu sisältö alkaa tulla näkyviin. Kuvat: Jyrki Tammi.

Risto Immonen

Taide & Kakslauttanen Arctic Resort

Korsu Ravintolan pääty, jossa Essi Korvan reliefsi vuodelta 2016. Kuva: Pertti Turunen.

Kuvanveistäjä Risto Immonen on työskennellyt Kakslauttanen Arctic Resort matkailuyrityksessä vuosien ajan taiteilijana ja Arctic Art Week -tapahtuman koordinaattorina ja yhtenä kuraattorina. Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeessa hän työskenteli tässä yrityksessä taidekonsulttina osallistuen taideohjelman kehittämiseen ja toimien yhteistyötahona hankkeen muiden toimijoiden ja yrittäjän välillä. Tämä artikkeli kuvaa Kakslauttasan taideohjelman taustaa, sisältöä ja toimenpiteitä.

Kakslauttasan historia

Kakslauttanen Arctic Resort on matkailuyritys, joka sijaitsee Sodankylän kunnan pohjoislaidalla melko lähellä Saariselkää. Kyseessä on perheyritys, jonka omistaa Jussi Eiramo. Yrityksen päätösten tekoprosessit ovat keveitä, mikä mahdollistaa hyvin taiteen hankkimiseen ja esilletuomiseen hotelliympäristössä. Kakslauttanen Arctic Resort on keskitynyt ulkomaalaisiin asiakkaisiin, jotka hakevat pohjoisia elämyksiä ja aktiviteetteja. Sen konseptiin taide sopii erinomaisesti tuoden matkailukokemukseen lisäarvoa.

Hotellin sijaintipaikkaan ei liity tunnettuja tarinoita, joita voisi hyödyntää markkinoinnissa. Kakslauttanen nimi periytyy paikalla aikanaan olleista ruokalavoista: niitä oli kaksi ja seudulla toimineet peuranmetstäjät varastoivat niihin lihat pedoilta suojaan. Paikka on keskellä metsää, joka on hakattu sodan jälkeisinä vuosina. Kakslauttanen on ikään kuin keskellä ei mitään, kuitenkin melko lähellä Saariselkää ja Ivalon lentokenttää.

Kakslauttanen Arctic Resort matkailuyritys on kehittynyt 45 vuoden kuluessa pienestä kioskista laajaksi matkailualueeksi. Taidetta on sovel-

Taiteilijat Liu Yang ja Liu Qin työssään sekä koko taiteilijaryhmä virkistytymässä Arctic Art Week -tapahtumassa. Kuvat: Risto Immonen.

lettu ja hankittu koko yrityksen historian ajan. Esimerkiksi hotellirakennusten arkkitehtuuri kertoo omasta linjastaan: materiaalina on kelo ja rakennuksissa on omaperäisiä muotoja. Alueen asemakaava mahdollistaa majoitusrakenteiden väljän sijoittelun sekä huolto- ja ravintolarakennusten kokeilevan arkkitehtuuriin.

Yrittäjä Jussi Eiramoin yhteistyö taiteilijoiden kanssa käynnistyi jää- ja lumitaiteella, jota toteutettiin talvisin lumikappeliin ja -ravintolaan. Kuvanveistosymposium Arctic Art Week toteutettiin ensimmäisen kerran vuonna 2003. Siihen kutsuttiin ulkomaalaisia taiteilijoita veistämään puuta viikon ajaksi. Eiramo on hankkinut taidetta myös tilaustöinä lähinnä lappilaisilta taiteilijoilta yrityksen eri tiloihin.

Arctic Art Week – kuvanveistosymposium

Ajatus kuvanveistosymposiumista heräsi 2000-luvun alussa, kun taiteilijoita kokoontui jää- ja lumiveistotyöhön Kakslauttaseen. Keskusteluja kävivät Teuvo Tuomivaara, Risto Immonen ja Jussi Eiramo. He päättivät järjestää kuvanveistosymposiumin, jonka teosten päämateriaalina olisi puu, lähinnä iso pyöreä kelo.

Vuodesta 2003 alkaen kuvanveistosymposium on toteutettu joka vuosi. Ensimmäisinä vuosina taiteilijat kutsuttiin Teuvo Tuomivaaran ja Risto Immosen kontaktien avulla. Myöhemmin otettiin käyttöön menettely, jossa taiteilijat eri maista voivat hakea symposiumiin. Taiteilijahakua varten laadittiin toimintaa ohjaavat säännöt: taiteilijat laativat teossuunnitelman annetusta aiheesta. Hakujulistuksessa kerrotaan ajankohta

sekä miten taiteilijat majoittuvat ja mitä tehdyille taideteoksille tapahtuu tapahtuman jälkeen: teokset tulevat osaksi Kakslauttanen Arctic Resort taidekokoelmaa.

Vuosittain tapahtumaan on ollut noin 50–60 hakemusta eri puolilta maailmaa. Suurin hakijamäärä on Keski-Euroopan maista, mutta kaukaisimmat ovat Kauko-Idästä sekä Yhdysvalloista. Arctic Art Weekiin on valittu vuosittain 10–12 taiteilijaa. Valinta on keskittynyt veistäjiin, jotka eivät aikaisemmin ole osallistuneet tapahtumaan. Symposiumissa on kansainvälinen ilmapiiri, koska lähes kaikki taiteilijat ovat ulkomaalaisia. Työkieleinä on englanti.

Arctic Art Week on tuottanut suuren määrän veistoksia, jotka on sijoitettu maastoon majoitusmökkien ympäristöön ja osaksi rakennettua ympäristöä tai rakennuksia. Kun symposiumia on järjestetty jo 14 kertaa ja jokaisessa tapahtu-

massa on valmistunut noin 10 veistosta, on Arctic Art Week tuottanut matkailuympäristöön noin 140 teosta: itsenäisesti seisovia veistoksia sekä reliefejä. East Villagesta löytyy noin 50 veistosta ja West Villagesta noin 70 veistosta ja reliefiä. Vuonna 2016 valmistui ensimmäiset reliefit, jotka sijoitettiin West Willagen alueen uusiin keloiglu-mökkeihin.

Arctic Art Week on kutsuttu mukaan kansainväliseen kuvanveistosymposiumien yhteenliittymään, International Sculpture Symposiums Association (ISSA). Mukana olo tällaisessa järjestössä tuo kansainvälistä näkyvyyttä ja uusia halukkaita kuvanveistäjiä symposiumin osallistujiksi.

Kahtena viime vuotena tapahtumaan on myös kutsuttu maalareita Lapin taiteilijaseuran jäsenistöstä. Tämä on laajentaa kokoelman teosten kirjoa ja antaa myös taidemaalareille mahdollisuuden osallistua kansainväliseen symposiumiin.

Italialaisen taiteilijan Mario Terminin reliefi vuodelta 2017. Kuva: Pertti Turunen.

Seppo Riihosen veistos vuodelta 2015. Kuva: Pertti Turunen.

Essi Korvan teoksia Ravintola Korsussa. Kuva: Pertti Turunen.

Kakslauttasan taidekokoelman hankinnat ja tilausteokset

Jussi Eiramo on sekä ostanut taidetta hotelliin että tilannut teoksia, jota on suunniteltu ja toteutettu juuri Kakslauttaseen ympäristöön. Ravintolojen seinillä on Helena Törmälän naivistisia maalauksia ympäröivästä hotellien alueista. Joka rakennuksen valaisimet on puolestaan tehnyt keraamikko Sinikka Häyrinen. Valaisimet on toteutettu pitsikeramiikan keinoin: mittavia kokonaisuuksia ja lamppuryhmiä.

Teoksia on tilattu muun muassa Pianobaariin, Savusaunaan, Matkamuistomyymälään, Juhlalatoon, Joulupukin kotiin, Siltavahdintorniin, Aurora ravintolaan, Luhtitalojen seiiniin, Korsuravintolaan, Iglutorniin ja taidegalleriaan. Taiteilijoina ovat olleet muun muassa lappilaiset taiteilijat Essi Korva, Paula Suominen, Teuvo Tuomivaara, Pertti Saari, Sauli Miettunen ja Risto Immonen. Tilausteosten lähtökohdiana on alueen luonto ja arkkitehtuuri. Teokset on toteutettu pieteetillä, mikä on luonut laadukkaan matkailuympäristön.

Taiteen paikannin

Ympäristötaidetta matkailun alueelle -hankkeessa Kakslauttasan teokset on sijoitettu Taiteen paikannin mobiilipalveluun, jonka avulla matkailijat saavat teoksista lisätietoa, kuten teoksen tekijän nimen. Hankkeessa on sisältynyt myös osaprojekti teoskokonaisuuden teemoitteluun taidepoluksi. Nyt kokoelmaan kuuluu runsaasti teoksia, joilla ei ole nimeä eikä kuvailua. Pedagogisen oheismateriaalin tarkoituksena voi olla esimerkiksi tuottaa kehyskertomus teosten tulkinnan avuksi sekä innostaa yleisöä teosten aktiiviseen kokemiseen ja tulkintaan.

Taiteen paikannin -mobiilisovelluksessa on koko Kakslauttasan teoskokoelma. Risto Immosen rooli-
na tässä työssä oli yhdistää teokset heidän tekijöi-
hinsä: tätä tietoa ei ole aiemmin ollut saatavissa.

Hankkeen osana järjestettiin työpaja, jossa kokeiltiin pajua valaisimen suojan rakenteena. Ideana oli, että valo heijastuisi hankkeen valaisimen aukoista. Idea kuitenkin vaatii vielä jatkotyöstämistä. Kuva: Maria Huhmarniemi

Polkujen valaisinsuunnittelu

Yhdeksi suunnittelukohteeksi Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeessa valittiin alueen valaistus. Ideana oli, että alueelle toivotaan veistoksellisia valaisimia, jotka toimivat myös opasteina johdattaen hotellin asiakkaat oikeille poluille. Valaisun haasteena on muun muassa talvinen luminkin: valaisimien tulee sekä kestää lumen paino ja kastuminen että näkyä korkean hangen yläpuolella. Kyseessä on mittava suunnittelukohde. Ideointia ja pilotointia tehtiin muun muassa pajumateriaalin käytöstä veistoksellisessa ulkotilan valaisussa.

Valoisa taidegalleria – ja tulevaisuus

Marraskuu 2017 avattiin taidegalleria, Kakslauttanan Art Gallery, joka on suuruudeltaan aivan omaa luokkaansa Lapissa: gallerian koko on noin 450 neliometriä. Galleristina toimii kuraattori Hanna Kress. Galleriassa järjestetään nykytaiteen

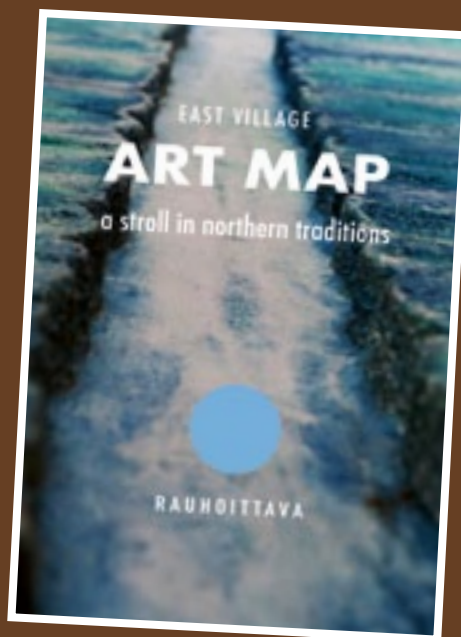
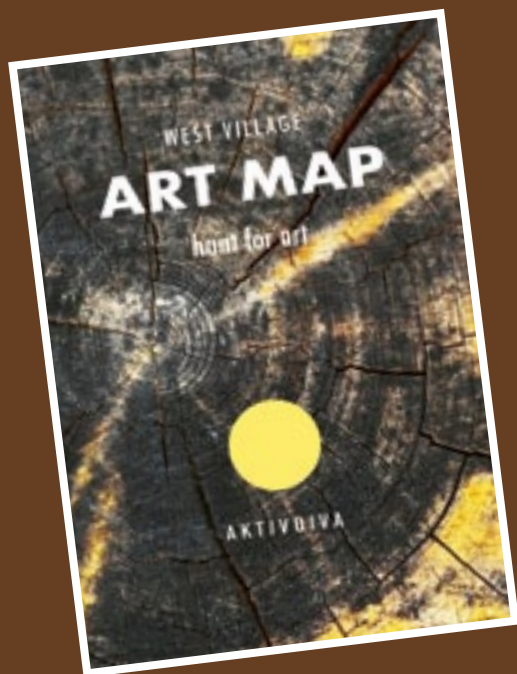
näyttelyjä, jotka ovat avoinna niin paikallisyleisölle kuin matkailuyrityksen asiakkaille. Kävijöitä galleriassa odotetaan olevan vuosittain noin 40 000. Taidegallerian viereen valmistuu vuonna 2018 planetaario, jonka yhteydessä on runsaasti tilaa sisällä taiteelle. Rakennukseen onkin jo nyt tilattu taideteos Teija ja Pekka Isorättyältä.

Arctic Art Week tulee myös jatkumaan suurin piirtein entisen kaltaisena. Yhtenä ajatuksena on laajentaa konsepti veistotaiteesta ympäristötaiteeseen.

Kakslauttanan Arctic Resort matkailuympäristö on loistava esimerkki siitä, kuinka taide voi olla osa matkailuympäristöä. Taiteen mukaan ottaminen vaatii oikean asenteen ja lujaa tahtoa sekä näkemystä taiteen roolista tässä ympäristössä. Kakslauttanan Arctic Resort on näyttänyt tietä – tekemätöntä taidetta on runsaasti kuten myös taiteilijoita sitä tekemään.

Raisa Hautamäki, Terhi Kuokkanen, Matilda Matsi, Tommi Sandberg & Miina Vainio

Taidekartat opastavat Kakslauttasan taidekokoelmaan

Taidekarttojen kansiluonnoksia. Valokuvat:
Tommi Sandberg, Matilda Matsi ja Terhi
Kuokkanen. Valokuvien kuvitus: Matilda
Matsi. Layout design: Raisa Hautamäki.

Veistoskokoelma – hyödyntämätön mahdollisuus

Suurin osa Kakslauttanen Arctic Resort matkailu-yrityksen mittavan kokoelman veistoksista on sijoitettu ulos, mutta monet teoksista ovat myös kiinteä osa rakennuksia. Monipuolisille teoksille yhteistä on puumateriaali. Teokset sopivat erittäin hyvin niin luonnonmaisemaan kuin yrityksen rakennusten arkkitehtuuriinkin. Paikoin rakennuksissa hyödynnetyn taidekäsityön ja nykytaiteen veistosten välinen raja hämärtyy. Tällä hetkellä yritys profiloituu revontulimatkailun ja Lapin luonnon houkuttelevuuden kautta. Mielenkiintoisen veistoskokoelman mahdollisuuksia yhtenä yrityksen vetonaulana ei ole vielä hyödynnetty. Jotta Kakslauttasan laajan veistoskokoelman koko potentiaali saataisiin käyttöön, siitä on tehtävä matkailijalle helpommin lähestyttävä.

Kakslauttasan asiakkaat voivat tutustua alueella teoksiin vapaasti ja itsenäisesti. Taiteeseen tutustuminen ilman taustatietoja teoksista ja tekijöistä saattaa jättää taidekokemuksena pinnalliseksi. Haasteena on ollut yhtenäisen tarinan tai niin sanotun punaisen langan luominen monimuotoisen kokoelman veistoksille. Kuitenkin juuri erilaisten teosten runsaus tekee Kakslauttasesta mielenkiintoisen kohteen. Olemme suunnitelleet julkaisua, joka auttaisi matkailijoita hahmottamaan Kakslauttasan aluetta sen veistosten kautta. Näin matkailijat pääsisivät syvemmälle teosten maailmaan. Kakslauttasan tapauksessa on tärkeää pohtia, mitä mahdollisuuksia ja merkityksiä itse ympäristö

antaa sinne sijoitetun taiteen tulkinnalle. Olemme päätyneet nostamaan taideteoksiin tutustuminen yhdeksi alueella tarjottavaksi aktiviteetiksi muiden palvelujen joukossa.

Olemme pohtineet mahdollisuutta lisätä vuorovaikutteisuutta Augmented Reality (AR)-teknologialla. AR on todellista ympäristöä ja virtuaalisia objekteja yhdistävä teknologia, jota käytetään enimmäkseen mobiililaitteilla erilaisten sovellusten kautta. Kakslauttasan matkailukeskuksen ympäristössä esillä olevien teosten AR-sisältöä voidaan tarkastella HP Reveal-sovelluksella, joka on ilmaiseksi ladattavissa Android- ja iOS-alustoille. Applikaatio on käytettyydeltään yksinkertainen: käyttäjä osoittaa mobiililaitteellaan tiettyä kohtaa teoksesta ja digitaalinen lisäsisältö aukeaa laitteen ruudulle. Tämä avattava sisältö voi olla esimerkiksi kuvamateriaalia, videota, ääntä tai 3D-malleja.

Taidekartat aktiviteeteiksi

Aistit auki liikkuminen alueella ja teosten äärelle pysähtyminen ovat olleet tärkeä osa suunnitteluprosessia. Olemme miettineet, mitä ajatuksia teokset herättivät ja pohtineet, millä tavoin matkailijan voisi saada kiinnostumaan teoksista. Alueen suuren koon vuoksi on mielekästä tutustua teoksiin etukäteen suunniteltuja reittejä pitkin. Näitä reittejä nimitämme taidepoluiksi. Olemme suunnitelleet polkujen tueksi kolme taidekarttaa eli pientä painotuotetta, jotka sisältävät kartan, tehtävät ja teosten

East Village -alueen taidepolun karttaluonnosaukeama.

tulkintaan virittävät materiaalit. Jokaisella polulla on oma teemansa, joka sopii kyseisen reitin teosten luonteeseen ja erilaisten matkailijoiden tarpeisiin.

Ensimmäisen, East Village -alueen taidepolun (Art Map – A Stroll in Northern Traditions) ideana on toimia meditatiivisena ja rauhoittavana retkenä luonnon ja taiteen äärellä. Harvakseltaan laajalla alueella sijaitsevat matkailijoiden käytössä olevat mökit, saunat, perinnetalo ja yksityissiivit. Tällä alueella ympäröivän luonnon merkitys korostuu teoksia tarkastellessa. Monet teoksista on sijoitettu alueen luonnonympäristöön ja niitä on paikoitellen hankala erottaa kivistä, puista tai muusta luonnosta. Tämän alueen Taidekartan tehtäviksi olemme suunnitelleet moniaistiseen tulkintaan houkuttelevia virikekysymyksiä ja tehtäviä, joissa kannustetaan tekemään havaintoja ympäristöstä ja luonnosta sekä etsimään maisemaan piiloutuvia teoksia. Samalla taidekartta tarjoaa matkailijalle

ohjatun ulkoilumahdollisuuden ja tutustumiskierroksen pohjoiseen joki- ja metsämaisemaan.

West Villagen puolella on erotettavissa kaksi toisistaan poikkeavaa aluetta. Toisella alueella on enemmän matkailijoille suunnattuja ohjelmapalveluja sekä matkamuistomyymälä. Monet rakennuksista liittyvät joulu-teemaan, kuten esimerkiksi joulupukin talo ja tontun mökki. Aluetta varten olemme suunnitelleet aktiivisen ja pelillisen kokonaisuuden: Art Map – Hunt for Art. Polun Taidekartassa on tehtäviä ja kysymyksiä, jotka kannustavat liikkumaan alueella ja etsimään teoksia. Hunt for Art -kokonaisuudessa AR on lisä, jota voidaan hyödyntää. Käytännössä esimerkiksi Hunt for Art -kokonaisuus toimisi siten, että painetusta Taidekartasta löytyvät ohjeet polulle sekä AR:n käyttämiseen. Augmented Realityn tehtävä on toimia apuvälineenä polkujen tehtävien suorittamisessa. Sovellus myös kertoisi, milloin tehtävät on suoritettu oikein, eli se myös palkitsisi aktiivisen taiteeseen tutustujan. Yhdessä Taidekartan tehtävässä on esimerkiksi valokuvia alueen teosten yksityiskohdista. Käyttäjän tehtävänä on etsiä, mistä kuva on otettu. Kun oikea kohta on löydetty, voi HP Reveal -sovelluksella kuvata yksityiskohtaa, jolloin animoitu hahmo ilmestyy ruudulle onnittelemaan tehtävän suorittamisesta. Painettua Taidekarttaa voi käyttää myös ilman mobiililaitetta ja AR-sovellusta.

Kolmas kokonaisuus sijoittuu myös West Villagen mökkialueelle. Siellä on paljon Arctic Art Weekin viime vuosien reliefiteoksia, jotka on sijoitettu majoittumiseen tarkoitettujen hirsimök-

kien ulkoseiniin. Reliefit helpottavat samannäköisten mökkien tunnistamista. Tämä mökkialue on vielä keskeneräinen: tulevienkin majoitusrakennusten ulkoseiniin tehdään reliefejä. Tälle alueelle olemme suunnitelleet Taidekarttaa, jossa korostamme teosten kansainvälisyyttä. Ajatuksena on muun muassa arvuutella reliefiteoksen tehneen taiteilijan kotimaata ja tarjota sekä teoksesta että tekijästä lisätietoa AR-teknologian avulla. Yhtenä päämääränä on saada matkailijat kokemaan oman mökkinsä uniikkina kokonaisuutena tarjoamalla tietoja rakennuksen reliefiteoksesta ja sen taustoista.

Taideteosten vastaanotto matkailuympäristössä

Taidekarttojen tavoite on luoda uusia mahdollisuuksia taideteosten hyödyntämiseen Kakslauttasan kaltaisessa matkailuympäristössä. Karttojen tärkein tehtävä on helpottaa tutustumista veistoskokoelmaan ja toimia apuna nykytaiteen vastaanottamisessa. Taidekartta antaa teoksille niiden ansaitsemaa huomiota. Alueen taide tekee Kakslauttasesta persoonallisen ja mieleenpainuvan matkailukohteen. Suunnitellut taidekartat mahdollistavat itseohjautuvan tutustumisen alueen taiteeseen, jolloin tähän toimintaan ei tarvita erikseen järjestää oppaita ja ajanvarauksia. Taidekarttojen avulla voi suunnistaa kokoelman parissa niin yksin kuin yhdessä. Asiakas voi itse päättää veistoksiin tutustumisesta oman aikataulunsa ja kiinnostuksensa mukaan, mikä madaltaa taiteen kohtaamisen

West Village -alueen taidepolun karttaluonnosaukeama.

kynnystä. Taiteen lähestymisen ja kokemisen tulee olla mielenkiintoista ja innostavaa, mutta matalan kynnyksen toimintaa. Taidekarttojen materiaaleissa pyrimme siihen, että matkailijat kokevat teokset moniaistisesti ja eläytyen, mikä on myös kokemuksellisen taideoppimisen teorian mukaan tärkeä osa taiteen vastaanottoa. Lisätyllä todellisuudella on mahdollista tuoda mukaan sellaisia elementtejä, jotka perinteisessä kokemisympäristössä jäisivät pimentoon. Samalla Kakslauttasan matkailukeskuksen kaltaisessa ympäristössä pystytään tuomaan enemmän näkyvyyttä myös taiteilijoille ja heidän teoksilleen. Taiteen taustoista kiinnostuneille voidaan tarjota esimerkiksi vilkaisu teoksen syntyvaiheille näyttämällä haastattelua taiteilijasta työnsä äärellä. Virtuaaliseen ympäristöön voidaan sisällyttää paljon informaatiota, jonka muunlainen esittäminen olisi hankalaa.

Kuva: Art Äkäslompolo 2017 avajaiset. Taustalla Katariina Angerian tanssiperformanssi *Kurento*. Kuva: Heli Vepsäläinen

Art Äkäslompolo on vuonna 2017 käynnistynyt nyky- ja ympäristötaidetapahtuma Äkäslompolossa, Karilan Navettagallerian ympäristössä. Tapahtumassa tuotetaan nykytaidetta Äkäslompolon matkailualueelle ja tuetaan kyläyhteisöä Hannukaisen kaivoksen vastustamisessa. Projektin toteuttaja on taiteilijaryhmä Maria Huhmarniemi ja Satu Kalliokuusi yhteistyössä nukketaitelija-kahvilayrittäjä Lea Kaulasen kanssa. Mukaan kutsutut taiteilijat ovat pohjoismaisia nykytaiteilijoita. Teokset ovat tila- ja paikkasidonnaisia. Tapahtuma on vuotuinen: vuoden 2017 teemana oli asumus ja vuonna 2018 Metsän ääni – metsän tila.

Lea Kaulasen Navettagalleria-kahvila tarjoaa hyvät puitteet ympäristötaiteelle. Navettagalleria toimii entisessä navetassa. Samassa pihapiirissä on Lean kotitalo, joka on rakennettu 1950-luvulla.

Navettagalleria asettuu maalaismaiseman ja kansallispuiston erämaan väliin: opastetut vaellusreitit ja hiihtoladut kulkevat pihan poikki. Pihapiirissä on niittyjä ja kotieläimiä: hevosia, vuohia, lampaita ja kanoja. Taidetapahtumalle ympäristö on moniulotteinen. Kahvila-galleriassa on esillä muun muassa Lea ja Kirsi Kaulasen teoksia ja myynnissä kahvilatuotteita, paikallisia käsitöitä ja luonnontuotteita.

Art Äkäslompolo -tapahtumalle on asetettu seuraavia tavoitteita:

- Toteuttaa korkeatasoinen vuotuinen ympäristötaidetapahtuma Äkäslompoloon Karilan alueelle yhteistyössä taiteilijoiden, kyläläisten ja matkailuyrittäjien kanssa. Tapahtuma tähtää kesäkauden matkailutapahtumaksi yhteistyössä kyläyhdistyksen järjestämien musiikkiesitysten kanssa

- Tuottaa kasvava ympäristötaiidekokonaisuus Äkäslompoloon ja tukea Äkäslompolon kesäkauden matkailupalveluja kiinnostavalla ympäristötaiidekokonaisuudella sekä siihen liittyvillä seminaareilla, taiteilijatapaamisilla ja näyttelyillä.
- Lisätä ympäristötaiteilijoiden ja ympäristötaiiteen toimijoiden verkostoituneisuutta ja osaamisen vaihtoa Pohjoismaissa sekä pohjois-etelä suunnassa. Taiteilijavalinnoissa on periaatteena noudattaa kulttuuri- ja sukupuolisensitiivisyyttä, eli kutsua taiteilijoiksi eri etnisiä ryhmiä ja sukupuolta edustavia taiteilijoita
- Tukea kylän yhteisöllisyyttä ja rakentavaa keskustelua puhtaan luonnon merkityksestä alueen asukkaille ja yrittäjille

Vuonna 2017 Art Äkäslompolossa työskenteli viisi taiteilijaa: Birgitta Linhart ja Sofia Waara Pohjois-Ruotsista, Maria Huhmarniemi ja Katariina Angeria Suomen Lapista sekä Anu Nirkko Helsingistä. Linhartin teos *Kohtaama* on tarkoitettu usean vuoden kestäväksi teokseksi, kun muut teokset olivat väliaikaisia tai muutaman vuoden kestoisia.

Vuonna 2018 Art Äkäslompoloon kutsuttiin seitsemän pohjoismaista nyky- ja ympäristötaiteilijaa, joista kaksi oli ollut mukana jo edellisenä kesänä: Birgitta Linhart ja Katariina Angeria. Osittain samojen taiteilijoiden kutsumiselle tuettiin taiteilijoiden työskentelyn pitkäjänteisyyttä ja teosten paikkasidonaisuutta. Suomesta kutsuttiin lisäksi ympäristötaiteilija Timo Jokela ja videotaiteilija Johanna Väisänen. Islannista kutsuttiin nykytaiteilija Ósk Vilhjálmisdóttir, joka tekee yleensä ympäristöpoliittisesti kantaaottavia teoksia ajankohtaisista ja paikallisista aiheista. Norjasta saapuivat ympäristötaiteilija Marianne Broch ja installaatioitaiteilija Matti Aikio. Avajaisissa esiintyi muusikoduo Puhti ja Angerian ohjaama klovnityöryhmä.

Kuvat: Birgitta Linhartin teokset *Kohtaama* 2017 ja *Kohde* 2018. Kuvat Birgitta Linhart (2017) ja Maria Huhmarniemi (2018)

Art Äkäslompolo -tiimi tekee yhteistyötä Äkäslompolon kyläyhdistyksen, Kolarin kunnan ja Lapin taiteilijaseuran kanssa. Vuonna 2017 kyläyhdistys järjesti Art Äkäslompolon kanssa samaan aikaan musiikkitapahtuman Meänfestivaali ja vuonna 2018 monitaiteisen Puolivilli-festivaalin, joka jatkuu saman nimisenä myös kesällä 2019. Kolarin kunta on tukenut Art Äkäslompoloa tiedotusyhteistyöllä, ja Lapin taiteilijaseura on ollut osatoteuttaja hankkeen hallinnoinnissa. Tapahtuma on rahoitettu osin taide- ja kulttuuriavustuksilla ja osin talkootyöllä. Rahoitusta saatiin vuonna 2017 Pohjoisen Lapin Leader investointitukena osana Suomi 100 -juhlavuoden teemahanketta sekä Kolarin kunnalta osaan taiteilijoiden matkakuluista. Vuonna 2018 pohjoismaisten taiteilijoiden kutsumiseen saatiin Pohjoismaisen kulttuurirahaston avustus.

Hannukaisen kaivossuunnitelman vastustaminen

Hannukainen on Äkäslompolon naapurikylä. Hannukaisen kaivossuunnitelman alue sijaitsee noin 15 kilometrin päässä Navettagalleriasta, aivan kansallispuiston tuntumassa. Kaivossuunnitelman koetaan uhkaavan luontoa ja siitä riippuvaisia elinkeinoja, kuten luontomatkailua ja luonnonvara-alaa. Matkailu on alueen keskeinen työllistäjä mutta Äkäslompolossa on myös kasvava määrä pienyrittäjiä, joiden toimintaan liittyy puhtaiden kasvien ja marjojen kerääminen ja jalostaminen.

Art Äkäslompolo -tapahtuma on sidottu Äkäslompolon kestäväan luontomatkailun tukemiseen ja kaivoksen vastustamiseen. Tärkeää on myös kyläyhteisön yhteisöllisyyden vahvistaminen kaivossuunnitelman herättämien ristiriitojen ja uhkakuvioiden alla: kaivos muuttaisi paikallisten kotiseutua ja yrittäjien toimintaympäristöä peruuttamattomasti.

Ympäristökonflikteihin voi liittyä ainakin kahdenlaista nykytaidetta: niin sanottua protestitaidetta, jossa otetaan kantaa ja herätetään keskustelua, sekä yhteisö- ja keskustelutaidetta, jossa rakennetaan dialogia konfliktin osapuolten välille. Art Äkäslompoloon on kutsuttu sellaisia taiteilijoita, joiden työskentely teemaattisesti sivuaa kaivosuhkaa ja ottaa siihen kantaa. Osa teoksista on suoraan aktivistia, kuten Maria Huhmarniemi *Uhkuu, puhkuu ja puhalttaa* -teos ja Ósk Vilhjálmsdóttirin Hannukaisen kaivosalueen perustaminen. *Uhkuu, puhkuu ja puhalttaa* -teoksen teemana on ison pahan suden symboliikka. Teokseen liittyy postikorttisarja: jaossa olevia kortteja voi lähettää poliitikoille ja päättäjäille, joilla on vaikuttamismahdollisuuksia kaivoksen toteutumiseen. Vilhjálmsdóttir käveli puolestaan kaivoshankkeen alueella seuraten kaivospiirin rajan viittoja. Hän hahmotti karttaan uuden kävelyreitit ja kutsui osallistujia merkitsemään sitä maastoon. Tavoitteena oli saada ihmiset kävelemään kaivosalueella ja konkreettisesti havaitsemaan sen laajuus.

Yhteisöllisyyttä ja tapahtumallisuutta

Yhteisöllisyys ja tapahtumallisuus liittyvät monin tavoin Art Äkäslompolon lähtökohtiin. Yhtäältä

Timo Jokelan monumentaalinen teos *Kuerin matka* on muistomerkki meritaimenelle, joka on noussut Äkäsjokeen. Kalastus ja joen puhtaus ovat kaivoksen vastustajille keskeinen huoli. Kuva: Santeri Happonen

Hannukaisen kansallispuiston luontopolun kartta on osa Ösk Vilhjálmsdóttirin teosta vuonna 2018.

Hannukaisen kansallispuiston perustamisen yleisötahtumaan liittyi Katariina Angerian klovneria, jossa hän kommentoi kaivossuunnitelman tunteja kehollisesti ja tilannekomiikan keinoin. Hannukaisen vanha kaivos, joka on suljettu 1980-luvulla, näky maiseman taka-alalla. Kuva: Maria Huhmarniemi

Lasten ympäristötaidereitti perustui Huhmarniemen kehittämään Lasten taideseikkailu -konseptiin ja sen toisena ohjaajana Äkäslompolossa oli muusikko Teija Enroth.

tavoitteena on tukea kyläyhteisön yhteisöllisyyttä ja toisaalta tuottaa kesätapahtuma, joka täydentää Äkäslompolon matkailusesonkien tapahtumatarjontaa. Yhteisöllisyydessä ja tapahtumallisuudessa huomioidaan useita kohderyhmiä ja teoksiin liittyviä erilaisia osallistumisen tapoja taiteilijavetoisista työpajoista yhteisötaideteoksiin, joissa osallistujat ovat kanssataiteilijoita.

Birgitta Linhartin ja kyläläisten toteuttama *Kohtaama* teos on yhteisötaideteos, jossa osallistujat olivat mukana teoksen ideoinnista ja sisällöllisestä teemoittelusta teoksen kaikkiin toteuttamisen osa-alueisiin. Timo Jokelan *Kuerin matka* -teos sisälsi puolestaan yhteisöllisen ulottuvuuden, jossa kyläläisiä ja muita paikallishistorian tuntijoita kutsuttiin jakamaan muistojaan. Yhteisötaitei-

lija Mirja Hiltunen koostaa näistä tarinoinneista mediainstallaation, joka tulee myöhemmin esiin näyttelyteokseksi.

Lapset ovat yksi kohderyhmistä, joille Art Äkäslompolossa on tuotettu ohjelmaa. Vuonna 2017 lapsille ohjattiin taidetyöpajoja ja vuonna 2018 lasten ympäristötaidereitti. Reitti kulki teokselta toiselle siten, että matkan varrella leikittiin, laulettiin ja puhuttiin teosten teemoista. Esimerkiksi *Uhkuu, puhkuu ja puhalttaa* -teoksen luona lapset miettivät, millaiset asiat voisivat uhata kotimetsää, jolloin lapset nostivat esiin metsäpalon ja myrskyn. Linhartin *Kohden* teoksen luona lapset leikkivät Tapion juhlaa. Lasten ohjelmisto tukee tapahtuma perhematkailukohteena.

05 TOIMINTAMALLI JA TAITEILIJAT

POLKU, 1 KPL
materiaali: pöy
leveys: 1,5 - 1,8 m
pituus: 135 m

Kivikkoon sovitettu polunsa kaksi le-
vähelypaikkaa (alussa ja lopussa) jossa
on säätöisiä yhteisiä infoälyni tekstei-
tä. Lisäksi pohalla on yksi levennysoikeus,
jolle ryhmien on mahdollista pysähtyä
ottamaan ehdotava kutsu toiseen näkyvää
si taustalla. Polussa on kaide tai kaiteet.

LAUSEET, 7 KPL
materiaali: teräs
leveys: 4 - 8 m
korkeus: 2 - 4 m

(Alustavat mitat, tarkentavat suunnittelun edetessä maisemaan
sopeiksi. Eri lauseet voivat myös olla eri kokoisia.)
Lauseet sijoitetaan kivikkoon siten, että niillä on mahdollista
tarkastella pohalta tuotua meritaivausmaisemaa vasten. Pohalla kun-
kin lauseen yhteydessä on myös kiännoälyni, jossa lauseen
aiheita esitään lyhyesti kolmella kielellä.

34

KÄÄNNÖSKYLTTE, 7 KPL
materiaali: teräs
leveys: 0,5 m
korkeus: 1 m

Pienet kyltit ohjaavat kunkin lauseen
kohdalla polun yhteydessä. Niissä
kuvataan lauseen aiheet kielellä, mah-
dollisesti esitään aiheita klemmitä, ja
seksi ohjataan elinpuiston nähtävyyksiä
kukemaan lähtä.

35

**INFOTAULUT, 2 KPL
VALOKUVAUSPISTE, 1 KPL**
materiaali: teräs
leveys: 1,5 m
korkeus: 3 m

Polussa on kaksi levähelypaikkaa
(alussa ja lopussa) jossa on laittarissa
yhteisiä infoälyni teksteistä. Lisäksi yksi
levennysoikeus, jolle ryhmien on mahdol-
lista pysähtyä ottamaan ehdotava kutsu
toiseen näkyvää taustalla.

Maija Kovarin *Seven Steps to Save the Ocean*-teoksen osasuunnitelma. Kuva: Maija Kovari.

Maria Huhmarniemi & Timo Jokela

Ympäristötaidetta matkailualueille askel askeleelta

Tämä toimintamalli antaa matkailuyrittäjälle suuntaviivoja ympäristötaiteen käytön lisäämiseen. Toimintamallia sovelletaan eri tavoin riippuen hankkeen mittakaavasta.

Taideohjelman suunnittelu

Taideohjelmalla tarkoitetaan tässä yhteydessä suunnitelmaa, jossa kuvataan ympäristötaiteen tarkoitukset, ja jonka avulla voidaan määritellä toimintatavat ja valita taiteilijat. Taideohjelman laatimisessa tarvitaan taidealan asiantuntemusta ja matkailuyrityksen strategian ja liiketoiminnan ymmärtämistä. Yritys voi palkata taideohjelman suunnittelijaksi taidealan osaajan kuraattoriksi tai taidekonsultiksi ja tehdä yhteistyötä taiteilijajärjestöjen kanssa. Taideohjelmassa määritellään ainakin seuraavat asiat:

- Kohderyhmä: Kohdennetaanko taide esimerkiksi luonto-, kulttuuri-, elämys- tai taidematkailuun?
- Teosten mahdolliset tarkoitukset ja teemat: Halutaanko taiteella kertoa

tarinoita, lisätä viihtyisyyttä tai luoda elämyksellisyyttä? Tuleeko teosten käsitellä jotakin tiettyä teemaa ja aihetta? Integroituuko taide muuhun arkkitehtuuriin ja maisemasuunnitteluun? Halutaanko ympäristöön soveltavaa taidetta eli esimerkiksi valaisimia, näkösuojia, maisemointeja ja niin edelleen.

- Taiteilijahaun maantieteellinen ja kulttuurinen rajaus: Esimerkiksi Lapissa voidaan haluta käyttää paikallisia, lappilaisia tai pohjoismaalaisia taiteilijoita. Myös Barentsin tai laajemmin arktisen alueen taide voi toimia lisäarvoa tuottavana profiilina, kuten myös keskittyminen saamelais-taiteeseen.
- Taiteilijoiden tehtävän määrittely: Etsitäänkö taiteilijoita käsityöläisiksi, nykyaikaisista teosten suunnittelijoiksi ja toteuttajiksi, suunnittelutiimien jäseniksi tai taideperustaisten ohjelmanpalvelujen suunnittelijoiksi?

- Toimintatavan määrittely: Toimintatapana voi olla esimerkiksi taiteilijaresidensi, taidetapahtuma, paikkasidonnaisen taiteen suunnittelu, yhteisöllinen tapahtuma esimerkiksi kyläyhteisön kanssa tai teossuunnitelman ja -toteutuksen tilaaminen taiteilijalta.
- Yhteistyötahojen hakeminen: Tarvitaanko projektiin yhteistyötä esimerkiksi taiteilijajärjestöjen ja oppilaitosten kanssa? Taiteilijajärjestöt edistävät taiteilijoiden työllistymistä ja voivat siten olla kiinnostuneita yhteistyöstä matkailualan yrittäjien kanssa. Oppilaitokset puolestaan pyrkivät tarjoamaan opiskelijoille työelämäkontakteja ja työharjoittelupaikkoja. Lapin yliopisto pyrkii tekemään uusia avauksia taiteen ja matkailututkimuksen alalle yhteistyössä yrittäjien kanssa.
- Leader-tuet esimerkiksi investointeihin ja rakennushankkeisiin sekä muut mahdolliset alueelliset elinkeinojen kehittämiseen tarkoitettut tukijärjestelmät
- Opetus ja kulttuuriministeriön tuki kulttuurimatkailun kehittämislle
- AVEK:n Creademo-tuet uusien taideperustaisten palvelujen pilotointiin ja konseptointiin
- Taiteen ja kulttuurin edistämiseen tarkoitettut tuet rahastoilta ja säätiöiltä: esimerkiksi Pohjoismaiden kulttuurirahasto ja Suomen kulttuurirahasto
- EU-rahoitukset ja kansainväliset rahoitukset ovat mahdollisia silloin, kun kyseessä on laaja yhteistyöhanke, joka liittyy elinkeinojen kehittämiseen. Nämä rahoitukset edellyttävät verkostoitumista muiden yhteistyötahojen kanssa.

Rahoitussuunnittelu

Matkailuyritys voi rahoittaa taideohjelmansa itse, jolloin toimintatavoissa ei tarvitse huomioida rahoittajien reunaehtoja eikä työaikaä käyttöä rahoitushakuun ja -raportointiin. Mikäli ulkopuolista rahoitusta kuitenkin tarvitaan, voi rahoitusta hakea muun muassa seuraavilta tahoilta:

Taiteilijahaku, -valinta ja palkkaus

Taiteilijoita voidaan hakea joko kutsumenettelyllä, avoimella haulla tai taidekilpailulla. Kun taiteilija kutsutaan tehtävään, on aluksi kartoitettava mahdolliset taiteilijat. Suomessa apuna toimivat taiteilijajärjestöjen verkkosivustot, kuten Lapin taiteilijaseuran verkkogalleria (www.gallerianapa.fi),

Ympäristötaiteen säätiön taidepankki (<http://taiderakentamisessa.fi/loyda-taiteilijateos/taidepankki>) sekä suomalaisia ympäristötaiteilijoita esittelevä sivusto environmentalart.net.

On mahdollista julkaista taiteilijahaku, jossa pyydetään taiteilijoita lähettämään joko teosehdotuksia tai portfolioihin perustuvia hakemuksia. Taiteilijahaussa määritellään taiteilijahaun avoimuus (kuten maantieteellinen raja), taiteilijan tehtävä sekä korvaus- ja palkkioperusteet. Tässä yhteydessä on määriteltävä myös työn korvaustapa taiteilijalle: onko kyseessä ostopalvelu, teoksen ostaminen vai työsopimus taiteilijan kanssa.

Taidekilpailu on hyvä tapa saada kohteelle myönteistä näkyvyyttä ja julkisuutta jo hankkeen alkuvaiheessa. Taidekilpailu voi olla avoin tai kutsumenettely. Taidekilpailussa voidaan menetellä siten, että kahdelta tai useammalta taiteilijalta tai suunnittelutoimistolta pyydetään samanaikaisesti ehdotusta samasta suunnittelukohteesta. Taidekilpailuihin osallistumista rajoittaa sen tyyppinen palkattomuus, mutta taidekilpailu on mahdollista toteuttaa myös siten, että osallistumisesta maksetaan korvaus. Taidekilpailun laadukas tuomarointi edellyttää taidealan osaajan ammattitaitoa.

Osallistava suunnittelu ja -yhteissuunnittelu

Muotoilualalla on asiantuntemusta käyttäjälähtöisestä suunnittelusta. Se tarkoittaa erilaisia menetelmiä, jolla käyttäjiltä kootaan tietoa suun-

nittelukohteen tarpeista ja osallistutetaan käyttäjiä suunnitteluprosessiin. Käyttäjälähtöinen suunnittelu on otettu käyttöön myös taidealoilla, ja se on usein tarpeellista ympäristötaiteessa. Taiteessa yhteissuunnittelu liittyy erityisesti yhteisötaiteen menetelmiin. Yhteisötaiteessa taiteilija pyrkii kuuntelemaan yhteisön jäseniä ja välittämään heidän arvoja, symboleita ja symbolista ääntä teossuunnitelmaan. Teosta tilaavan matkailuyrittäjän on linjattava, haluaako hän suunnitteluprosessin olevan käyttäjiä tai paikallisyhteisöä osallistava. Suunnittelussa taiteilija on yleensä vuorovaikutuksessa myös teoksen tilaajan kanssa.

Teoksen suunnittelun ja toteuttamisen työvaiheet taiteilijan työssä

Teoksen tilaaja voi edellyttää taiteilijalta erilaisia suunnittelun osa-alueita ja suunnitelmien esittämisen menetelmiä. Pysyvän ja mittakaavaltaan ison teoksen suunnittelussa on seuraavia vaiheita, joita käytetään tarpeen mukaan pienemmissä hankkeissa.

- Paikankartoitus: teoksen sijaintipaikan fyysisen, kokemuksellisen ja tarinnallisen tason analysointi erilaisilla menetelmillä
- Teoksen aiheamaailman taustatutkimus
- Ideointi, luonnostelu ja konseptointi piirtämällä, erilaisilla kolmiulotteisen työskentelyn välineillä ja kirjottamalla

- Mahdollinen pienoismallin tekeminen
- Havainnekuvien laatiminen teoksesta sijaintipaikassaan, mielellään eri vuodenaikoina
- Kustannusarvion laatiminen

Kohti teoksen toteutusta

Mikäli teokselle tarvitaan rakennuslupa, teokselle on tilattava työpiirustukset. Yrittäjän on sovittava taiteilijan kanssa, onko työpiirustusten teettäminen ja lupaprosessin hoitaminen yrittäjän vai taiteilijan tehtävä.

Mikäli teoksen suunnittelu johtaa teoksen tilaamiseen taiteilijalta, taiteilija ja yrittäjä tekevät sopimuksen teoksen toteuttamisen tavasta ja kustannuksista.

Huolto- ja kunnossapitosuunnitelma

Ympäristötaiteen tilausteoksen sopimukseen sisältyy usein vaatimus huoltokirjan tai ohjeen tekemisestä teoksen omistajalle. Kyseessä on ohjeistus, jossa taiteilija kuvaa teoksensa materiaalit sekä niiden huollon tarpeet. Ohjeistus annetaan viimeistään teoksen valmistuessa mutta huoltotarpeista on syytä keskustelua jo teossuunnittelun yhteydessä. Huoltokirjan sisältö riippuu teoksen materiaaleista, sijainnista, koosta ja suunnitellusta käyttäjästä. Lapissa huomioitavaa on muun muassa lumikuorma talvella.

Markkinointisuunnittelu

Ympäristötaidetta voi hyödyntää monin tavoin matkailuyrityksen markkinoinnissa. Esimerkiksi yrityksen kotisivuilla voidaan esitellä taiteilijat ja taideteokset, mikä kiinnostaa erityisesti taide-matkailijoita. Jos taiteilijoina on käytetty tunnettuja taiteilijoita, he toimivat myös markkinoinnin vetonaulana. Toisaalta ympäristötaideteos voidaan nostaa esiin myös matkailukohteessa myytävissä oheistuotteissa.

Palvelusuunnittelu

On tarkoituksenmukaista hyödyntää ympäristötaidetta matkailuyrityksen ohjelmapalveluissa. Keveimmillään teoksiin liittyvät nimikyltit, teoskartta ja mobiilisovellus (esimerkiksi www.artlocator.fi). Ohjatut kävelykierrokset oppaan kanssa on yksi mahdollinen palvelu. Kävely ympäristötaidemetsässä voi sisältää esimerkiksi hyvinvointimatkailuun myytäviä palveluja, jotka sisältävät esimerkiksi nuotiolla istumista, hiljaisuuden kuuntelua, tarinointia, tarjoilua ja niin edelleen. Ohjelmapalveluun voi liittyä myös taiteilijan tai käsityöläisen tekemiä työnäytteitä tai työpaja, jossa matkailijat saavat itse tehdä matkamuiستonsa. Osa teoksista voi olla yleisön kanssa interaktiivisia siten, että ne johdattavat katsojan esimerkiksi keholliseen vuorovaikutukseen teoksen ja sen ympäristön kanssa.

Hankkeessa työskennelleet taiteilijat

Kuvanveistäjä **Risto Immonen** (s. 1948) toteuttaa teoksiaan muun muassa taontatekniikalla pajassaan Muurolassa Rovaniemellä. Hän muotoilee kuumana hehkuvan metallin veistokseksi alanimellä vasaralla takoen. Taonta luo teoksille samalla sekä struktuurin että tekstuurin. Päämateriaalit Immosella ovat rauta, ruostumaton teräs sekä kupari. Hän käyttää myös erilaisia puumateriaaleja. Abstraktit muodot ja aiheet kertovat elämästä, ilmiöistä, ajankohtaisista ilmiöistä ja ongelmista. Kansallinen kulttuuri, kirjallisuus ja muodot itsessään ovat läsnä veistoksissa.

Immonen on osallistunut lukuisiin yksityis- ja yhteisnäyttelyihin eri puolilla maailmaa. Hän on työskennellyt vuosin ajan Kakslauttanen Arctic Resort -yrityksessä taiteilijana ja toiminut myös taidekonsultin roolissa.

Jyväskyläläislähtöinen **Katri Konttinen** (s. 1988) on koulutukseltaan muotoilija ja taiteen maisteri. Hän valmistui Lapin yliopistosta Soveltavan kuvataiteen maisteriohjelmasta vuonna 2014 ja on sen jälkeen työskennellyt erilaisissa taide- ja kulttuurihankkeissa Suomessa ja ulkomailla. Taiteilijana ja suunnittelijana työskentely projekteissa on vahvistanut Konttisen ammatillista osaamista. Konttista kiinnostaa työskentely soveltavan taiteen kentällä ympäristö- ja yhteisötaiteen sekä muotoilun parissa. Näissä yhdistyy työskentely ympäristön ja ihmisten kanssa. Konttinen on toiminut myös media-assistenttina ja tehnyt yksittäisiä kuvauskeikkoja sekä kuvituksia.

Konttinen on tällä hetkellä jatko-opiskelijana Lapin yliopistossa. Häntä kiinnostaa tutkimuksellisesti juuri soveltava taide sekä sen soveltaminen pohjoisen matkailuympäristöissä.

Kuva: Marko Junttila / Ranuan eläinpuisto.

Maija Kovari on koulutukseltaan sekä arkkitehti että kuvataiteilija. Arkkitehtina hän on erikoistunut julkisen tilan suunnitteluun ja kuvataiteilijana kuvanveistoon ja tilalliseen ilmaisuun. Uransa alussa hän työskenteli rinnakkain julkisen tilan suunnittelualalla ja galleriavetoisessa taidemaailmassa. Sen jälkeen hän on keskittynyt näiden alojen välisyyteen eli julkiseen kaupunkitilaan sijoittuvaan taiteeseen. Tällä hetkellä hän johtaa Public Art Agency Finland -yritystä, joka keskittyy auttamaan suomalaisia kuntia taiteen ja arkkitehtuurin sekä julkisen tilan suunnittelun yhdistämisessä. Konsulttityön rinnalla Kovari tekee tutkimustyötä ja luennoi taide- ja suunnittelualojen yhteistyöstä. Hän pitää edelleen myös näyttelyitä ja tekee julkisia teoksia.

Tuuli Seppälä (s.1981) on koulutukseltaan lavastaja. Valmistuttuaan taiteen maisteriksi vuonna 2007 hän on toiminut freelancerina. Perinteisen lavastamisen lisäksi Seppälä on tehnyt alaa sivuavia opetustöitä, julkisia seinämaalauksia ja kirjojen kuvituksia sekä pitänyt taidenäyttelyitä. Hän on toiminut Teatterimuseon näyttelysuunnittelussa asiantuntijana ja ollut mukana tutkimusprojektissa, joka yhdisti muun muassa kaupunkitutkimusta, palvelumuotoilua ja lavastustaidetta. Ammatillisesti Seppälää kiinnostavat lavastuksen reuna-alueet, kuten ympäristötaiteen ja lavastuksen kohtaaminen. Seppälä on jatko-opiskelijana Aalto yliopistossa, missä hän tekee tutkimusta harrastajateatterin lavastamisesta.

Ympäristö- ja yhteisötaiteilijoita sekä julkisen taiteen tekijöitä Lapissa

Kuvanveistäjiä ja ympäristötaiteilijoita

Tom Engblom (s. 1963) on tehnyt kahdenkymmenen vuoden ajan teoksia asetelman perinteestä. Hänen teoksensa on visuaalisia leikkejä, joiden lähtökohtana ovat tutut esineet, jotka saavat uusia ja arvaamattomia sisältöjä. Engblom on esittänyt installaatioitaan lukuisissa näyttelyissä ja pitänyt yksityisnäyttelyitä gallerioissa ja taidemuseoissa. Ympäristötaidetta hän on tehnyt muun muassa Oranki Art -tapahtumassa. Engblom työskentelee plastisen sommittelun lehtorina Lapin yliopistossa.

Kuva: Heli Vepsäläinen

Maria Huhmarniemi (s. 1977) työskentelee ympäristö- ja installaatiotaiteilijana käsitellen pohjoiseen liittyviä kysymyksiä, kulttuurien vuorovaikutusta ja ympäristöasioita, kuten ihmisen ja luonnon suhdetta. Hänet on kutsuttu taiteilijaksi ympäristötai-detapahtumiin useisiin maihin. Hän käyttää teoksissaan sekä luonnonmateriaaleja että käsityötekniikoita. Hän koordinoi ja kuratoi Art Äkäslompolo -ympäristö- ja yhteisötai-detapahtumaa kuvataiteilija Satu Kalliokuusen kanssa. Huhmarniemi työskentelee Lapin yliopistossa yliopistonlehtorina opettaen muun muassa ympäristö- ja yhteisötaidetta ja soveltavaa kuvataidetta. Vuodesta 2012 hän on ollut Lapin taiteilijaseuran puheenjohtaja. Huhmarniemi asuu osa-aikaisesti Rovaniemellä ja Muodoslompolon kylässä Pajalan kunnassa.

Kuva: Juha Åman

Pekka ja Teija Isorättyä (molemmat s. 1980) ovat Tornioista kotoisin oleva kuvanveistäjäpariskunta. He jakavat taiteellisen luomisen prosessin kokonaisvaltaisesti. Taiteilijapari työskentelee monilla medioilla, mutta heidän tunnetuimmat työnsä ovat interaktiivisia veistoksia, jotka yhdistelevät robotiikkaa sekä orgaanisia tai kierrätettyjä materiaaleja. Isorättyät kulkevat taideprojektiensa mukana ja ovat asuneet ja työskennelleet muun muassa Meksikossa, Saksassa, Japanissa ja Yhdysvalloissa. Pekka ja Teija Isorättyä ovat suunnitelleet Torniossa sijaitsevan teräsveistoksen Särkynyt lyhty sekä Kakslauttanen Arctic Resortissa rakenteilla olevan planetaarioravintolan.

Kuva: Santeri Happonen

Timo Jokela (s. 1956) on ympäristö- ja yhteisötaiteilija, jonka materiaaleja ovat lumi, jää, puu ja muut luonnon materiaalit. Jokela tekee paikkasidonnaista taidetta, jonka aiheisiin paikalliset tarinat sekä arktisten alkuperäisväestöjen ja -kansojen suhteet usein kuuluvat. Jokelan teokset ovat monitasoisia puheenvuoroja paikallisuuden ja taiteen kohdatessa. Jokela on työskennellyt ympäristötaiteilijana eri puolilla maailmaa. Pohjois-Kalotin alueelle Jokela hän tehnyt muutamia pysyviä ympäristötaideteoksia. Jokela toimii kuvataidekasvatuksen professorina Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa ja johtaa kansainvälistä Arktisen yliopiston verkostoa Arctic Sustainable Arts and Design. Jokela on kotoisin Kittilän Könkäältä, ja hän asuu Rovaniemellä.

Kaija Kiuru (s. 1959) on koulutukseltaan kuvanveistäjä ja on taiteellisen työnsä ohella opiskellut myös ympäristönsuojelua, ympäristökasvatusta ja taidehistoriaa. Kiurun teokset ovat installaatioita, valokuvia, veistoksia ja ympäristötaidetta. Teosten aiheet liittyvät usein luontoon. Hänen julkisia teoksiaan ovat muun muassa maisemointityöt Pallas-Ylläsjärven kansallispuistossa ja julkisivuteos Kuivasrannan päiväkodissa Oulussa. Viime vuosina hän on teoksillaan ottanut kantaa kotikunnassaan Sodankylässä sijaitsevan Viiankiaavan luonnonsuojelualueen puolesta. Alueen koskemattomuutta uhkaa kaivostoiminta.

Kuva: Kaija Kiuru (Mielenosoitus-sarjasta, 2014)

Kuva: Mona Nordaas

Kuvanveistäjä **Essi Korva** (s. 1985) vangitsee teoksiinsa tunteita. Hän käsittelee taiteessaan usein pelkoja, lapsuutta, yksinäisyyttä ja tyhjyyden kokemusta. Hän työskentelee useilla materiaaleilla käyttäen muun muassa puuta, sementtiä, kipsiä, hiuksia ja savea. Korva on osallistunut lukuisiin veisto- ja ympäristötaitetapahtumiin eri puolilla maailmaa. Hän on tehnyt useita tilausteoksia muun muassa Kakslauttanen Arctic Resort -yritykseen. Korva on kotoisin Pellosta. Hän asuu Sammalvaaran kylässä Kolarissa ja ylläpitää talossaan myös taiteilijaresidenssiä.

Kuva: Antti Stöckell
(Teoksesta *Puunhalaaja*)

Ympäristötaiteilija **Antti Stöckell** (s. 1973) työskentelee lumella, jäällä ja muilla luonnonmateriaaleilla sekä tekee installaatiotaiteita. Hänen taiteensa perustuu retkeilyyn ja luontokokemuksiin. Teokset ovat yleensä hetkellisiä tai väliaikaisia jääden elämään valokuva- ja videodokumentoinneissa sekä blogissa (<https://rakotuli.wordpress.com>). Stöckell työskentelee yliopisto-opettajana Lapin yliopistossa opettaen muun muassa ympäristö- ja yhteisötaidetta.

Kuvanveistäjä **Teuvo Tuomivaara** (s. 1943) ammentaa innoituksensa Lapin luonnosta ja ihmisen selviytymisestä arktisista olosuhteista. Tunturi- ja vaaramaisemien muoto pelkistyy hänen teoksissaan omakohtaiseen muotoon. Tuomivaaran materiaaleja ovat puu, betoni ja pronssi. Ympäristötaiteessaan hän käyttää myös kiveä, lunta, jäätä ja tulta. Tuomivaara on työskennellyt myös kaupunki- ja taajamaveistoshankkeissa. Hän on osallistunut lukuisiin näyttelyihin ja kuvanveistotapahtumiin sekä Suomessa että ulkomailla. Hän asuu ja työskentelee Posiolla.

Kuva: Sampo Linkoneva

Tilallisen julkisen taiteen tekijöitä

Kuva: Oddleiv Apneseth

Tuomas Korkalo (s. 1978) on kuvataiteilija, joka asuu ja työskentelee Rovaniemellä. Hän käyttää taiteessaan monia medioita piirtämisestä ja maalauksesta installaatioihin ja ympäristötaiteen menetelmiin. Hän on osallistunut yksityis- ja ryhmänäyttelyihin Suomessa ja ulkomailla vuodesta 2000 alkaen. Ympäristötaiteen alalla hän toimii taiteilijatyöryhmässä, joka tuottaa ja kuratoi Oranki Art ympäristötaidetapahtuman. Korkalo tuntee laajalaisesti kansainvälisiä ympäristötaiteilijoita. Hänen työkokemuksensa antaa hyvät edellytykset julkisen taiteen hankkeisiin ja esimerkiksi taiteilijakonsultin työkuvaan.

Kuva: Tommi Miettunen

Sauli Miettunen (s. 1961) on kuvanveistäjä ja taidemaalari. Veistoksissaan Miettunen käyttää materiaaleina muun muassa puuta, metalleja, betonia, kiviä, lasikuitua, muovia ja höyheniä. Miettunen on tehnyt ympäristötaidetta muun muassa Oranki Art -tapahtumassa. Hän on tehnyt myös useita julkisten tilan taideteoksia. 2010-luvulla Miettunen on keskittynyt taidemaalaukseen.

Outi Pieski (s. 1973) asuu ja työskentelee osa-aikaisesti Utsjoella ja Helsingissä. Hän on saamelastaiteilija, jonka tuotanto sisältää maalaus- ja installaatiotaidetta ja julkisia teoksia. Hän käyttää usein materiaalinaan saamelaiskulttuuriin kuuluvia esineitä ja asusteita, kuten huiveja. Teosten aiheet liittyvät saamelaiskulttuuriin, kulttuuriperintöön ja pohjoiseen luontoon.

Kuva: Katja Haarla

Kuva: Kaisa Siren

Kuvataiteilija **Paula Suominen** (s. 1958) on kiinnostunut taiteellisessa ilmaisussaan luonnon valosta, väristä, vaikutelmista ja tunnelmista. Hänen työskentelynsä lähtökohtia ovat usein luonnon orgaaniset muodot ja elämän uusiutuminen. Suominen on työskennellyt myös taajama- ja tieympäristöjen suunnitteluprojekteissa. Vuosina 2007–2010 hän toimi Keramiikkabulevardin yleissuunnittelijana Posiolla. 2010-luvulla hän on tehnyt maalaustaiteensa ohella julkisia teoksia, seinämuraaleja ja yhteisötaidetta muun muassa mosaiikkiteknikalla.

Yhteisötaiteilijoita ja sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijöitä

Kuva: Maria Huhmarniemi

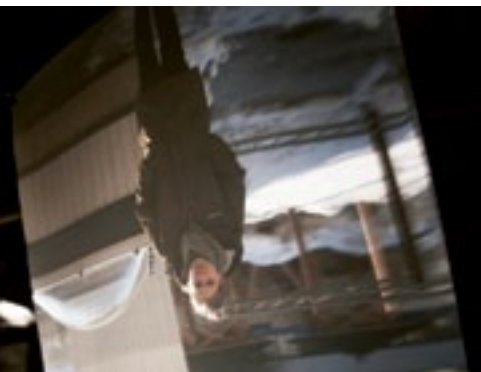
Katarina Angeria on esitys- ja yhteisötaiteilija, opettaja ja luontaisterapeutti. Hän käyttää ilmaisussaan monialaisia menetelmiä liikeimprovisaatiosta runouteen, lauluun ja klovneriaan. Käsityön taitajana ja käsityöperinteiden elvyttäjänä hän puvustaa itse esityksiään ja yhdistää kädentaitoja performatiivisiin ja yhteisöllisiin tuotteisiin. Angerialla on kokemusta myös tuottajana, projektivastaavana sekä opettajana esitystaiteen, psykologian ja elämäntieteiden ohjaamisesta eri-ikäisille ihmisille. Viime vuosina Angeria on työskennellyt erityisesti Muonio-Torniojoen varrella Muoniosta ja Ruotsin Muodoslompolosta käsin. Ympäristötaiteen alalla hän on tullut tunnetuksi muun muassa Jokainen-taidevaellusperformanssista vuonna 2010.

Jouko Alapartanen (s. 1970) on Rovaniemellä asuva ja työskentelevä taiteilija. Hän on valmistunut kuvataiteilijaksi Tornion taidekoulusta ja opiskellut sen jälkeen Kotkan Repin-instituutissa klassista kuvataidetta. Alapartanen tekee lähinnä piirustus- ja maalaustaidetta näyttelyteoksina ja julkisena taiteena. Hän toteuttaa myös yhteisöllisiä piirustustapahtumia. Hän on kiinnostunut yhteistyöstä matkailuyrittäjien kanssa muun muassa maisemamaalaustyöpajojen ohjaajana.

Kuva: Matti Meiskanen

Kuva: Venni Ahlberg

Kuva: Minna Saastamoinen, yksityiskohta Mirja Hiltusen valokuvainstallatiosta *Kävelykerroksia* 1997-2017.

Venni Ahlberg (s. 1991) on Rovaniemellä asuva valokuva- ja installaatiotaiteilija. Hän on toteuttanut erilaisia valokuvauksen työpajoja ja rakentanut huoneen kokoisia camera obscura ita julkisiin tiloihin ja tapahtumiin. Hänen teoksensa käsittelevät ihmisen ja ympäristön vuorovaikutusta tarkastelemalla näkyvää maailmaa esimerkiksi ylösalaisin seinälle heijastuneena. Teokset osallistavat katsojan pohtimaan ympäristöään toisesta näkökulmasta. Ahlberg viimeistelee taiteen maisteriopintoja Lapin yliopistossa.

Yhteisötaiteilija **Mirja Hiltunen** (s. 1961) on kehittänyt 1990-luvulta alkaen vuorovaikutteisia ja yhteisöä mukaan kutsuvia taidetoimintoja, joissa taiteilijuus on jaettava. Hän on työskennellyt Lapin kylissä, kuten Pyhätunturilla, Utsjoella ja Kittilän könkäällä. Taidetoiminnan kautta yhteisöt nostavat esiin ympäristöjen ja yhteisöjen erityispiirteitä ja vahvuuksia. Näissä taideprojekteissa lapset ja ikäihmiset sekä taiteilijat ja taiteen harrastajat voivat kohdata, jakaa osaamistaan sekä tuoda esille itselleen ja ympäristölleen merkityksellisiä asioita. Hiltunen tekee myös installaatiotaiteita ja on osallistunut useisiin yhteisnäyttelyihin Suomessa ja ulkomailla. Hiltunen asuu Rovaniemellä ja työskentelee Lapin yliopistossa kuvataidekasvatuksen professorina.

Kuva: Marja Ylioinas

Elina Härkönen (s. 1979) on yhteisö- ja installaatiotaiteilija, joka työskentelee pohjoisten kyläyhteisöissä, kuten Tornionjokilaaksoissa ja Enontekiön alueella. Hän on ohjannut taideprojekteja, joissa Lapin yliopiston kansainväliset opiskelijat ja pohjoisten kylien yhteisöt ovat yhdessä tehneet paikkasidonnaisia teoksia. Härkönen taiteellisen työskentelyn menetelmät keskittyvät perinteisiin käsityömenetelmiin ja materiaaleihin, kuten neulontaan ja lankojen värjäykseen. Härkönen asuu Rovaniemellä ja työskentelee yliopistonlehtorina Lapin yliopistossa.

Kuva: Ninni Korkalo

Ninni Korkalo (s. 1982) on video- ja mediataiteilija ja sosiaalisesti sitoutuneen taiteen tekijä. Hän käsittelen teoksissaan kulttuurienvälisyyttä, sukupuoliä ja sukupolvia ylittäviä ja yhdistäviä teemoja. Korkalon työtavat ovat video, valokuvaus, interventiot, performanssi ja tapahtumat. Hän on työskennellyt muun muassa maahanmuuttajataustaisten ryhmien ja nuorten kanssa sekä yhteisötaiteilijana hoitolaitoksissa. Taiteessaan hän käyttää monia eri menetelmiä. Hän työskentelee myös tuottajana ja kuraattorina. Taiteilijan työn ohella hänellä on valmiuksia taidehankkeiden johtamiseen.

Toimittajat

Timo Jokela työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa professorina kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen aloilla. Jokela on toiminut tiedekunnan dekaanina vuosina 2009-2017 ja Arktisen yliopiston Arctic Sustainable Art and Design -verkoston johtajana vuodesta 2011 alkaen. Hän on johtanut useita alueellisia, kansallisia ja kansainvälisiä soveltavan taiteen ja kuvataidepedagogiikan kehittämissankkeita, joista hän on julkaissut kotimaisia ja kansainvälisiä tutkimusartikkeleja ja toimittanut kirjoja, jotka käsittelevät mm. talvitaidetta, ympäristö- ja yhteisötaidetta, soveltavaa taidetta, arktista taidetta ja muotoilua sekä laaja-alaista kuvataidekasvatusta. Jokela toimii aktiivisesti ympäristötaiteilijana ja hänen teoksiaan on ollut esillä Pohjoismaiden lisäksi Skotlannissa, Venäjällä ja Japanissa. YMA-hankkeessa Jokela on toiminut vastuullisena johtajana ja osallistunut kehittämiskohteiden suunnitteluun, toimintamallien kehittämiseen, julkaisun kirjoittamiseen ja toimittamiseen.

Maria Huhmarniemi työskentelee Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa lehtorina kuvataidekasvatuksen ja soveltavan kuvataiteen alalla sekä erilaisissa taiteen, pedagogiikan ja aluekehityksen hankkeissa. Hän on väitellyt taiteen tohtoriksi aiheenaan nykytaiteilijan osallistuminen ympäristökonflikteja käsitteleviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin. Huhmarniemi on julkaissut tutkimusartikkeleja ja toimittanut talvitaidetta, yhteisötaidetta, soveltavaa taidetta ja kuvataidekasvatusta käsitteleviä teoksia. YMA-hankkeessa Huhmarniemi on osallistunut hankesuunnitteluun, julkaisun kirjoittamiseen ja toimittamiseen, toimintamallien kehittämiseen sekä Taiteen paikannin-palvelun kehittämiseen.

Christa Haataja tekee soveltavaan kuvataiteeseen liittyvää väitöskirjatutkimusta Lapin yliopiston taiteiden tiedekuntaan. Hän on taustaltaan taideteollinen muotoilija ja käsityöryrittäjä. Hänellä on myös tutkinto matkailualalta ja kokemusta erilaisista töistä matkailun parissa. Haataja on toiminut YMA-hankkeen projektipäällikkönä vuosina 2016–2018.

Tenka Issakainen on väitellyt folkloristiikan alalta Turun yliopistosta ja opiskellut tekstiilialaa Lapin yliopistossa. Hän toimii Lapin taiteilijaseuran galleristina tehden töitä myös YMA-hankkeen parissa sekä Lapin Kansan esittävien taiteiden kriitikkona. Issakainen on toiminut valtion taidehallinnon asiantuntijana Lapin taidetoimikunnassa ja valtion esittävien taiteiden toimikunnassa; kuvataiteilijana hänen teoksiaan on ollut esillä useissa yksityisnäyttelyissä Suomessa sekä yhteisnäyttelyissä myös ulkomailla.

Mitä tarkoittaa soveltava taide matkailuyrityksissä? Entä hotellin puutarhaan tai arkkitehtuurin integroitu taide? Mitä tekee taidekonsultti matkailuyrityksen työntekijänä? Miten arkkitehtuuri ja ympäristötaide sulautuvat puuhoteleissa? Miten matkailijan luontokokemukseen voidaan vaikuttaa laavujen suunnittelulla? Tässä kirjassa kuvailemme ympäristötaiteen ja matkailun yhteistyötä ja kerromme Ympäristötaidetta matkailun alueille -hankkeen tuloksista. Julkaisun tarkoituksena on tukea ympäristötaiteen käyttöä Lapin matkailussa ja taiteilijoiden työllistymistä. Yhteistyön kehittäminen on sekä matkailusektorin että luovien alojen yhteinen tavoite.

ISBN 978-952-337-093-7

9 789523 370937

